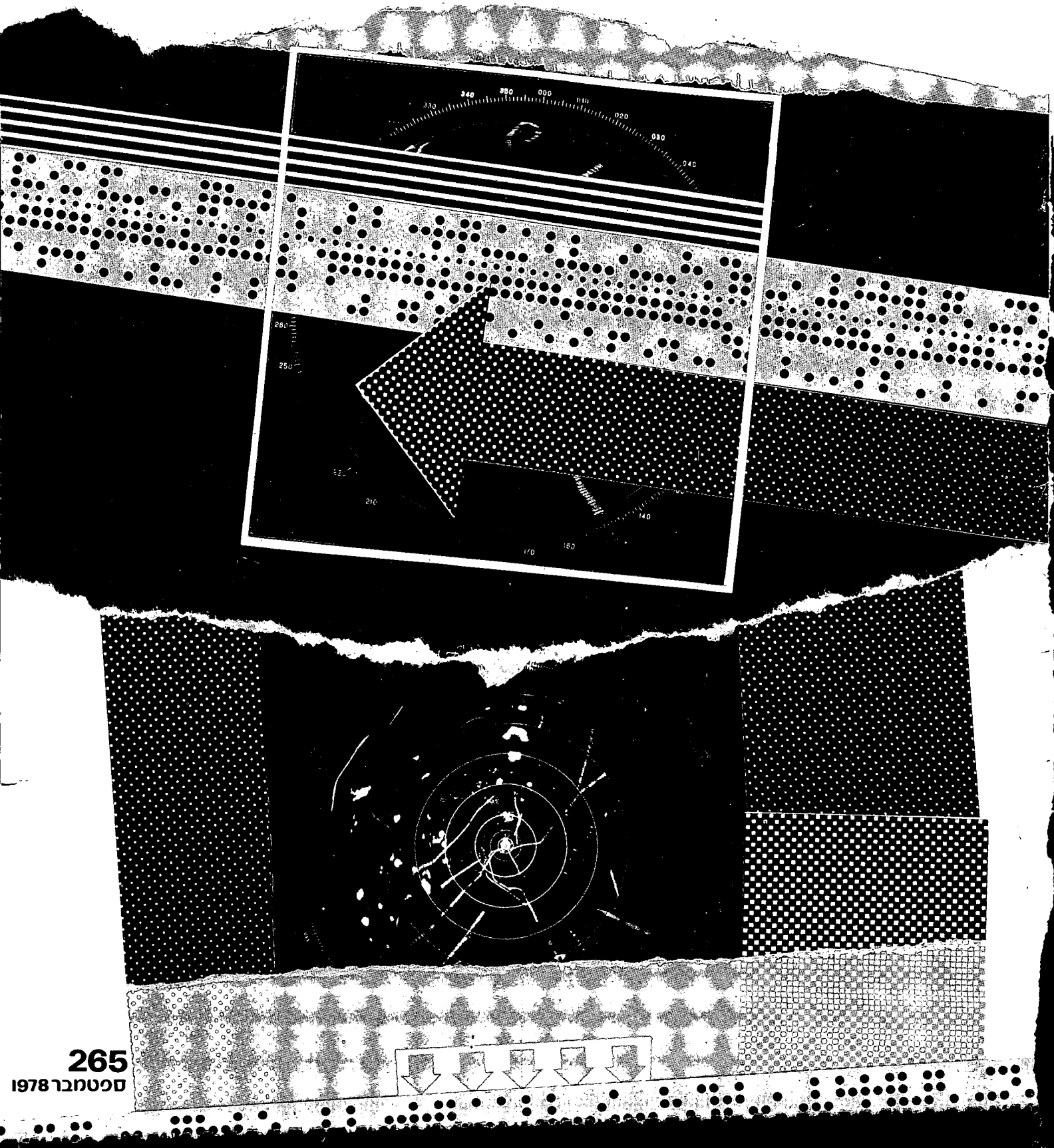

מערכות

265

ספטמבר 1978

2 הגנה קונבנציונלית בתנאי נחיתות מספרית / פרופ' סעדיה עמיאל ז"ל
פיתוח החימוש המדויק הניע רבים לחשוב שהודות לטכנולוגיה המודרנית, ההגנה היא צורת הקרב העדיפה. פרופ' עמיאל מעלה את השגותיו לתפיסה זו, ומציע גישה אסטרטגית-טכנולוגית, שמטרתה לאון נחיתות מספרית. המאמר ראה אור לראשונה בכתב העת Survival, מרס-אפריל 1978, תחת הכותרת Deterrence by Conventional Forces.

7 הקצונה בצה"ל — בין מיתוס למציאות / אל"מ (מיל') יעקב חסדאי
במאמר נעשה ניסיון לבחון את התהליכים הפנימיים והחיצוניים שהשפיעו על קביעת איכותה של הקצונה הבכירה בצה"ל, תוך הצבעה על כיוונים עיקריים להעלאת רמתה ולפתרון בעיות הכרוכות בנושא זה.

12 האופנוע בסימן שיבה לזירה / רס"נ דני
לנוכח הכרה מחודשת במעלותיו של האופנוע ככלי חסכוני, קל, נייד, בעל יכולת תמרון גבוהה ומידת תיפעול רב-גונית, ניכרת לאחרונה נטיה לנצל את הפוטנציאל הטמון בכלי זה, ולעשות בו בעתיד שימוש יעיל ורב משנעשה בו עד כה בזירת הקרב.

16 מלחמת אוגדן / סרן צבי וסגן אפרים
בחודש יולי 1977 פלש צבא סומליה לאתיופיה במטרה ל"שחרר" את חבל אוגדן, כלפיו היו לסומליה תביעות היסטוריות. בכך החלה מלחמה עקובה מדם בין שתי המדינות, שנמשכה עד לינואר 1978. במאמר תיאור מחלכיה של מלחמה זו, הבהרת הרקע שלה וניתוחו במישור המקומי והבינמצמתי תוך התמקדות בדרך, בה הביא הסיוע הסובייטי והקובני לניצחון אתיופי במלחמה.

22 מדיניות הביטחון של יפן / אל"מ אהרן לברן
מאז מלחמת העולם השנייה, עברה יפן כברת דרך ארוכה בתחום הביטחון הלאומי. חניסוק חקיצוני בביטחון פינה את מקומו למאמצים באפיקים של שלום, של כלכלה ושל רווחה חברתית. במאמר סקירת הרקע לתפנית זו, ניתוח מאפייניה של מדיניות הביטחון היפנית העכשווית ותיאור כוחות הביטחון של יפן.

33 ידיעות וחדושים בטכנולוגיה הצבאית
טילים נ"ט סובייטיים חדשים — לאחר שלב בו פעלו הסובייטים לשיפור מערכות טילים נ"ט קיימות, נתונים אלה עתה בשלב נמרץ של מחקר, פיתוח וייצור טילים נ"ט חדישים ומתקדמים, המוכשרים, הודות לסגולותיהם ולשיכלולם, להתמודד עם כלי השריון החדישים של המערב; ספינת ח"טאראווה — הצי האמריקני נמצא בתהליך קליטתן של ספינות הסתערות אמפיביות חדשות, שמבנן משלב תכונות של כמה סוגי ספינות, שנמצאות כבר בשימוש הצי. טילים MX — טילים אסטרטגיים חדישים. לאחרונה עוסקת ארה"ב בפיתוח טיל אסטרטגי חדש שכינויו הזמני MX. טיל זה נחן בכושר שרידות רב וביכולת נשיאת מטען משתלם כבד יותר.

38 אסטרטגיות ערביות והגבת ישראל / תא"ל אבי ליטל
סקירה על ספרו של יהושפט הרכבי העוסק בסכסוך הישראלי-ערבי. בספר ניתוח מפורט של עמדות הערבים ועמדות ישראל בסכסוך, כשהמטרה היא לחשוף את עמדות הצדדים, ואת השקפותיהם על הבעיות, העומדות בפניהם בעימות עם היריב.

42 "שבר הליכה" — תופעה ופתרונה / מה"ד — מחלקת כושר קרבי
במאמר מאופיינת תופעה המוכרת בשם "שבר הליכה", מוצגות השערות שונות ביחס לגורמיה, ומוצעים נהלי אימון תקינים העשויים למנוע את היווצרותה.

43 כושר גופני לפרט — גישות אנשי קבע ומילואים / סא"ל דוד בן אשר
במאמר סיכום גישות אנשי קבע ומילואים בצה"ל לנושא האימון הגופני.

46 כושר קרבי במארינס — רשמני ביקור / רס"נ (מיל') ד"ר הלל רסקין
חיל הנחתים האמריקני, המארינס, הנוזע בניסיונו הקרבי העשיר, מצטיין אף ביחס המיוחד לטיפוח הכושר הגופני, המהווה בחיל זה מרכיב מרכזי בהכשרת החייל הלוחם, והנתפס כנושא אשר עליו גאווה תחיל כולו.

47 על מאמרו של ד"ר מ. מייזל "האולטרה סיקרט"
הערותיו של פרופ' י. הרכבי למסקנות המאמר, ותגובת המחבר עליהן.

דמי מנוי לשנה: חיילים ועובדי מערכת הבטחון 70 ל"י, אזרחים 80 ל"י

מדור המנויים: הקריה, רחוב ב', מס' 29, סלפון 256171, הודפס באמצעות משרד הביטחון — ההוצאה לאור מפעלי דפוס פלאי בע"מ

עורך ראשי: סא"ל יעקב זיסקינד

העורך: סא"ל דני אשר

עורכי משנה: סרן רחל רוזנסקי
סרן שמואל אבנרי

עוזר מחקר: עמוס רגב

עיצוב גרפי: פאול קור

שער: ערן שמגר

איורים: אבנר כץ

מערכות בית החוצאה של צבא ההגנה לישראל	
צוות המערכת:	סא"ל מיכאל הירשפלד סגן דן אוסיר יצחק טמיר דן דולב
"מערכות חימוש": ק. עריכה רס"ל נ. נפתלי "קשר ואלקטרוניקה": קצינת עריכה ל. גרי	

מחיר 15 ל"י (כולל מס ערך מוסף)

הגנה קונבנציונלית ב

יכולה, יותר מאשר כוח אש ושריון, להפוך מלחמת התשה למלחמה החותרת להשיג ניצחון במובנה המסורתי של המילה. ה"ניצחון", כמו ה"תבוסה", עדיין טעונים הגדרה, במיוחד כאשר הצד התוקף מייצג את "הברנש הגדול" ביחסי גומלין אידיאולוגיים רב ממדיים ואסימטריים מבחינה כמותית.²

טווח הטכנולוגיות החדשות

תרומותיה של הטכנולוגיה המתקדמת למערכות הגנה משתרעות הרבה מעבר לחמ"מ, והן כוללות את היכולות הבאות.³

□ הערכה מיידיית של איומים

בעתיד הקרוב תגיע הטכנולוגיה לשלב בו תוכל לתת את האתראה המוקדמת הדרושה, בצורת אינדיקטורים ומידע שיתקבלו, למרות הטעויות והעלמות. את ראה זו תעניק זמן מספיק לגיוס כוחות ולפריסתם. זהו מרכיב חיוני של אסטרטגיה הגנתית ויש לו השלכה משמעותית על מדיניות ההגנה,² על ממדי הצבא הסדיר והמיליציה, על גדלם היחסי, ועל מצב הכוונות שלהם.

□ מודיעין ותצפית בשדה הקרב ב"זמן אמיתי" אלה ייעלו את השימוש בכוחות, ויקטינו את מספר

זה זמן מה קיימת תקווה שהחימוש המונחה המדויק (חמ"מ — PGM)* יהיה מסוגל לבלום מאסות של כוחות שריון, וימנע את הצורך בהפעלת נשק גרעיני. בכוונתי לדון במגבלותיה של גישה זו, ותחילה אציין את מסקנותי.

הישענות בלעדית על אסטרטגיה של הגנה סבילה, אפילו תהא זו מבוססת על חמ"מ, היא לעיתים קרובות אשליה, שיש בה כדי לשרת צרכים פוליטיים חולפים, אך אין בה כדי לענות על בעיות היסוד של המציאות הצבאית. חמ"מ אינו תרופת פלא, וגם הטכנולוגיה המתקדמת ביותר אינה יכולה להתעלם מדרישותיה הבסיסיות של האסטרטגיה, או לדחקן הצידה. כל ניסיון למתוח את השלכות החמ"מ מעבר למגבלות תיו המהותיות כמוהו כהתייחסות למערכת דינאמית כאל סטאטית, התייחסות שתגרום לאבדנה של מידה משמעותית מאד של חופש המשחק. שיקול זה נכון גם, כאשר חמ"מ משמש כתחליף לכלי-נשק גרעיניים, ויש לו משמעות ניכרת בראיית החמ"מ וטכנולוגיות הגנה קונבנציונליות מודרניות כמכלול אחד.

יחסי הגומלין האסטרטגיים באירופה בין ארגון נאט"ו לבין מדינות ברית-וארשה מכוונים על-ידי הנשק הגרעיני, המהווה גורם דומיננטי בכל התסריטים הצבאיים המציאותיים. תסריטים אלה, המתבססים על שימוש בנשק קונבנציונאלי, מנותקים מן המציאות, אולם ניתן לדון בהם דיון מושגי מופשט. מלחמה במזרח התיכון יכולה להוות מודל חלקי לעימות קוניבנציונאלי אינטנסיבי, שבו הן שדה הקרב גדוש הכוחות והן הנכסים האסטרטגיים באים לידי שימוש, או נמצאים תחת איום, בתוך מרחב זמן קצר ביותר.

האסטרטגיה של ברית וארשה באירופה היא, ללא ספק, התקפית, ומכוונת לסחיטה או לכפייה. היא מתוכננת להתממש במלחמת בזק מאסיבית ("בליצ-קריג") המיועדת להשתלט על מערב אירופה, או לפחות ליצור עובדה מוגמרת מקומית על ידי פעולה פתאומית אלימה.¹ מדינות ברית נאט"ו החליטו לוותר מראש על אופציה אמינה למתקפת מנע לטובת קרב-בלימה שיתנהל בשטחן שלהן. גישת התגובה הגמישה תהיה בעלת אמינות, כל עוד היא תכלול אופציה לשימוש בנשק גרעיני. אלטרנטיבות שאינן כוללות אפשרויות התקפיות, אפילו הן מתבססות על כוח אש רב דיוק, עלולות להתגלות כמוטעות מיסודן. ובמילים אחרות: באסטרטגיית הגנה סבילה הדוחה אפשרות התקפה מלכתחילה, אי אפשר להמיר כוח אש גרעיני בטכנולוגיית דיוק קונבנציונאלי.

טכנולוגיה חדשה של נשק קונבנציונאלי יכולה, לכל היותר, להעלות את מחירה של התקפה באורח משמעותי ולהביא לבלימתה הזמנית, אם זו לא תיכלל במסגרת אסטרטגיה הגנתית כוללת. השאלה היא האם יכולת תמרון, לפחות בהקשר הקונבנציונאלי

1. PGM — Precision Guided Munitions

המערכת מפנה תשומת לב הקוראים למאמר "חמ"מ", שהתפרסם בחוברת "מערכות" מס' 253, עמ' 18—21.

2. הכוונה כאן למושג האנגלי Defence Posture — שמשמעותו: האופי המדיני-צבאי ולא להיבט המדיני-פוליטי.

□ ניידות טקטית ולוגיסטית גבוהה

כאשר הכוחות מוגבלים והשטח מצומצם ויקר מחייב זמן התגובה, הן בשלבים הראשונים של פריסת הכוחות והן במצבים הטקטיים בשדה הקרב, מערכת ניידות מתוחכמת. כאשר מטפלים בחדירה מפתיעה ומהירה של היריב, היכולת לתגובה מהירה, כולל ניידות מהירה בכל כיוון שהוא (שימוש בניידות אוֹר־רית), היא בעלת חשיבות ראשונה במעלה. אותה חשיבות קיימת גם לצורך ניצול הצלחה. מטוסי הנ"ק (המראה ונחיתה קצרים — V/STOL) ומסוקים, כלי רק"מ וכלי־שיט ימיים מהירים, מציעים מגוון של יכולויות. הקטנת גודלם ומשקלם של כלי רק"מ יבש־תיים מבלי לפגוע ביעילות הקרבית שלהם, היא נוסחה מבטיחה בתערובות של מרכיבים משוריינים קלים וכבדים בשדה הקרב.

□ איכון מטרות

התפתחויות מבטיחות נעשו בתחומי יכולת איכון מטרות בלילה, בכל מזג אויר, ולטווח ארוך (בעיקר באמצעים המבוססים על משטחים "שומרי מרחק"*) (Stand off). עם אלה נמנים אמצעים הדורשים קו ראייה למטרה ("Line of Sight"), וכאלה המסוגלים לראות מ"עבר לאופק" ("Over the Horizon"). ניתן לשלב יכולת זו בנשק בעל טמ"מ (טעות מעגלית מסתברת)*) אפסי ובמערכת זע"ט*) אמינה. יכולת שיגור מדויקת תלויה בתצפית, שתפקידה לחפש את המטרות ולזהותן. כאשר ההגנה מבוססת על משטחים שומרי־מרחק, על יחידות קטנות ועל לוגיסטיקה מוגבלת, יש לחסל מ־כיבים חיוניים של הכוחות התוקפים. מטרה זו תושג על ידי פגיעות מדויקות, שתתאפשרנה בעזרת הנחיה מדויקת ובעזרת ביות על פי חישת החזרי הקרינה מהמטרות.

□ חמ"מ

הנתקפה מחייבת חשיפתם של ריכוזי כוחות גדולים. הצלחת ההגנה מותנית בניצולם המלא של תנאי השטח, של הביצורים, של המחסומים הניידים, מעשה ידי אדם ושל יחידות ניידות של כוחות משולבים. כמות הטילים האישיים המונחים נ"מ ונ"ט גדלה תוך זמן קצר בממדים גדולים מאוד, תהליך שניתן להשיג וותו לקפיצה־קוואנטית.)* בדרך זו באה לידי ביטוי מיירבי חשיבותו של האדם כיחידה לוחמת. עם פיתוחו של דור חדש של כלי נשק משוגרי כתף, בעלי טווח ארוך יותר, זמן תעופה קצר יותר, יכולת־הרג גדולה יותר, ממדים ומשקל קטנים יותר ומחיר נמוך יותר יהפוך האדם ללא ספק, למכונת לחימה רבת עצמה, המתאימה במיוחד לקרב הגנה. מטוסים זריזי־תמרון

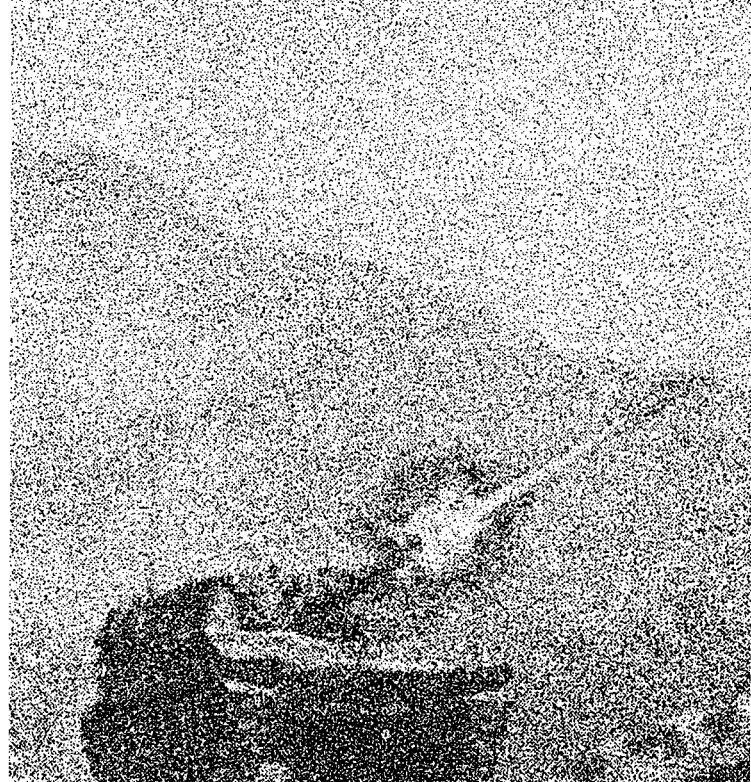
*6. שומרי־מרחק — ריחוקם משדה הקרב מבטיח את בטחונם.

*7. טמ"מ — Circular Error Probability — CEP.

*8. זע"ט — Identification Friend-Foe — IFF — זיהוי עמית־טורף.

*9. מונח בפיסיקה, שמשמעותו גידול מהיר ומיידי בסדרי גודל.

פרופ' סעדיה עמיל ז"ל

תנאי נחיתות מספרית

ההחלטות המוטעות. אין כל צורך להדגיש מה רבה חשיבותם, לשם השגת יכולת לחימה משופרת בתנאי אסימטריה רב ממדית בשדה הקרב המשתנה במהירות. יכולת משופרת לחוש את הקרינה הנפלטת ממטרות (Target Emission) ולזהות מטרות בעזרת החזר הקרינה מהן (Reflection Signature), יחד עם תהליך עיבוד הנתונים והפצתם, הם בעלי חשיבות מרובה.

□ פיקוד ושליטה יעילים וחסינים (C²)*)

מערכת עצבים זו חיונית לתיזמור*) בזמן ובמרחב של מרכיבי ה"כוח בהתהוותו" (Force-in-Being)*) ולשליטה בדינמיקה של עימותים בתוך זמני תגובה קצרים, במטרה ליישם ביעילות כוחות מוגבלים בהגנה. אמצעי־תקשורת המבוססים על מיקרו־מיניאטור ריזציה, דיגיטליות וזריזות במעבר מתדר לתדר (Frequent Agility) משפרים יכולויות אלו במידה עצומה.

*3. Command, Control and Communication (פיקוד, שליטה, ותקשורת המוכרים כ"CC3"). כאן מדגיש המחבר את שני המרכיבים הראשונים, המשביחים זה את זה — המערכת.

*4. תזמור — Orchestration — כתיבת תפקידו של כל כלי בתזמורת.

*5. הכוח בהתהוותו — סך הכל מרכיבי הכוח במערכת — כלומר צבא סדיר, מילואים, נשק, יכולת שליטה וכו' הנמצאים במצב של אפשרות מעבר מיכולת פוטנציאלית ליכולת מעשית — המערכת.

ומתוחכמים (הן בעלי כנף קבועה והן הליקופטרים), וכלי רכב קלי שריון (או אפילו "רכים"), יוסיפו ניידות גבוהה ליכולת המפותחת לשיגור כוח-האש, וכך יציעו "חיסכון בכוח".

□ מחסומים מיידיים ותחמושות שטח

שדות מוקשים, שניתן להניחם במהירות, הם בעלי יתרונות על פני שדות המוקשים הנייחים המקובלים. הם יכולים להאט את התקדמותו של כוח משוריין או ממוכן, להסב לו אבדות, לתעל את כוחותיו ובמקרים מסוימים אף לחסום חדירות בעילות. כוח כזה, אם יואט, יהיה צפוי לפגיעות הרסניות על-ידי חמ"מ. השימוש במוקשים פזירי אויר או בארטילריה, בשילוב עם חימוש נ"ט ארוך-טווח ותחמושות-שטח, עשוי להפוך, כפי שצינו מספר משקיפים, לגירסה מודרנית של גדר-התיל והמקלע שאיפיינו את שדות הקרב של מלחמת העולם הראשונה. על מנת לספק את הגמישות ואת האפקטים הדרושים למשימות רב-תכליתיות, קשורים פתרונות כאלה במידה רבה לפיתוחם של הישגים מתקדמים וראשים קרביים מותאמים במיוחד, בעלי יכולת חדירת-נקודה-הקשה משופרת או תחמושות שטח, כמו מוקשונים, פצצונות ופצצות דלק-אויר (כגון פצצות הלם). ההשלכות הכלכליות שיש לחימוש זה לגבי חיסכון בכוח אדם והקטנת מידת התשתות הן ברורות.

תוצאתן המצטברת של כל ההתפתחויות הללו באה לידי ביטוי בטיעון, שהודות לטכנולוגיה המודרנית, שוב תזכה ההגנה בעדיפות על ההתקפה, ושיתכן הגנה של מעטים מול רבים. מכל מקום, השאלות הבסיסיות באשר לתוצאתה של מלחמה אינן פתורות די צרכן, ומחייבות ניתוח יותר קפדני.

הגנה התקפית

טענתי היא, שבהיעדר אופציות התקפיות מוגדרות, לא תוכל אסטרטגיה הגנתית — סבילה או מגיבה (Reactive Defence) בעיקרה, המבוססת על כוח-אש ועל לחימה בתוך שטח ידיות, לעמוד בפני אסטרטגיה התקפית של תוקפן, שלרשותו עומד כוח צבאי התקפי גדול, סדיר ומאורגן היטב. אם תוקפן כזה משוכנע, שהוא חסין מפני התקפות בשטח-רשלו, הוא יכול להקדיש את כל משאביו להתקפה. אם התוקפן פזירי טנציה ישוכנע שהוא חשוף להתקפה עליו (כדוגמת מתקפה מקדימה), הוא יסיט חלק ניכר ממשאביו משדה הקרב אל האזורים בערפו שאליהם מתייחס האיום. לדוגמה — תפיסתה של מצרים את האיום, שהציב מולה חיל האויר הישראלי נתגלתה בבהירות רבה במלחמת יום הכיפורים, כאשר 200,000 מאנשיה הטובים ביותר הוקצו למערכת ההגנה האווירית. מספר זה מייצג חלק משמעותי ביותר מהסדר "כ המצ"רי. כך יכול המגן להשתמש באיום כדי לפצל את המשאבים הפוטנציאליים שלו ושל התוקפן בין תכנון תיו ההתקפיות לצרכיו ההגנתיים.

כאשר הפתעה משולבת בקיומו של צבא סדיר גדול, הפרס בעמדות קדומניות לאורך הגבול, ההסתברות להשגת ניצחון מהיר ו"זול" היא ניכרת. יכולתה של הגנה מגיבה הנשענת על כוח אש קונבנציונאלי לבלום מתקפה מאסיבית בתנאים אלה אינה מספקת. הגנה כזאת לא תוכל למנוע מהתוקפן הצלחה ניכרת, שמטענות השגת יעד מוגבל או אפילו ניצחון מוחלט. המסקנה אליה הגיעה צרפת אחרי מלחמת העולם הראשונה, היא כי "מבין מרכיבי-היסוד — אש ותנועה — האש היא השלטת" (ציטוט מלידל הארט). מסקנה זו היא תזכורת מאירת עיניים לנקודה זו.

ההפתעה היא אכן מרכיב היסוד הבסיסי ביותר. כשהיא מושגת, היא יכולה להיות דרמאטית ומכרעת. הצד המופתע בדרך כלל מוצא משיווי משקל, ומגיב במבוכה. ההפתעה היתה, ועודנה, המרשם הטוב ביותר למלחמה מכרעת. מאחר שההפתעה מכוונת לתפיסות ולציפיות, כלומר, פיענוח בעוד מועד של כוונות וסיכויים, הגורמים החשובים בה הם ההיבטים הפסיכולוגיים והפוליטיים ולא הממדים הצבאיים. בעימות מול יריב, שביכולתו לתקוף התקפת פתע, הודות לצבאו הסדיר ולשימוש בחשאי ובהטעיה, על המגן להמעיט את הפיתוי הניצב בפני התוקפן על ידי השקעה ביכולת צבאית להרתיע התקפה כזו, ואם יהיה צורך למנוע תבוסה. הערובה העיקרית כנגד התקפת פתע, בנוסף לכוננות אמינה, להגנה וליכולת לספוג מהלומה ולהתאושש ממנה, היא קיומו של כוח צבאי ניכר היכול להגיב במהירות ובעצמה, על ידי שימוש מירבי בתורו במרכיבי ההפתעה (כלומר: בזמן, בשיטה או במקום, בצירופים שונים). גישה זו קוראת לאסטרטגיה המשלבת אופציות התקפיות והגנתיות, בניגוד לגישה הבלבדית של הגנה מגיבה, כפי שמטיפים לה כמה ממצדדי החמ"מ.

אינני רוצה להמעיט בחשיבותה של גישת ההגנה הסבילה, אך עם זאת אין לראות בה יותר מחלק של טאקטיקת ניהול הקרב, כלומר מרכיב אחד מתוך גישה רחבה יותר של הגנה פעילה. חמ"מ וטכנולוגיות הדיוק המתייחסות אליו, כפי שתוארו לעיל, מאפשרות העברה ניכרת של כוח האדם המצוי, מאיוש מתחמי הגנה סבילה לאופציות של התקפות נגד. יש גם לזכור, שאסטרטגיה הגנתית שביסודה אופציה אחת בלבד, עלולה להוביל, דרך תהליכים פסיכולוגיים, למנטאליות הגנתית (המקובלת כיום בחשיבה הפוליטית המערבית, המתבססת על ערכים דמוקרטיים, כעמדה מוסרית חיובית). כל גישה הגנתית סבילה טהורה כגון אסטרטגיות צבאיות חד ממדיות אחרות, שנשלל מהן היתרון, הטמון בניצול כל מגוון האופציות, על-ול להסתתים בשואה צבאית, כפי שהודגם בתבוסה הצרפתית בשנת 1940.

אחד הלקחים העיקריים של מלחמת יום הכיפורים לימד כי, "בהגנה בלבד, אי אפשר לנצח במלחמה. ניתן לבלום את האויב ולהסב לו אבדות, אך כדי לנצח חייבים להתקיף, וככל שיתקפו מהר יותר — כך ייטב".

לקח זה, יותר משהוא מדגים מנטאליות תוקפנית, מלמד כי אמונה בלתי מוצדקת במדיניות של הגנה סבילה טהורה עשויה להטעות. עם זאת יש להדגיש כי קיומה של אופציה התקפית בידי המגן עלול להזיק לו, כי היא הופכת את ריכוזי הכוח שלו למטרות לתקיפות מקדימות מן האויר. (ריכוזי כוח אלה כוללים בדרך כלל צוותי-קרב משולבים של שריון, חרמ"ש, ארטילריה וכוח אוירי) מכל מקום, יעילותן של מהלכי מות-מקדימות אלה, שתתבצענה על-ידי תוקפן אפי שרי, הולכת ומוטלת בספק מאותה סיבה עצמה; חמ"מ נעשה כה יעיל בחיסול מערכות שיגור אוויריות יקרות, עד שהגנה נ"מ יכולה לטפל במרבית האיומים. אפשרות השרידות של הכוחות המגינים גוברת הודות לפיזור כוחות ול"הקשיית" המטרות.^{1*}

הצורך בהגנה פעילה ובשיבוש מהיר של ההתקפה מחייב נקיטת יזמה מיידיית — במטרה לשבש את אסטרטגיית התוקפן בהזדמנות הראשונה, ולא רק להגיב על פעולות היריב על-ידי השמדת הטנקים והמטוסים שלו בהתאם לסדר הופעתם בשדה הקרב. יחסי-גומלין אסטרטגיים בעימות אינטנסיבי דורשים ניצול מירבי של אופציות הגנה והתקפה כאחת, על מנת להפוך את ההרתעה לאמינה. כלומר יש לייצב משברים לפני התפרצותם או מייד עם תחילתם, ולהפוך את עצם הלחימה, בעת הצורך, לאמצעי שיבטיח את השגת מטרות ההגנה.

הדרישות

הדרישות בהגנה, והיכולויות אותם מעמידה הטכנולוגיה לרשות ההגנה, תוארו לעיל, ונותחו בהרחבה על-ידי מספר אנשים.² הדרישות ההתקפיות הן חלק בלתי נפרד מתפיסה רחבה יותר של אסטרטגיית הגנה פעילה וניתן לסכם כן: היכולת להקרין איומים אמינים בהקדם על כל שטחו של התוקפן, ובמיוחד על יעדיו הלאומיים והאסטרטגיים, או בסמוך להם צריכה להתממש הן בעזרת מערכות נשק, והן בעזרת כוחות (כלומר יש ליצור תשתית של ציוד ושל כוח אדם), שתכליתם מניעת השגים והרתעה.

מערכות הנשק צריכות להיות בעלות יכולת לשגר חימוש לטווחים ארוכים ובדיוק גבוה. חימוש זה כולל טילי שיט וטילים באליסטים, חמ"מ משוגר מהאוויר וכו'. הדיוק מוגדר במונחים של כמה עשרות רגל, ומשקל הראשים הקרביים הוא 500 עד 3,000 פאונדס (שהם 225—1,350 ק"ג). הכוחות צריכים להתבסס על צוותי קרב גדולים, משולבים ויבילי אויר (או ים). כוחות אלו יופעלו במהירות בשטחים "רכים" או "מרוככים" בשטחי האויב, בשלבים שונים של העימות. עליונות אווירית מקומית תהיה חיונית. דרישה זו תהיה בודאי שנויה במחלוקת, שכן מורכבותם ופגיונותם של קוי האספקה לכוחות שהונחתו בעומק רב

מעמידה בסכנה את עצם קיומם. עם זאת, יש לראות אמצעים כאלה כחלק ממערך של מאמצים התקפיים מתואמים ומתוזמנים היטב, ולא כפעולה בודדת. גורם נוסף שיש לשקול, הוא התוצאה שתתקבל מחישוב ההפרכים בין סכום הכסף המושקע על-ידי המגן ביצירת האיום לבצע מבצע מעין זה, לבין הרווחים הצפויים מהכפיה על האויב, להקצות משאבים להגנה לפני העימות או בזמן מהלכו, הנוצרת בדרך זו. השילוב הטוב ביותר, יושג על ידי גודל יחס ההפרשים והעלות/יעילות של גישה כזו למטרות הגנה.

על המגן להיות מוכן לשבש את בסיס האופציה ההתקפית של התוקפן (בסיס זה הוא ניידותו), הן כאשר הוא מרכז את כוחותיו והן כאשר הוא מטיל אותם לפלישה. ביצוע פעולה מעין זו מחייב, בראש ובראשונה, התעלמות מהגדרות מיושנות של "תוקפנות" ומ"זכויות הגנה" בחוק הבינלאומי, ולחילופין — הגדרתן מחדש והתאמתן להשלכות של המציאות בת ימינו. מבצעית, הכרחי, כצעד הנמוך אך במעט מהכרחי מהלומות מקדימות הרסניות, לשתק (לפחות זמנית) את כוחותיו ההתקפיים של היריב בנקודות המוצא שלהם או בסמוך להן. הקפאה קדומנית זו יכריח לה העשות על-ידי חמ"מ ארוך טווח, שיפזר תערובת של מוקשים פזירים (נ"א, נ"ר, נ"ט ונ"מ).^{3*} ניתן לשאול עד כמה מוסרית, חוקית ויעילה תהיה מתקפה מקדימה מעין זו, שביסודה אינה קטלנית וגובה מחיר נמוך בחיי אדם; אך יש לשקול אותה מול האלטרנטיבה של ספיגת תוצאותיה של פלישה מאסיבית שהתאפשרה הודות להפתעה וביחסי כוחות אסימטריים, דבר שיעלה בודאי ביותר חיי אדם ויגרום ליותר סבל. כל הגישה שהוצגה מכוונת לשיבוש לוחות זמנים ומאמצים התקפיים מתואמים של היריב כבר בתכנון, לפני שכוונותיו יהפכו למציאות מסופנת.

על המגן לקיים בידי את היזמה. דבר זה יכול להיעשות במידה מוגבלת על ידי הכוחות ההגנתיים הפרוסים מראש בשטח, אם הוכנו לכך. הכוחות הללו צריכים לכלול חמ"מ וצוותי-קרב משולבים הכוללים שריון, חי"ר ממונע, ארטילריה מתנייעת ומטוסים טאקטיים. יש צורך ליצור אפשרות לנצל את הצלחת ההגנה המגיבה ולהעביר את היזמה מהתוקף אל המגן. אזי יוכל המגן לבצע מאמצים התקפיים המכוונים לנקודות תורפה, ולשבש את שיווי המשקל המתוכנן של התורפה. יכולת זו מחייבת בניית עוצבות אחרות, נפרדות, עצמאיות, מיומנות, ומשולבות שתתאפינה ביכולת להשיג הלם. אורח פעולתן יכלול מאמצים התקפיים גדולים, עצמאיים, מתוכננים מראש, המכוונים אל נקודות "רכות" במערך האויב. גישה זו הולכת בעקבות דוקטרינת הפרשים או השריון הקלאסית, כפי שנוסחה ויושמה על-ידי גודריאן (Guderian) ופון

^{2*} מוקש נ"מ — Anti-Air. הכוונה למערכת נ"מ שתוטל על הקרקע, ותופעל על-ידי גירוי, שמקורו במטוס או מסוק, אפשרות נוספת היא הפעלת מוקש על הקרקע מהאוויר.

^{1*} הקשייה — Hardening — מיוגן באמצעות שכבות-מגן של בטון, סלעים, וכו', המשפר את יכולת העמידות של המטרה בפני פגיעות.

אוריות מלכתחילה, הן יכולות להיות מאוד אלגנטיות, ועם זאת בלתי מעשיות, והן לא תעמודנה במבחן המציאות.

יזמה והפתעה חייבים להישאר מרכיבים חיוניים של דוקטרינה קונבנציונאלית רחבה: אסור להשאיר בל-עדית בידי התוקף. אסטרטגיה הגנתית פעילה רבת-אופציות, גמישה, בעלת עליונות איכותית, משולבת היטב בטכנולוגיות החדשות של דיוק ומודיעין, עשויה להביס את התוקפן הנהנה מעליונות כמותית. כל אלה, כמובן, עדיפותם נמוכה מהשגתו של פירוק-נשק הדדי ומאוזן, שיתבסס על אִמון הדדי, על פיקוח הדוק, ועל הקטנת הנטיות התוקפניות, באמצעות תהליכים פוליטיים. מכל מקום, במישור מעשי יותר, הגישה המוצעת כאן נותנת תקווה מסוימת לאלטרנטיבה לדוקטרינות הגנה המבוססות על נשק גרעיני.

הערות

1. למען האמת, במסגרת נאט"ו אין הסכמה כוללת ביחס לכוחותיה האמיתיות של ברית וארשה, ויש המפקקים אם הן אכן תוקפניות. נקודת השקפה זו באה לידי ביטוי בהמלצה להעלות את מחיר התוקפנות במידה כזו שתבטל את יתרונות ההתקפה. אם החמ"מ יעלה את מחיר ההתקפה במסגרת המדיניות הנתונה של הגנה-סופגת (Absorbing Defence), או אז הוא יתאים לצרכים. תהא אמינותו של שיקול זה אשר תהא במקרים בהם המוטיבציה להתקפה (כלומר — נכונות לשלם מחיר גבוה עבור התקפה ונצחון) איננה גבוהה, לדוגמה — בעימות ברה"מ-שבדיה, הנה במקרים אחרים — כאשר המוטיבציות ההתקפיות הן גבוהות ביותר, כמו בארצות ערב במזרח התיכון, כשהשיקול מחיר/רווח איננו ישים, הטיעון איננו מדויק.
2. אני מנסה במודע לחלוף על פני בעיות היסוד המתייחסות לתפיסות של "ניצחון" ו-"תבוסה", בגלל מעורפותן. באירופה, "ניצחון" עשוי להיות הרתעה ובלדיה. במזה"ת, "ניצחון" הוא בעל אופי שונה לחלוטין — אנלוגיה מפורשת או תת-מודעת בין שני מצבים אלה באורח זה היא מטעה, והאורח שבו אדם תופס מצב אחד מהכרח יגרום עיוות ביישומו למצב אחר.
3. ראה מאמרו של פרופ' עמיאל, בקובץ: Louis Williams (Ed.): *Military Aspects of the Israeli-Arab Conflict* (Tel Aviv University Publishing Projects, 1975) pp. 16—22.
4. מדברי האלוף בנימין פלד, מפקדו הקודם של חיל האוויר, בקובץ המצוין, בהערה מס' 4, עמ' 254.
5. מלחמת יום הכיפורים מהווה מקרה בלתי רגיל שבו צד מופתע התאושש מהר מאוד ואפילו השיג ניצחון צבאי.
6. מדברי רא"ל דוד אלעזר ז"ל, לשעבר רמטכ"ל צה"ל, בקובץ המצוין, בהערה מס' 4, עמ' 250.
7. A. Wholstetter: *Threats and Promises of Peace: Europe and America in the New Era*, Orbis Vol. XVII No. 4, 1974, pp. 1107—1144.
8. S. Canby: *The Alliance and Europe*; Part IV: Military Doctrine and Technology, Adelphi Paper, No. 109 (London, IISS, 1975). J.F.C. Fuller: *Armament and History* (New-York, Ch. Scribners and Sons, 1945), p. 257.

במהלך עריכת חוברת זו נפטר פרופסור סעדיה עמיאל. בנוסף לתפקידיו בתחום האקדמי בנושאי הכימיה הגרעינית שימש המנוח גם כמדען בכיר וכיועץ לשרי הביטחון, בתחומי האסטרטגיה והתכנון הבטחוני.

סאקט (Von Seckt) *3 וכן על ידי כמה מפקדים בכירים ישראלים. גישה זו קוראת ליישום שיטת ה-"Einbruch und Durchbruch" — הבקעת הפירצה, מעבר דרכה והתפרסות רחבה מעבר לה, בעורף. הניסיון מוכיח, כי יחידות משוריינות קטנות יחסית, שתכליתן להשפיע במהירות על מצבים אסטרטגיים, יכולות לשנות בדרך זו באורח דרמאטי את תוצאות המלחמה. התפתחות הקלאסית, שבה הגוף העיקרי של האויב מרותק, ויחידות משנה של פרשים או שריון חודרות או אוגפות כדי להכות בעורף ("לא להרוג אלא לנוע — לא כדי להרוג אלא לנוע כדי לזרוע בהלה, להכות במבוכה, לשתק...")⁸ הן סיוט המקפא דמו של כל פיקוד גבוה, ותפיסת קיומו של איום מעין זה מחייבת את התוקף להכנות ניכרות לכל מקרה אפשרי, ולהקצאת כוחות ניכרים על חשבון ראש החנית ההתקפי, וכך מוקל מצבו של הצד המגן.

סיכום

במאבק קונבנציונלי בין שני צדדים, שכוחותיהם אסימטריים, מומלצת אסטרטגיה מאוזנת רבת-אופציות כדרך הטובה ביותר להשגת יציבות פוליטית-אסטרטגית. יישומה של גישה זו מחייב מבנה כוח יבשתי בן שני מרכיבים: האחד כולל צוותי לחימה משולבים הגנתיים שתפקידם הגנה-מגיבה, והאחר — עוצבות משולבות התקפיות. במרכיב הראשון הדגש הוא על כוח אש ניכר ומדויק; בשני — הדגש הוא על ניידות. חישוב מפורט של השילוב האופטימאלי בין שני המרכיבים עבור מצבים ספציפיים חייב להערך לאור מגבלות במשאבים, תנאי השטח הספציפי והמצב הפוליטי הנתון. באורח דומה, התשובה לשאלה אילו מרכיבי נשק נוספים מספקים תפוקה שולית מירבית, חייבת להינתן, בכל מקרה, על בסיס ניתוח מפורט. יעילותן של ההגנה-המגיבה וההגנה-הפעילה מותנית באיכות המודיעין הקרבי וברמת הפיקוד והשליטה, הן במונחים של "זמן אמיתי" והן במונחים אופרטיביים. שילוב מרכיבים אלה, עם טכנולוגיות מתקדמות של איכון מטרת וחמ"מ, המסוגלים לפעול בכל מזג-אוויר ועם ניידות, עשוי ליצור מערכת חוקים חדשה, לא אריתמטית (כמותית), אלא איכותית מכוח עצמה בהערכת מאזן כוחות בתנאים של אסימטריה כמותית בכוחות הקונבנציונליים. בנוסף להם יכולים המרכיבים הבלתי-ניתנים למדידה של כוח-רצון, מנהיגות וגורמים אנושיים וחברתיים לפצות על נחיתות מספרית.

גישות למדיניות הגנה הכוללות אופציה אחת הבנויה סביב טכנולוגיות דיוק וחמ"מ נתונות בסכנה, שת-הפוכה ללא-יותר מאשר מהדורה מאוחרת של פילוסופיות החומה הסינית. וקר-מאזינו, ודינן נחרץ לכישלון, באותה מידה שהללו נכשלו. כמו הרבה תי-

*3. גודריאן — מפקד שריון גרמני נודע במלחמת העולם השנייה. לקראת סוף המלחמה התמנה לרמטכ"ל צבא היבשה הגרמני. פון סאקט — רמטכ"ל צבא גרמניה לאחר מלחמת העולם הראשונה (הרפובליקה הווימארית).

הקצונה בצה"ל בין מיתוס למציאות

אל"מ (מיל') יעקב חסדאי

על ידי "תנועות המחאה", שרוב פעיליהן ומנהיגיהן נמנו עם לוחמי חזית מאוכזבים וממורמרים. בעקבות תנועות אלה והגי"ל לויים על פרשיות שונות הקשורות במלחמת יום הכיפורים, גברה נטיית הציבור ואמצעי התקשורת החופשיים לנקוט, במידה זו או אחרת, בגישה ה"ביקורתית". לעומת זאת נותר חלק ניכר מקבוצת ההנהגה הביטחונית ופיקוד הצבא נאמן לגישה ה"מסורתית". אלה עשו מאמץ ניכר להשיב את אמון העם בצבא תוך ביסוסו על המודל הישן. מאמץ זה לא הוכתר בהצלחה מלאה, ועל כן קיים כיום פער בין הציבור וההנהגה בהתייחסות לשאלות צבא וביטחון.

על פי המסורת הישנה מגבילה ההנהגה הביטחונית את האינ-פורמציה הנמסרת לציבור מתוך שיקולים של שמירת מורל וקיום אמון העם בצבא. אך הציבור, אשר גישתו כיום מושפעת יותר ממגמות ביקורתיות, מצוי בשלב הנוכחי בתחושה של ביטחון מעורער וחוסר אינפורמציה, ובעקבות זאת נוצר מצב של חוסר אמון וחשדות. המצב חמור במיוחד כשמדובר בנושאים צבאיים הקשורים באימונים או במבצעים אשר סביבם רווחות ידיעות על חולשות או נקודות תורפה. מסך "עשן" סביב העובדות עלול לגרום לכך שעמדת הציבור תיקבע בפועל על ידי אינפורמציה בלתי פורמלית, המועברת מפה לאוזן בדרך של שמועות, לחישות, בדיחות והשמצות.

אחד הנושאים בהם ניכר לאחרונה פער בין האינפורמציה הרש"מית לבין הלך הרוחות הציבורי, קשור בדרך הכשרתם של המועמדים לתפקידים בכירים בצה"ל, בחירתם ואופן קידומם. האינפורמציה הנמסרת מבוססת, כבעבר, על הנחה שהציבור מאמין שהנבחרים הם גם הטובים, ולעומת זאת בחוגים רחבים, הכוללים גם קצינים רבים, מקננים ספקות בשאלה, האם שיטות המיון של הקצונה הבכירה וקידומה אכן הולמים את הנתונים והדרישות של המציאות כיום.

התבוננות בכמה תהליכים מקיפים בחברה ובצבא מלמדת, כי אכן יש יסוד לספקות בשאלת דרכי הכשרתה וקידומה של הקצונה הבכירה. התרשמויות אישיות של הכותב וכמה מחבריו מחזקות ספקות אלה. עם זאת יש להדגיש שאותם חלקים במאמר זה המבוססים על התרשמות התגבשו מתוך התנסות אישית והכרות בלתי אמצעית של נושא הדיון במשך שנים ארוכות של שירות בצבא.* אמנם בדיון מעין זה היה מן ראוי להתבסס על נתונים או מחקרים, אלא שלמרבה הצער מעטים המחקרים בנושא זה, ואת אלה הקיימים אין מפרסמים.

* לאור נסיגוני הצבאי מתייחסות השגותי בעיקר לנעשה בחילות היבשה ופחות כלפי המצב בחילות האוויר והים.

הדיון בשאלות הקשורות בצה"ל מושפע בשנים האחרונות משתי מגמות יסודיות. המגמה האחת, אותה ניתן לכנות "מסורתית", יונקת מן המסורת המחתרתית שקדמה לצה"ל ומן הנוהג והסדרים שהיו מקובלים עד מלחמת יום הכיפורים. במגמה זו תומכים גם כיום חלק ניכר מראשי הצבא ומערכת הביטחון. יסודה של מגמה זו הוא בהנחה, כי נושא הביטחון הוא בתחום עניינה של קבוצת ההנהגה המופקדת על נושא זה ובאחריותה. מסביב לצה"ל יש לשמור על מעטה סודיות עבה ככל האפשר, ולציבור יש למסור את אותן הידיעות הדרושות כדי ליצור תחושה של אמינות וביטחון סביב כוחו של צה"ל ויכולתו. המגמה השנייה, היא ה"ביקורתית", יונקת מתחושת האכזבה והכשלון הרווחת בציבור מאז מלחמת יום הכיפורים. למגמה זו שותפים רבים מקציני המילואים וחלק מקציני הצבא הסדיר. יסודה הוא בהנחה, כי שום מערכת אינה יכולה לשמור על רמתה ולהיות מוגנת מהסתאבות אם איננה חשופה לביקורת; כי ביקורת זו חייבת להיות בלתי תלויה; וכי במציאות הפור-ליטית שלנו רק לביקורת ציבורית יש סיכוי למלא יעוד זה.

משך כל שנות קיום המדינה, החל ממלחמת השחרור ועד ערב מלחמת יום הכיפורים, היתה מקובלת העמדה ה"מסורתית" הן על ההנהגה הביטחונית, הן על אמצעי התקשורת והן על הציבור. מנגנוני הביקורת והפיקוח של מערכת הביטחון והצבא היו פנימיים, והציבור נתן בהם את אמונו. סביב הצבא ומפקדיו נבנתה ברבות הימים מערכת התייחסות שעיקרה היה הרצוי, אם כי לעתים נתרקה מן המצוי. עם כל חסרונותיה היו בשיטה זו מספר יתרונות: היא הגבירה את אמון הציבור בכוחו של צה"ל, הגדילה את כושר ההרתעה שלו כלפי האויב, ותרמה לשמירת הסודיות בנושאים חיוניים.

מאז מלחמת יום הכיפורים הולך וגובר כוחה של המגמה ה"ביקורתית". לתמורה זו סיבות אחדות. ראשית, נתברר שאי אפשר לסמוך לאורך ימים על מנגנוני פיקוח וביקורת פנימיים, ושיש הכרח בקיומה של מערכת ביקורת עצמאית ובלתי תלויה. שנית, נתברר שבצמרת הפיקוד הצבאי הערבי החלו להעריך את כוחו של צה"ל באופן רציונאלי ולא על פי אגדות. הדרך בה ניתחו שם את תכונותיהם של המפקדים הבכירים שלנו, ערב מלחמת יום הכיפורים, היתה מעניינת, והעידה על ראייה מפור-כחת למדי. שלישית, נסתבר כי טיפוח "מיתוסים" סביב הצבא עלול, לעתים, דוקא לפגוע ברמת הסודיות. פולחן היוקרה סביב הפיקוד של צה"ל לאחר מלחמת יום הכיפורים היה כרוך בחשיפה מיותרת של סודות רבים.

עם זאת לא התנהל המעבר מן הגישה ה"מסורתית" אל הגישה ה"ביקורתית" באורח שווה בקרב החוגים השונים. הדחיפה הרא-שונה והעיקרית למעבר זה ניתנה לאחר מלחמת יום הכיפורים

לאור נסיוני בצבא בנושאים האמורים נראה לי כי יהיה זה לטובתו של צה"ל אם יתקיים דיון ציבורי בשאלת איכות הקצונה והפיקוד של צה"ל. מטרתו של מאמר זה היא לפתוח דיון זה.

מבלי להכנס לדיון מפורט על התמורות במצבה המדיני והצבאי של מדינת ישראל, אפשר לציין שני מאפיינים עיקריים בתמורות אלה. האחד — בעיותינו הצבאיות והאסטרטגיות הולכות ונעשות מורכבות וסבוכות משהיו בעבר, והפתרונות הנדרשים תובעים מידה רבה של תחכום וחשיבה אסטרטגית. השני — הנתונים והגורמים המשפיעים על מצבנו משתנים בקצב הרבה יותר מהיר משהיה בעבר, ודבר זה מחייב חדשנות ופתיחות כתנאי חיוני ליכולת מעקב ועדכון עמדות.

כושר חשיבה אסטרטגית מושג בעיקר על ידי בחירת קצינים בעלי יכולת נאותה והכשרתם בכיוון זה. חדשנות ופתיחות אפשר להשיג על ידי בניית מערכת שמאפשרת ויכוח ומעודדת אותו.

מבט מקרוב אל הקצונה הבכירה של צה"ל בשנים האחרונות מלמד, כי עם קבוצה זו נמנים מפקדים בעלי נסיון קרבי מן העשירים בעולם, בתוכם דמויות של "גיבורי מלחמה", שזכו לשם ולתהילה בקרבות בהם נטלו חלק. בקבוצה זו מצויים גם קצינים רבים המצטיינים בכישורים אירגוניים ואדמיניסטרטיביים, אשר נרכשו מתוך התנסות ממושכת בהפעלת כוחות גדולים בתנאי שלום ומלחמה כאחד.

לעומת זאת, כמה תהליכים בחברה ובצבא עלולים היו להוביל למצב בו יתמעטו בקבוצה זו קצינים המצטיינים בכושר חשיבה וברוחב אופקים הנדרשים ברמה האסטרטגית, ואכן, כמה סימנים מעידים שהמצב בתחום זה אינו מניח את הדעת.

מידת ההרמוניה השוררת בשנים האחרונות בפיקוד הבכיר יכולה לשמש אף היא מקור לדאגה, שכן לעיתים מעידה זו על היעדר קצינים בעלי עמדות מקוריות ועצמאיות או על היעדר ערכים ודפוסי התנהגות המביאים למאבק אמיץ ובלתי מתפשר על עמדות והשקפות.

הווה אומר, באותם תחומים בהם תמורות הזמן מחייבות שינוי ושיפור, דוקא בהם יש מקום לדאגה וחשש.

גם מבלי לרדת לפרטי הדברים, ברור כי אם אמנם חסרות תכונות אלה בקרב הפיקוד הבכיר של צה"ל נוצר מצב שאין להשלים עימו לאורך ימים. כיוון שהמדובר איננו בתופעה קצרת ימים אלא במצב ששורשיו נעוצים בתהליכים שנתחוללו בצבא ובחברה מזה שנים, מחייב תיקונו של מצב זה הבנת השורשים והגורמים העומדים ביסודו.

נפתח תחילה בציון מאפייניהם העיקריים של תהליכים חברתיים מקיפים אשר השפיעו על עיצובה של קצונת הקבע. התופעה החברתית הראשונה החשובה לענייננו היא התמורה שחלה בדמותה של המנהיגות והעילית החברתית של המדינה. בשנים שקדמו להקמת המדינה ובשנים הראשונות אחר הקמתה הוערכו פעילות ציבורית בכלל ומילוי תפקיד הנהגה בפרט כהגשמה של יעוד ושליחות, ואותם חוגים במדינה שהודרכו על ידי תחושות אלה מילאו את שורות המנהיגים והפעילים הציבוריים. בתהליך ממושך ואיטי נתכרסם מצב זה, ועיסוק פוליטי וציבורי

עבר מתחום היעוד והשליחות לתחום העסקנות הפוליטית המקצועית. התוצאה לא איחרה לבוא: אנשים מוכשרים ומבריקים, שפנו קודם לכן לפעילות ציבורית מטעמים של שליחות ויעוד, החלו להתרחק מעיסוק זה.

תהליך דומה התרחש אף בשורות הצבא. פיקוד הצבא נחשב בראשית ימי המדינה כחלק אורגני של הנהגת המדינה. מפקדי ה"הגנה" והצבא היו חבריהם ובני דמותם של מנהיגי המדינה וכמותם היו חדורים תחושת שליחות ויעוד. משהחלו אנשים אלה לפנות את מקומם בהנהגת המדינה לטכנוקרטיות ופוליטיקאים מקצועיים, החלו חבריהם לפרוש משורות הצבא. עם זאת נותרו עדיין בצבא מספר ניכר של קצינים צעירים שהמשיכו לשמור על הרוח הישנה. בשל אופיו המיוחד של צה"ל בשנות הקמתו, מילאו בו אנשים צעירים מאד תפקידים בכירים. הללו נשארו בעמדותיהם הבכירות משך תקופה ארוכה, והובילו למעשה את הצבא עד לשנים האחרונות. אולם בדור שצמח מתחתם נתמעטו המפקדים ששילבו כשרון עם תחושת שליחות ויעוד.

התהליך השני שהתחולל בחברה האזרחית תוך השפעה על הצבא היה — עליית משקלן של השקפות על רוחה ונחות כאידיאל חברתי עליון. תהליכי ה"קפיטליזציה" של החברה הישראלית הביאו לכך שהרווח והכסף הפכו לקנה-מידה חברתי ראשון במעלה, בעוד שמושגי שליחות ויעוד איבדו מחשיבותם. תהליך זה גרם לכך שאנשים בעלי כשרון פנו למקצועות ולעיסוקים ששכרם בצידי. כיוון ששירות בצבא הקבע לא נמנה מעולם עם מקצועות אלה נתמעטו הפונים אליו. לעומת זאת נתרבו אלה שצבא הקבע סיפק להם אפשרויות התקדמות וכבוד שלא יכלו להשיגם בחברה האזרחית.

תהליך חברתי שלישי הינו עליית משקלה של ההשכלה הפורמלית והפיכת ההשכלה האקדמית למטרה בהישג יד של חלקים נרחבים של הנוער. עיון במודעות הצעות עבודה ובמכרזים ציבוריים או ממשלתיים מראשית ימי המדינה ועד היום מגלה, כי גורם ההשכלה הפורמלית הפך בהדרגה, אך בתהליך יציב וברור, תנאי קבלה למוסדות ממלכתיים ואחרים. במקביל לכך התפתח מצב בו רובם הגדול של בוגרי בתי הספר התיכוניים ממשיכים בלימודים גבוהים ורוכשים השכלה ומקצוע אקדמאיים. תעודה אקדמאית אינה ערובה לכשרון או לתבונה יתר, אך יש להבין כי ככל שיתרבו בעלי השכלה אקדמאית בחברה, תהפך תעודה זו לסימן של מעמד וסטטוס, תהליך שהשפעתו לא תפסח אף על שורות הצבא.

צה"ל נותר כיום אחד הגופים המעטים במדינה אשר כמעט ואינו תובע רמת השכלה פורמלית כתנאי לעליה בדרגות הקצונה. כתוצאה מכך ניתן עידוד להישארותם בצבא של אלה שלא יכלו לפנות ללימודים, ולא נוצר דחף מספיק לדרבן קצינים מוכשרים להרחיב את השכלתם. למצב זה נודעת השפעה הן על מעמדו החברתי של הקצין בכלל, והן על נכונותם של קצינים צעירים לחתום לשירות קבע. ראשית, בחברה בה נתרבו האקדמאים החל הצבא להראות כמקצוע בעל דרישות נמוכות, ובעקבות זאת חל פיתוח כללי במעמדו של קצין הקבע. שנית, קצינים צעירים ומוכשרים פרשו מהצבא, כיוון שלא היו מוכנים לדחות את לימודיהם לתקופה מאוחרת, בעוד חבריהם יוצאים ללימודים מיד עם סיום השירות, או לעמוד בתנאים המחמירים שהציג להם הצבא.

בהקשר זה ראוי לציין גורם יסודי באורח התנהגותם של צעירים

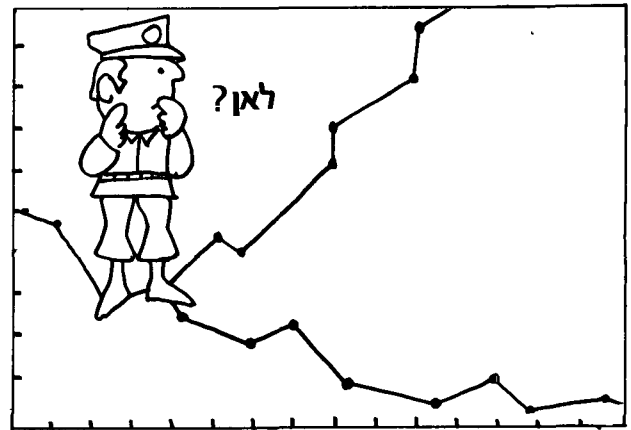
השליחות המקננת בו. אולם מתחת לאפם החל לצמוח סוג שונה לחלוטין של מפקדים.

לחוסר נכונותם של קצינים מוכשרים לחתום קבע גרמו אף תהליכים שונים לגמרי, אשר נתחוללו בצבא עצמו, ולא היו קשורים לחברה הסובבת. הגורם הראשון הוא קושי החיים ביחידות השדה. אין ספק שאין מנוס מכך שביחידות שדה יחיו מפקדים חיים קשים. דבר זה גובע הן מעצם התפקיד, והן מחשיבות הדוגמא האישית של המפקד. אולם האם הכרח הוא שקצין ימלא שנים ארוכות ללא הפסקה תפקידים ביחידות שדה? האם הכרח הוא לטפח מצב זה על ידי תשלום תוספות שכר דוקא למי שמתמידים בשירות בתנאים קשים? האם הכרח לטפח סדרי חיים של יחידות שדה גם ביחידות עורפיות כדי להגדיל את יוקרת היחידה ואת הזדהותה עם היחידות שבקו? התנאים הקיימים כיום מובילים למסקנה, כי תשובה חיובית מעידה על קוצר ראות, וכי דוקא תשובה שלילית מעידה על גישה מרחיקת ראות.

נסעתי פעם נסיעה ארוכה עם חברתו של אחד ממפקדי הפלוגות המוכשרים והמבריקים שהיו תחת פיקודי. היא התנגדה שבעלה לעתיד יחתום קבע. ניסיתי לשכנעה שתסכים. אני זוכר עד היום את תשובתה הקוטעת והמשכנעת: "אני מוכנה לסבול שנים אחדות חיים קשים וחוסר נוחות, אך אתה מבקש ממני הרבה יותר מזה. אתה רוצה שאחיה עם אדם שבמשך שנים לא יקרא ספר, לא יבקר בהצגה, לא יפגוש חברים ולא ילמד דבר פרט למקצוע שאתה עוסק בו. איזה מין בעל יהיה לי בעוד עשרים שנה? בור וצר אופקים! אינני מוכנה לזה!". זהו נימוק אמיתי וצודק, בין אם הוא מושמע על ידי אשת הקצין ובין אם זוהי טענתו עצמו. אין הכרח בקיום מצב זה. הבנת חומרת הבעיה ומבט מרחיק ראות יכולים לסייע לפתור אותה בקלות יחסית.

הגורם השני לדחיית קצינים מוכשרים מצה"ל הוא היעדרה של מסורת משמעתית ונוהלי שגרה תקינים. מצב זה הינו אחד מן הגורמים המחייבים טיפול דחוף במסגרת המאבק להתחדשותו של צה"ל ולהתנערותו מליקויים שדבקו בו. כאשר הצדעה, שמירת נקיון וכמה צדדים אחרים של סדרי הצבא מובנים מאליהם ומופקדים עליהם נגדי משמעת, מבחנו של הקצין הינו בתחום המקצועי והמנהיגותי. אולם כאשר הקצינים נדרשים להקדיש חלק ניכר מזמנם לנושאי שגרה ומשמעת, הופכים אף אלה חלק ממבחנו של הקצין. בהיעדר מסורת של דפוסי משמעת ונוהלי שגרה תקינים הפכה היכולת להנהיג אותם ולכפותם אחד הכישורים העיקריים על פיהם נבחן קצין, בעוד משקלם של היוזמה, המקוריות וכושר המחשבה הלך וירד. בניגוד לטענה שמשמעת הינה אויב היוזמה והכשרון הרי בתנאי צה"ל האמת היא הפוכה. דוקא היעדר משמעת סילק מהצבא קצינים מוכשרים ובעלי יוזמה. יתר על כן, בתקופת שירותי הכרתי קצינים בכירים שכשרונם העיקרי היה בתחום הטלת משמעת. בנסיבות אחרות אפשר שהיו מסיימים את שירותם כמש"קי משמעת מצטיינים, אך בנסיבות הקיימות כשרונם להטיל אימה הביאם אל דרגות בכירות של קצונה.

גורם חשוב נוסף שתרם לפגיעה בנכונות לחתימת קבע, הוא מסורת של צנטרליזם וריכוז סמכויות הנהוג במסגרות שונות

בכלל וקצינים צעירים בפרט. בשלב מסוים בחייו מגדיר כל צעיר מה רצונו להשיג בעתיד. הגדרה זו מבוססת לעיתים קרובות על בחירת דמות הזדהות ממשית שאליה שואף הצעיר להידמות בעתיד. הדמות עשויה להיות מהנדס, עורך-דין, שחקן או פועל, והצעיר בוחר לו אותה תוך שילוב בין הערכת יכולתו ובין שאיפותיו לעתיד. מנסיגו נוכחתי לדעת כי אחד הגורמים החשובים הקובעים את מידת נכונותם של קצינים לחתום קבע הוא מידת הזדהותם עם מפקד בכיר בעל כשרון ויכולת, אשר על-פי הערכתם עשויים הם להיות כמותו ביום מן הימים. כאשר דמות הזדהות מעין זו אינה בנמצא — קטנים הסיכויים לחתימת קבע. רמת האישיות, רוחב האופקים וההשכלה מהווים זה שנים אחדות מרכיב חשוב בציפיותיהם של קצינים צעירים ממפקדיהם הבכירים. אולם לא רבים המפקדים אשר נמצאו עונים על משאלות אלה.

התהליכים האמורים מורכבים למדי וראויים לבירור בפני עצמו. מכל מקום, לענייננו ניתן לסכם בקצרה, כי בשל תהליכים חברתיים אלה ירד קסמו של הצבא כאורח חיים וכיעוד לצעיר המוכשר והמבריק, וכנגד זאת נתרבו הכוחות המושכים והאתגרים שנפתחו בפניו מחוץ למסגרת הצבא. אמנם, תהליכים אלה בצבא לא היו יציבים. תקופות של מתיחות וסכנה הגבירו את נכונות הקצינים לחתום קבע, ותקופות רגיעה ורפיון הקטינו נכונות זו. אך בסופו של דבר הכיוון הכללי של "עקומת" חתימת הקבע נע, כאמור, במגמה קבועה. עם-זאת אין הצבעה על תהליכים חברתיים, כגורם בירידת רמת הקצונה, משחררת את הצבא מאחריות למתהווה בשורותיו. הפיקוד של צה"ל סייע בעקיפין לתהליך זה, כיוון שלא נתן דעתו על התמורות המתחוללות בחברה הסובבת ומשמעותן ביחס לאיכות צבא הקבע, וכיוון שלא נקט בצעדים מתאימים כדי לקדם את פני המציאות החדשה. בעניין זה נושאים באחריות דוקא המפקדים המוכשרים מן הדור הישן. מפקדים אלה, שחסרו השכלה פורמלית, לא נפגעו מעובדה זו, שכן מעמדם בצמרת החברה הובטח, אך הם לא הבינו, שלקצינים מוכשרים כמותם, מהדור החדש, יש דרישות והשקפות שונות מאלה שהיו להם בנעוריהם. זאת ועוד, מתוך מסורת והרגלים של תקופה, שבה נכונות לתפקידי הנהגה ופיקוד היתה מובנת מאליה, הוזיח הפיקוד הבכיר את תפקידו בחינוך והסברה לקצינים הצעירים. נראה היה להם שחתימתם של מוכשרים לקבע הינה טבעית בדיוק כפי שהיתה בזמנם, ושחתימה זו כשלעצמה מהווה הוכחה לכשרונם של החותם ולתחושת

הקריירה. המדאיג הוא שלא נוצר מצב, בו יכול איש הקיבוץ לשלב שירות מתמיד בצבא קבע עם חברות בקיבוץ. שתי סיבות למציאות זו. האחת קשורה בתהליך חברתי כללי — הפנמתה של התנועה הקיבוצית. מאז הקמת המדינה הולך ומתמעט בתנועה זו הרצון לקחת חלק פעיל בעיצוב דמות החברה והמדינה, וניתנת עדיפות למשימות של בניה והתרחבות פנימיות. כתוצאה מכך, אותם בני משקים החדורים תחושת שליחות והנאמנים לרעיונות הקיבוץ, חוזרים לביתם כדי למלא בו את יעודם.

הסיבה השניה קשורה בצבא. עקב ירידת חלקם של אנשים בעלי תודעת שליחות בפיקוד הבכיר של הצבא, לא הוכרה בצבא החשיבות הנודעת למתן אפשרות מעשית של שילוב שירות בצבא הקבע עם חברות בקיבוץ. יתר על כן, מתוך ראייה צרה של "איגוד מקצועי" ראו קצינים בכירים רבים בעין רעה את חזרתם של קצינים מן הקיבוץ לשורות הצבא.

כתוצאה מסיבות אלה אבד לצבא פוטנציאל חשוב של קצינים שהושפעו פחות מנטיית של חיפוש השכלה, ששמר יותר מאחרים על ערכיו, ושעשוי היה לתרום לאיכות הפיקוד הבכיר ולרמתו.

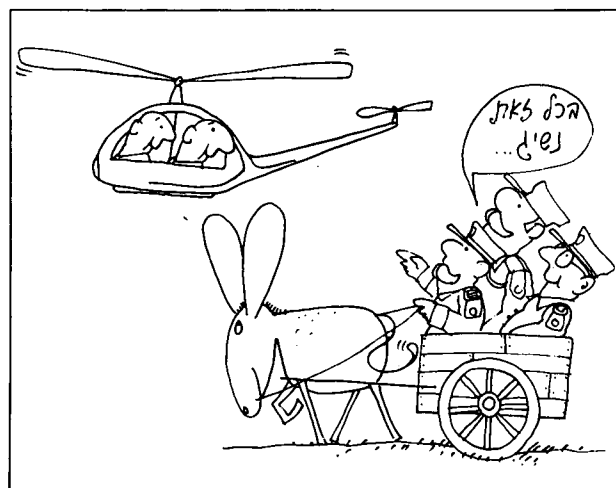
עד כאן תוארו הסיבות, שהביאו, לדעתי, לפרישתם של קצינים מוכשרים מצה"ל. מובן שמצב זה משפיע באורח טבעי גם על מסורת העצמאות "הגב הזקוף" של הקצינים, שכן קצינים מוכשרים ובעלי יכולת חרדים פחות לגורל הקריירה שלהם ונלחמים ביתר עוז על דעותיהם.

קיימות סיבות נוספות ל"שבירת גבה" של הקצונה, ולמצב בו הולכים ומתמעטים בקרב הקצונה הבכירה גילויים של ויכוח נוקב וחופשי. אחת הסיבות המכריעות למצב זה קשורה בדרך בה זוכים בתפקיד בצה"ל. כיום מהווה חוות הדעת של המפקד הממונה קריטריון יחידי להערכת קצינים וקידומם. רק במקרים מעטים קיימים מבחנים אובייקטיביים או ביקורות בלתי תלויות המשפיעים על קידום הקצין.

נוסף על כך, חלק ניכר מן המפקדים הבכירים לא חונך להתבחין כראוי בין נאמנות לחברים לבין דפוסי התנהגות ההולמים קצינים בכירים. בעקבות זאת התפתח בצבא "נפוטיוז" חברי ברמות בכירות, ונתגבשה מסורת של מינויים שאינם נובעים מכישורים אלא מקשרים. על-פי שיטה זו, המכונה בצבא "סוסים", רואה כל קצין לנכון למצוא לו "סוס" להבטחת קידומו לאורך ימים. במשך תקופת שירותי שמעתי, לצערי, לא אחת, קצינים בכירים המגנים על תופעה זו. בנסיבות אלה ברור שסיכויי ההתקדמות בצבא מובטחים לקצינים בעלי כושר הסייגות ובעלי סימפטיה אישית, ואילו קצינים נוקשים ועצמאיים נידונים להיתקל בקשיים מרובים, אף שהם מצטיינים בכישורים אחרים.

אינני יכול להימנע מלקשור את שאלת ההשכלה גם לנושא מידת העצמאות וזקיפות הקומה של הקצינים. כאמור, הריני מסופק ביחס למידת תרומתו של תואר אקדמי ליכולת התפקוד של הקצין; לעומת זאת ברור לי, כי הרגשת הביטחון הנובעת מן האפשרות להתפרנס ולהתקיים בכבוד אף מחוץ למסגרת הצבא, מקנה לקצין יתר נכונות לעמוד על דעתו, ולהילחם עליה.

התופעות האמורות הינן בעיני מן הגורמים העיקריים לדלדולה של הקצונה הבכירה בתחומים שהזכרתי. מיותר לציין שאין

בצה"ל, והמעורר בקרב קצינים צעירים תחושה שאין הם עוסקים בעבודה פוריה ויוצרת. לעיתים נהגו להאשים את חיל השריון במצב זה, אך נסיוני האישי בנושא קשור דווקא לבית הספר לקצינים של חיל הרגלים. בתקופה מסוימת שובצו במוסד זה הקצינים המבריקים והמוכשרים ביותר לתפקידים זוטרים. הם מילאו תפקידים שבהם לא היה צורך בשום שיקול דעת או עצמאות. רובם הגדול השתחרר מצה"ל כשהם מאוכזבים או ממורמרים.

המערכת הסגורה של החילות השונים גרמה אף היא לדחייתם של קצינים מוכשרים רבים מהצבא. כתוצאה מסיבות היסטוריות ומטיפוח השקפות בלתי מבוססות נוצר מצב שקשה מאד להעביר קצין מחיל לחיל אפילו במסגרת חילות היבשה. לפני חדשים אחדים קראתי ביוגרפיה של גנרל אמריקאי שפרש לאחר שלושים שנות שירות. רשימת התפקידים שמילא בתקופת שירותו היתה מביכה מאד את ראשי מנהל הסגל בצה"ל ואת מפקדי החילות. האיש הספיק במשך שירותו להיות טייס קרבי, מפקד פלוגת חי"ר, מפקד גדוד תותחנים, קצין מודיעין בגרמניה, מפקד דיביזיה בוייטנאם, נספח צבאי ביפן וקצין בכיר בפנטגון. כמובן שהקצין הינו מוסמך אוניברסיטה אורחית. על פי דרישות ההסבה מחיל לחיל המקובלות בצה"ל היה על קצין זה לבלות כעשר שנים בקורסי הסבה — אם היה מצליח לשכנע את הממונים עליו להעבירו. הקשיים והדרישות המחמירות במעבר מחיל לחיל גרמו, לדעתי, נזק כבד לצה"ל. היו תקופות בהן עברו חילות אחדים תהליך של התפתחות והתרחבות, בעוד חילות אחרים קפאו במקומם מבחינת גודלם. לעיתים לא תאם מספר הקצינים המוכשרים בחילות השונים את מצב התפתחות החיל, ונוצר מצב שבו חיל אחד משווע לתגבורת קצינים מוכשרים, ומקדם קצינים מכל הבא ליד, בעוד שבחיל אחר פורשים קצינים מוכשרים מהשירות בשל חוסר יכולת להתקדם.

סוגיה בפני עצמה, הקשורה הן בתהליכים בחברה והן בצבא, היא ירידת חלקה של ההתיישבות העובדת בפיקוד הצבא. בהתיישבות זו בכלל ובתנועה הקיבוצית בפרט מצוי מאגר חשוב של קצינים בעלי רמה הנכונים ואף עשויים לתרום לאיכותו של צבא הקבע. אחדים מהם אמנם נשארים בצבא, בהם אף מוכשרים, אך כמעט תמיד עוזבים אלה את המשק, והעדפתם את הצבא על פני הקיבוץ מעידה לא אחת דווקא על העדפת

שלוש שנים, שירות ביחידות עורפיות בתנאים נוחים שמאפשרים לימודים וכן יציאה ללימודים. רצוי לשלב במסלול זה גם השתלמויות ומילוי תפקידים בחו"ל, כחלק ממסלול התכשרה למפקדים בכירים ואגב כך לבטל את הנוהג שנספח צבאי הינו תפקיד פרישה.

החזרת קצינים לשירות

יש להקים במנהל הסגל מחלקה מיוחדת להחזרת קצינים אקדמאים לשירות. תנאי השירות והפרישה של צבא הקבע עשויים לקסום לאקדמאים צעירים, אשר עניין "הקריירה הכפולה" מאד משמעותי לגביהם. על מחלקה זו לעקוב אחרי קצינים מוכשרים שפרשו מן הצבא ללימודים, לזמנם לראיונות, ולסייע להם להיקלט שוב בצבא בתפקיד הולם.

בחינות לדרגה ולתפקיד

יש להנהיג בחינות לקראת קידום בדרגות או לקראת קבלת תפקידים מסוימים. הבחינות תשמשנה כקריטריון אובייקטיבי לכשרונו של הקצין, ותוצאותיהן תרשמנה בתיקו האישי. יש לקבוע שורת תפקידים מרכזיים ברמות בינוניות ששיבוץ קצינים בהם ייעשה בשיטת "מכרז פתוח". כל מועמד יוכל לבקש להבחן. הזוכה בתפקיד יקבע על ידי ועדה אשר תחליט, על פי בחינות ועל פי מסלול תפקידים שמילא, את מידת התאמתו של המועמד לתפקיד.

ועדת מינויים לקצינים בכירים

תוקם ועדת מינויים לקצינים בכירים מדרגת תא"ל ומעלה. על הוועדה להתמנות על ידי שר הבטחון, ועליה לכלול קצינים בכירים במילואים. יש להעמיד לרשות הוועדה צוות עוזרים אשר יכין עבורם דו"ח על עברם הצבאי של הקצינים המועמדים. הוועדה תבחן את התאמתם של המועמדים ליעודם הצבאי על פי: המלצת הרמטכ"ל, מבחנים לפי קביעתה, ראיון אישי, ודו"ח צוות העוזרים. הוועדה תגיש את מסקנותיה לשר הבטחון.

פתיחת החילות

מנהל הסגל חייב לקבל סמכויות רחבות והנחיות תקיפות בכל הקשור לשיבוץ קצינים בין החילות. יקבע פרק זמן הדרוש להסבה, לא לפי דרישת החילות אלא על פי בדיקה אובייקטיבית, אשר מטרתה להקל ככל האפשר על ההסבה המקצועית. אין להניח שהסבה כזו תעלה על פרק זמן של חצי שנה. העברת קצינים מחיל לחיל תעשה בדרך זו לעניין שבשגרה בהתאם לצרכי הצבא או לפי בקשת הקצין.

מטרת המאמר היתה להציג את הבעיה ואת גורמיה. ההצעות שהוצגו מהוות הדגמה לסוג פתרונות אפשרי. נושאים כוללים יותר, כגון שאלת המעמד החברתי של קצונות הקבע, או שאלת המשמעת בצבא, ראויים לבירור ולטיפול בהקשר רחב יותר, ועל כן לא נדונו כאן. הפתרונות המוצעים באים להדגים כיצד ניתן בכמה נושאים לגקוט פעולה מיידית, העשויה לתרום לשיפור המצב. אולם ראוי שפשטותם של פתרונות אלה לא תמנע ממידת חומרת הבעיה. לאור התחכום והמורכבות של הבעיות האסטרטגיות והצבאיות שלנו יוכל רק פיקוד בכיר, המשלב בתוכו כושר לחימה והנהגה עם רמת חשיבה ויצירה, לעמוד במשימות אלה.

פירוש הדבר שניתן לבנות פיקוד צבאי המתבסס אך ורק על למדנים ומרדנים. הבניה הנכונה של פיקוד בכיר היא זו המשלבת בתוכו טיפוסים שונים בעלי נסיון מגוון וכישורים רבים. רק מתוך מערכת כזו עשויה לצמוח הנהגה צבאית מעולה.

מנסינוי נראה לי שהתקופה בה פורשים רובם של הקצינים המוכשרים מן הצבא היא החל מתום שירות החובה ועד כחמש שנים לאחר מכן. בתקופה זו עוזבים רובם של אלה המוכשרים ללימודים אקדמאים. אף אלה הנוטים לחיי צבא אינם עומדים בלחץ החברתי ובפיתוי ופורשים לאחר סיימם את תפקיד המ"פ, שהוא תפקיד קוסם וגם קרוב למדי. לעומת זאת, דעיכת העצימאות המחשבתית ואומץ הלב האזרחי הוא תהליך שנמשך שנים. ככל שעולה הקצין בדרגה וככל שהצבא הופך עבורו לדרך חיים ולקריירה — כן קטנה נכונותו להלחם על דעותיו. בתקופת שירותי בצבא ראיתי "אריות" צעירים שהפכו כעבור עשר שנים ל"שפנים" מבחינת נכונותם להלחם על דעות והשקפות. המצב כיום הוא שמידת נכונותם של סמלים וסגנים לעמוד באומץ לב על דעותיהם גדולה הרבה יותר מזו שמגלים סא"לים ואל"מים.

את השיטה לפתרון בעיות אלה יש לחפש בשני כיוונים עיקריים:

א. העמדת הלימודים האקדמאים והאפשרות לחיים מסודרים כמרכיבי יסוד במסלול הקצין הצעיר.

ב. מציאת דרכים לאיתור קצינים עצמאיים ויוצאי דופן, והבטחת כושר קיומם והתקדמותם במערכת הצבאית.

המטרה העיקרית של מאמר זה היא, כאמור, להגדיר את הבעיה, להצביע על התהליכים שהביאו להיווצרותה, ובכך לפתוח דיון שיוביל למציאת פתרונות נכונים. אולם כדי להמחיש מהו הכיוון שאליו יש לחתור אצביע על מספר אפשרויות בתחומים שונים. יש להתייחס לאפשרויות אלה כאל "ראשי-פרקים" ולא כאל תוכנית פעולה מגובשת, הן מבחינת הקף הנושאים המטורפלים והן מבחינת רמת הפירוט.

לימודים אקדמאים

לדעתי יש הכרח ליצור מצב שכל קצין החותם קבע והמוכשר ללימודים אקדמאים יוכל לרכוש השכלה אקדמאית לתואר ראשון תוך שמונה השנים הראשונות לשירותו. מטרה זו ניתן להשיג על-ידי יציאה ללימודים מסודרים למשך שנתיים וחצי, או בדרך של לימוד אינטנסיבי בקורסי קיץ בני שלושה חודשים בעת מעבר מתפקיד לתפקיד. הדרך השניה מחייבת יצירת מסגרת חדשה בתיאום עם האוניברסיטה — קורסים מרוכזים לקצינים. עם הנהגת הסדרים אלה יש לבטל את הלימודים האקדמאים בפו"מ, שערכם שנוי במחלוקת ומוטל בספק, ולהגיע בעשור הקרוב למצב בו כל החניכים שיגיעו לפו"מ יהיו בעלי תואר אקדמי ראשון.

מסלול קידום

יש ליצור דגם של מסלול תפקידים מגוון שיוצע לפני הקצין הצעיר. בדגם זה ישולבו תפקידי פיקוד בשדה ותפקידי מטה בעורף. המגמה תהיה למנוע מצב בו "מותש" הקצין במשך שנים רצופות וממושכות ביחידת שדה. על מסלול התפקידים לכלול תקופת שירות ביחידות שדה לתקופה רצופה שלא תעלה על

האופנוע בסימן שיבה לזירה

רס"נ דני

למן ראשית הפעלתו של האופנוע כאמצעי לחימה במלחמת העולם הראשונה ועד ימינו נעה אינטנסיביות השימוש בו כבתנועה מטר-טלת. בתקופה שבין מלחמות העולם פחתה מידת השימוש באופנוע, אולם תוך כדי מלחמת העולם השנייה התהפכה המגמה, ומידת השימוש בו הלכה וגברה. לקראת סיומה של מלחמה זו ידע האופנוע תקופת שפל נוספת, שכן באותה עת הופיע לראשונה בעולם הג'יפ האמריקני, רכב אשר היווה תחליף לאופנוע, ואף עלה עליו בביצועיו במרבית תחומי הפעלתו. תקופת השפל בשימוש באופנוע למטרות צבאיות נמשכה עד ראשית העשור הנוכחי, עת החלה להסתמן תפנית חיובית ביחס למקומו וייעודו בצבא המודרני. להלן תיסקר ההיסטוריה הצבאית של האופנוע, אורח הפעלתו ומידת ניצולו, כפי שבאו לידי בטוי מבצעי ונסיוני בצבאות השונים למן ראשית הפעלתו ועד ימינו.

דומה, כי לאור בחינת מעלותיו המיוחדות של האופנוע ככלי קטן, חסכוני, קל, נייד, בעל יכולת תימרון גבוהה ומידת תיפעול רב-גונית — ניתן להכיר בבירור כי הפוטנציאל הטמון בו טרם נוצל דיו, ושניתן לעשות בו בעתיד שימוש צבאי יעיל ורב משעשה עד כה.

האופנוע כאמצעי לחימה עד תום מלחמת העולם השנייה

גרמניה

שינוי תפיסת היסוד הצבאית והמעבר מ"סוס הרכיבה" ל"סוס הפלדה" החל בצבא הגרמני בשנת 1904. במהלך התהליכים של הצבא הגרמני שנערכו באותה שנה הופעלו לראשונה 11 אופנועים, אשר נוסו, ובהצלחה רבה, על-ידי מחלקת הניסוי של חיל התחבורה הגרמני. היו אלה אופנועים חד-בוכנתיים בעלי נפח מנוע של 375 סמ"ק והספק של 4 כ"ס. לא היה זה אלא שלב מחוייב המציאות, לאור ההתפתחות שחלה בתחום זה בגרמניה. מפעלי נ.ס.א. (N.S.U.) אשר ייצרו בשנת 1901 477 אופנועים הגיעו בשנים 1904-5 ליצור סדרתי של 2228 יחידות תוך גידול הולך וגובר, עובדה אשר משכה את תשומת ליבם של הגרמנים לכלי רכב חדשים אלה. בפרוץ המלחמה העולמית הראשונה הופעלו במסגרת "הוור-מאכט" לפחות 100 אופנועים, כשיעודם העיקרי היה קישור בין יחידות והעברת דאר צבאי. עוד בשנתה הראשונה של המלחמה הוחלפו האופנועים הראשונים, שהיו מיועדים במקורם לסקטור האזרחי, באופנועים צבאיים. היו אלה אופנועים בעלי מנוע דו-בוכנתי והספק של 3.5 כ"ס אשר מתכניהם העדיפו לוותר בהם על כושר המעמס לטובת חוזק מבנה ואורך חיים. לקראת סוף שנתה השנייה של המלחמה שולב במערך הצבאי הגרמני אופנוע חדש בעל הספק מנוע של 7 כ"ס מצויד בסירת צד. אופנוע זה תוכנן להוביל שלושה לוחמים מצוידים במכונת יריה. מכונת היריה כוונה להפעלה לאחור וברדיוס של מספר מעלות מימין לאופנוע ומשמאלו.

לאחר מלחמת העולם הראשונה נמשך פיתוחו של האופנוע הצבאי, אלא שאת מקומה של חברת נ.ס.א., אשר נמצאה בירידה, תפסה

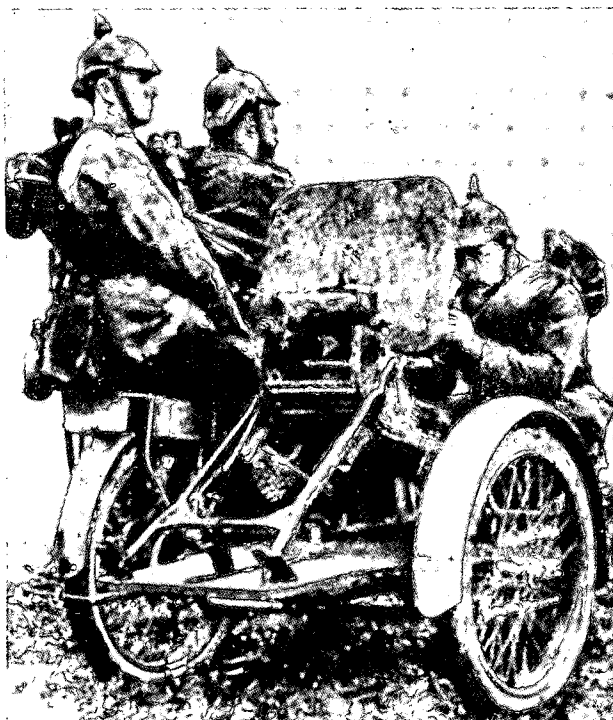
חברת ב.מ.וו. (B.M.W.) שאופנועה הראשון יצא מקו היצור בשנת 1925. אופנועיה של חברת ב.מ.וו. הועדפו על-ידי הצבא הגרמני עקב עליונותם הטכנית על פני אלו של נ.ס.א. האופנוע הצבאי הסטנדרטי צויד מעתה במנוע "בוקסו" והנעה קרדנית. לקראת מלחמת העולם השנייה הלך וגדל בהתמדה מספרם של האופנועים בשירות הצבאי. תהליך זה היווה חלק מתהליך ניוד ומיכון יחידות החי"ר הגרמניות כלקח מהמלחמה העולמית הקודמת. במסגרת תהליך זה הוקמו מסגרות של "קלעי אופנועים", שכללו יחידות אופנועים מצוידות במקלעים, אשר היוו מרכיב נייד ואלים ביחידות החי"ר.

בשנת 1935 הוקמו שלושת גדודי האופנועים הראשונים במסגרת חטיבה 16, אשר זכתה לכינוי "חטיבת האופנועים". עד פרוץ המלחמה הספיקו הגרמנים לצייד 11 יחידות סיור באופנועים מסוגים ודגמים שונים וכן שלוש חטיבות סיור בעלות שתי פלוגות אופנועים כל אחת. בשנים 1940-41 נמצאו בסך"כ הגרמני לפחות 20 גדודי אופנועים, חלק ניכר מתוכם במסגרת יחידות הסער של ה"ס"ס (S.S.). גדוד אופנועים מנה בדרך כלל 600 עד 1000 לוחמים וכלל שתיים עד חמש פלוגות, בהתאם לסוג הדיביזיה בה נכלל. חימושם של גדודי האופנועים היה מגוון וכלל בין היתר: 9—18 מקלעים כבדים, 2—4 מקלעים בינוניים, מספר רומי רימונים ומטולי בוקה ועוד. אופי החימוש נקבע על-פי ייעוד היחידה וסוגי האופנועים שנמצאו ברשותה. הגרמנים היו הראשונים שהפעילו מסגרות אופנועים לוחמות ופיתחו תורות הפעלה לכלי רכב אלו. השיטה הגרמנית התבססה בעיקרה על ניצול מהירות האופנוע ויכולת תימרון הגבוהים מצד אחד, וממדי הקטנים מצד אחר. הללו נהגו לתקוף ישר אל מול פני האויב, כאשר בשלב מסוים מבצע האופנוע תפנית חדה כשסירת הצד והמקלע אל מול פני האויב, בעוד שני אנשי הצוות הנותרים חוסים באותה עת בצידו של גוף האופנוע. מקומו ומיתקונו של המקלע איפשרו יצירת מכת אש משמעותית, וכך בטרם הספיק האויב להשיב באש נעלם האופנוע על צוותו.

דגם האופנוע הנפוץ ביותר בשימוש הגרמנים במלחמת העולם השנייה היה R-75 מתוצרת ב.מ.וו., אופנוע כבד (420 ק"ג) בעל מנוע 746 סמ"ק והספק של 26 כ"ס. אופנוע נוסף אשר הופעל רבות ובהצלחה היה ה"קטנקארד" (Kettenkard) מתוצרת אותו מפעל. היה זה אופנוע זחלי למחצה במשקל כ-1250 ק"ג, שמהירותו על כביש הגיעה לכדי 65 קמ"ש ויכולת הגרירה שלו לכדי 4 טון. הפעלת הבכורה של אופנוע זה היתה בעת הפלישה לכריתים ב-1941, ומאז שימש לגרירת תותחים נגד טנקים, להנחת קווי קשר ולמשימות נוספות. סך-הכל יוצרו במהלך המלחמה כ-8000 אופנועים מדגם זה. האופנוע כבש מקום של כבוד בין אמצעי התעבורה הצבאיים של הצבא הגרמני, אלא שאף הוא, כצבא הגרמני כולו, לא הצליח לעמוד בפני "נגרל חורף" הרוסי ולמעט ה"קטנקארד" נבלמו שאר האופנועים בשלג, בבזך וברפש הרוסיים.

בריטניה

כבר במלחמת העולם הראשונה עשו הבריטים שימוש צבאי באופנוע, בעיקר למטרות קישור וסיור. לקראת סיומה של המלחמה נעשה שימוש באופנועים מצוידים בסירה ועליהם מקלעי ברן. לפחות בריגדה בריטית אחת מצוידת באופנועים היתה קיימת בצבא הוד מלכותו בשנת 1918. כלקח ממלחמת העולם הראשונה שילבו אף הבריטים, כאויביהם הגרמנים, את האופנוע במערך הצבאי במדים רחבים למדי. בספטמבר 1939 היו לבריטים כ-21,000 אופנועים, ביוני 1940 עלה מספרם הכולל לכ-50,000, וביום הפלישה, 6.6.44, הגיע מספר האופנועים שבשירות לכ-270,000. במהלך המלחמה חמה ייצרו המפעלים הבריטיים כ-425,000 אופנועים, מהם נמכרו רבים למדינות האיחוד הבריטי ואפילו לרוסיה. כחברות הבריטיות העיקריות ליצור אופנועים נודעו: טריומף (Triumph), ב.ס.א. (B.S.A.) ונורטון (Norton). בנוסף על האופנועים מתוצרת מקומית השתמשו הבריטים, ואף הקנדים, באופנועים אמריקניים מתוצרת אינדיאן (Indian) והארלי דוידסון (Harley Davidson). חברת נורטון היתה אז היחידה אשר ייצרה דגם אופנוע עם סירת צד. דגם מיוחד של אופנוע אשר מן הראוי לציין כאן הינו הקטנוע

אופנוע עם סירת צד ומקלע בינוני מתוצרת נס.א. (1915)

התרחבות מגוון פעילותו המבצעית של האופנוע לאחר מלחמת העולם השנייה

על השימוש שנעשה באופנוע עד כה, למטרות קישור ולוחמה, יש להוסיף שני שימושים שהחלו להיבחן לאחר מלחמת העולם השנייה: הסיור המודיעיני וציד טנקים. מספר תכונות יסוד המאפיינות, כפי שיצוין להלן, את האופנוע מקנות לו עדיפות על-פני מרבית כלי הרכב האחרים המשמשים ליעדים האמורים:

● **ניידות** — לאופנוע כושר ניידות גבוה המקנה למפעילו מגוון אפשרויות: הובלה במטוס, במשאית, בנגמ"ש, בספינה, בסירת סער או הצנחה. ניתן להפעילו על-ידי חייל אחד, ולרוב יכול מפעילו לשאתו, ולהתגבר על מכשולי קרקע מסוגים שונים. בעזרת תוספת התקן אמפיבי פשוט ניתן להקנות לאופנוע יכולת ציפה.

● **יכולת ביצוע ואמינות ברמה גבוהה** — ממדיו של האופנוע ויכולת עבירותו הגבוהה מקנים לו יכולת תנועה ברוב סוגי הקרקע לרבות אזורי צמחיה צפופים.

● **כושר נשיאה** — כשמחוברת לו סירת צד יכול האופנוע לשאת שלושה לוחמים על ציודם, מזון, תחמושת, מים, דלק, אמצעי כוחמה נ"ט, אמצעי תצפית למיניהם וערכת חלקי חילוף בסיסיים.

● **שימוש רב גוני** — אופנוע ללא סירת צד עשוי לשמש כרכב סיור, קישור, תצפית, ציד טנקים ועוד. בתוספת סירת צד ניתן להשתמש בו לתובלה, לנשיאת נשק (מקלע או מרגמה), לפריסת קווי קשר, ליווי דואר וכיו"ב.

● **אחזקה נוחה וזולה** — צריכת דלק מועטה יחסית ואי שימוש במים כאמצעי קירור מצמצמים את תלות האופנוע במתקנים קבועים ומקלים על אחזקתו. לרוב יכול מפעילו, אשר עובר הכשרה מתאימה, להתגבר על מרבית התקלות הטכניות העוללות לקרות בכלי זה. פיניו של אופנוע פגוע או בלתי תקין איננו מהווה בעיה לוגיסטית כלל ועיקר.

● **אימון** — הכשרת רוכב האופנוע הינה קצרה יחסית וניתן להקנותה לבעלי מיומנויות אחרות ללא מגבלות משמעותיות (לאנשי מודיעין, צייד טנקים ולאחרים).

המוצנח אשר זכה לכינוי Welbike. אופנוע או ליתר דיוק מיני-אופנוע זה תוכנן ונבנה כך שניתן יהיה להצניחו או להנחיתו ולשם כך צויד בכידון מתקפל. הנעתו בוצעה על-ידי סיבוב הדוושות, ובכך התבטל הצורך במצבר ובמתנע. עמידות האופנוע בזעזועים היתה גבוהה, מנועו בן ה-98 סמ"ק הקנה לו מהירות נסיעה של כ-40 קמ"ש, וכמות הדלק במכליו איפשרה לו טווח פעולה של 150 ק"מ. לטענת הגרמנים הוצנחו אופנועים אלה בצרפת, ונעשה בהם שימוש הן על ידי הפרטיזנים המקומיים והן על-ידי כוחות בעלות הברית. שימושים מעניינים נוספים עשו הבריטים באופנועים להגנת שדות תעופה וכפלטפורמה לנשק נ"ט. בשימוש הראשון ציידו הבריטים אופנועים (דראפוניים) במקלעי ברן ובשריון צד, ועל-ידי כך השיגו הגנה ניידת על שדות התעופה שלהם, שהותקפו קשות ע"י ה"לופטוואפה" הגרמני. ירי במקלע חייב אמנם הפעלה ממצב סטטי, אולם ללא ספק היווה השילוב של ניידות ואש אמצעי לא מבוטל בהגנה על שדות התעופה. ככל הידוע היו הבריטים הראשונים אשר יצרו שילוב בין האופנוע לנשק האנטי-טנקי. אין בידינו אמנם מידע על הפעלה מבצעית של אמל"ח זה, אולם ידוע כי הבריטים התקינו על גבי אופנועים רובה נגד טנקים שכונה Boys Anti-Tank Gun.

ארה"ב

גם בארצות הברית לא פסחה על השימוש באופנוע למטרות צבאיות תנועת המוטות. בעוד שקודם מלחמת העולם הראשונה נמצאו 319 אופנועים על תיקנה של דיביזיית חי"ר, הרי ב-1942 לא ניתן היה למצוא תקן אלא ל-22 אופנועים באותה מסגרת. כאמור סיפקה תעשיית האופנועים האמריקנית אופנועים רבים לבריטניה ולקנדה, כשאחרים נקלטו בצבא האמריקני ומשמשים בעיקר להעברת פקודות, דברי דואר ולשיטור. כיצרניות האופנועים העיקריות נחשבו חברות אינדיאן והאגלי דוידסון, אשר הסבו את אופנועיהן, שיוצרו עבור השוק האזרחי, לייעודם הצבאי. חיל האוויר האמריקני עשה שימוש רחב במיני-אופנועים מתוצרת מפעלי קושמן (Cushman) והתאימם למשימות תחזוקה בשדות התעופה. אותה חברה יצרה גם דגם למשימות סער, אופנוע שזכה לסימון 33 ונועד לשמש את כוחות הפלישה האמריקניים למשימות סער נוספות. מעמדו של האופנוע בארה"ב הועם עקב חזירתו המאסיבית של הג'יפ למסגרות השונות. הג'יפ נטל את מרבית תפקידיו הבסיסיים של האופנוע והועדף בשל כך בדרך-כלל על-פני האחרון.

איטליה

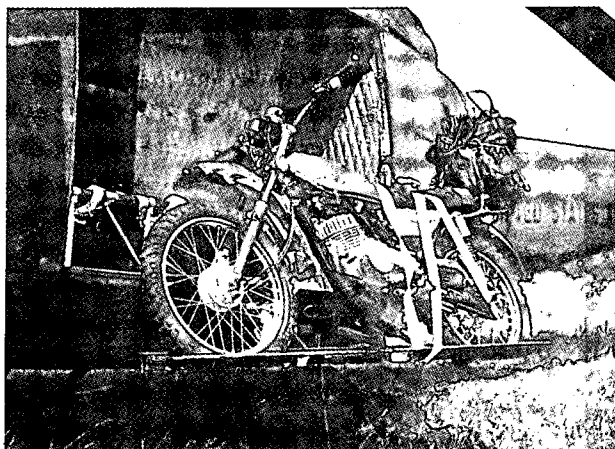
מבין סוגי האופנועים הרבים שיוצרו באיטליה בעת מלחמת העולם השנייה בולטים הדגמים: Gilera, Sertum, Guzzi, Bianchi. אשר נבנו במיוחד לשימוש צבאי. האופנוע מדגם Sertum צויד במנוע 250 סמ"ק. מרווח הקרקע המיוחד שלו ומבנהו איפשרו לו לפתח מהירות של 75 קמ"ש. האופנועים מדגם Guzzi נוצלו רבות בצפון אפריקה, ואלה שנפלו בידי הבריטים הפכו לפופולריים בקרב יחידות הסיור הבריטיות. האיטלקים יצרו אף תלת-אופנוע שצויד במקלע, אלא שמבנהו הגביל את רדיוס הירי היעיל של המקלע. כמו כן קיים היה אופנוע סער אשר במגמה לצמצם את משקלו נבנו צינורות הגוף שלו כמפלטים.

יפאן

ביפאן החל יצורו של האופנוע ב-1930 כשייעודו העיקרי — הובלת משאות. הצבא היפאני וכוחות הצי שלו עשו באופנוע שימוש רחב ומגוון, אולם עד כמה שידוע לא שימש האופנוע היפאני כרכב קרבי. כאופנוע פופולרי נחשב ה-Kurogane, תלת אופנוע להובלת מטען וחילים, אשר דגמים אחדים מסוגו הותאמו לשמש כמכליות מים.

ברז"מ

בצבא האדום הוחל בשימוש משמעותי באופנוע בשליש האחרון של מלחמת העולם השנייה. רוב האופנועים היו מתוצרת ארה"ב וברי-טניה. כמרכיב נעשה שימוש באופנועים גרמניים שנלקחו שלל על-ידי הרוסים. ב-1942 הופיע ה-M-72 — אופנוע מצויד בסירת צד ומקלע שהיווה העתק מדויק של האופנוע הגרמני ב.מ.ו. R-71.

אופנוע מדגם סוזוקי מוכן להנחתה על ידי מסוק.

מזערי משטח המשימה. במסגרת מגמה זו נבחנו שלושה אמצעי הובלה: משאית, נגמ"ש ומסוק, כשמתוכם נמצא המסוק מתאים ביותר לדרישות. תוך בחינת שיטות ההובלה הוברר, כי אופן ההובלה וסוג המסוק המשמשים לביצועה הינם פועל יוצא של אופי המשימה. לדוגמה: הוכח שלחצירה בודדת למטרות סיור מתאים ביותר ה-UH-1 (בל 205), הודות לממדיו הקטנים של מסוק זה וביצועיו המאפשרים נחיתה כמעט בכל מקום ופריקה וטעינה מהירים של האופנועים על רוכביהם. במהלך הניסויים נעשה שימוש במסוק מהדגם האמור להובלת שלושה אופנועים מדגם 185 סמ"ק. התברר שהטעינה והפריקה גם יחד אינם עורכים יותר מחמש דקות. נבדקה אף אפשרות הובלת האופנועים במתלה-מטען, אלא שכאן למרות שהושג צמצום בלוח הזמנים נחבלו האופנועים במרבית המקרים בעת ההנחתה ובמרביתם לא ניתן היה להשתמש שנית. לבסוף הועדפה השיטה בה מוביל מסוק UH-1 שני אופנועים הקבועים משני צדדיו על משטחי טעינה מיוחדים המותקנים למטרה זאת. למשימות בהן מופעלת יחידת אופנועים בסדר גודל של מחלקה ומעלה נמצא המסוק מדגם צינוק (CH-47) כאידיאלי. במסגרת התרגילים הוטענו בבטן מסוק זה עשרה אופנועים. משך טעינתם לא עלה על 10 דקות, בעוד שפריקתם ערכה שתי דקות בלבד. במספר תרגילים נבדקה הובלת האופנועים בנושאי גייסות משורינים. הוכח כי ניתן להוביל אופנוע אחד עד שניים בתוך הנגמ"ש או מחוצה לו קשור למנשאיו. מכלי-מקום בסיכומו של דבר נמצא, כאמור, המסוק כמתאים ביותר להובלת האופנועים.

זיווד וציוד

קשר: מערכת הקשר תופסת מקום מרכזי בשאלת יעילות הפעלתו של האופנוע כאמל"ח, ובמסגרת הניסויים נבחן תחום זה באופן מדויק. בתחילה נעשה שימוש במכשיר קשר מדגם AN/PRC-77 אשר הוצמד לגבו של הרוכב בעזרת מנשא מיוחד או חובר לגוף האופנוע. הרוכבים צוידו בקסדות שריונאים (V.R.C.), בעזרתן נתאפשרה הפעלת מערכת הקשר תוך כדי תנועה. אולם שיטה זו נמצאה לקויה, מכיוון שתוספת משקלו של מכשיר הקשר על גב הרוכב הביאה להקטנת יכולתו לשמור על שיווי משקלו, בפרט בעת מעבר מכשולים. בנוסף לכך, ובלא קשר למיקום המכשיר, נתגלתה האנטנה כגורם מסגיר (קלה לאיתור) ושבייר. אנטנות רבות נשברו במהלך האימונים, ולאור זאת התעוררו ספקות ביחס לאיכות הקליטה והשידור של מכשירי הקשר. כמו-כן נמצאה הקסדה המיוחדת (V.R.C.) בלתי מספקת במקרים של פגיעה בראש הרוכב. לאור כל זאת הוחלט, כפתרון ביניים, להעדיף את מכשירי הקשר הקטנים מדגם "ווקי-טוקי" על המוטורולה ומכשירי קשר דומים אשר כנגד טווח קליטה קצר מצטיינים ביכולת קליטה מעולה ובאנטנה קצרה.

● **הישרדות** — במלחמה מוגבלת בשטח פתוח או עירוני קטנה מידת פגיעותו של האופנוע לאש אויב מאשר חייל רגלי או רכב אחר, וזאת בזכות ממדיו הקטנים, מהירותו, כושר תימרון, כושר עבירותו והסוואתו הקלה והפשטה.

● האופנוע משמש גם כאמצעי ספורט ובידור, ובתור שכזה עוזר לפיתוח המיומנות בתיפעולו לצרכים מבצעיים.

לצד מעלותיו לוקה האופנוע אף במספר חסרונות שעיקרם: **רעש מנוע** — רעש המנוע הינו גדול, ועלול להביא לגילוי כלי הרכב, בפרט בלילה.

שליטה — ההפעלה הטקטית והשליטה על מספר גדול של אופנועים עדיין קשות למדי, הן מחמת תשומת הלב המלאה הנדרשת בהפעלתו של הכלי, והן עקב בעיות קשר. עסיזאת ניתן להניח שתירגול מצד אחד והתפתחות בתחום הקשר מצד אחר יצמצמו מגבלה זו לממדים חסרי משמעות.

שמיעה לקויה — חבישת קסדת מגן, נשיאת מכשיר קשר ורעש מנוע האופנוע מקשים על השמיעה ומפריעים לכוחות (בסביבה עוינת).

היפגעות — ממדיו הקטנים וחוסר מיגונו הינם לו לרועץ בעת פגיעה. הנזק הנגרם לכלי בעקבות זאת הינו רב, ולאותה מידה של נזק צפוי אף מפעילו.

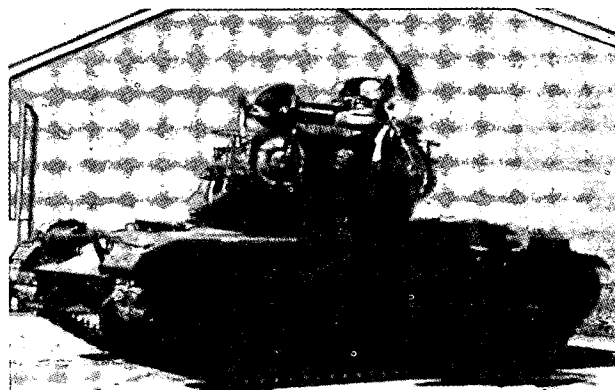
שימוש באופנוע למטרות צבאיות בעשור הנוכחי

מגמות וניסויים בצבא ארה"ב

בשנת 1977 פתח צבא ארה"ב דף חדש בתולדותיו של האופנוע כאמצעי לחימה. היה זה בעקבות סדרת ניסויים שנערכו משך שנתיים בפורט-הוד שבטקסס בכ-30 אופנועים חדישים מתוצרת מפעלי סוזוקי (Suzuki) היפאניים, מרביתם מדגמי 185 סמ"ק ומקצתם 125 סמ"ק, מונעים במנוע דו-פעמתי בעל בוכנה אחת. סדרת ניסויים זו נועדה לבדוק אפשרות הפעלת האופנועים למטרות סיורי מודיעין ומצוד טנקים. במהלך הניסויים נבחנו אספקטים של הובלה, קשר, נשק, ציוד מיוחד, יכולת תימרון ותנועה, ביצועיו הכלליים של האופנוע ותורות הפעלתו. מניסויים אלה למדו רבות על אופיו של האופנוע כאמל"ח, וחלק מן הלקחים שהופקו כבר יושם בצבא האמריקני ובצבאות אחרים.

הובלת האופנוע

הובלת האופנוע אל איזור המשימה היה אחד הנושאים הראשונים שנבחנו. התברר, כי נסיעה על-גבי אופנוע לטווחים של 20—30 ק"מ בדרך בלתי סלולה הינה משימה קשה ומתישה, הפוגמת ביכולת הרוכב לבצע בהצלחה את המשימה אשר לשמה עבר את אותה כברת דרך. לאור מסקנה זו הוחל בחיפוש אמצעי תובלתי אשר יאפשר הובלה בטוחה, מהירה וחשאית של האופנוע עד למרחק

אופנוע בסל צריח הטנק

225 ס"מ, רוחב — 86 ס"מ, גובה — 120 ס"מ, מרווח קרקע — 28 ס"מ ובעל משקל של 136 ק"ג בלבד. האופנוע מיועד להפעלה על-ידי איש צוות אחד, אשר ביטול הצורך בהחלפת הילוכים מאפשר לו ביצוע משימותיו הצבאיות ביתר קלות ויעילות. על-פי תוצאות של הניסויים סביר להניח, שהצבא השבדי ירכוש אופנוע זה, ושיבוצו בשרותיו יחל כנראה בשלהי שנת 1978.

ברה"מ

אף במזרח הצטמצם בהדרגה תפקידו של האופנוע במערך הצבאי מאז מלחמת העולם השנייה. את תפקידי הסיוור האלים מבצעים בצבא הרוסי שריוניות. המשימות אותן עדיין מבצע האופנוע בצבא האדום מצטמצמות בקישור. תעשיית האופנועים הרוסית, כתעשיית הרכב בכלל, נמצאת בתהליך התפתחות מתמיד והיא מייצרת כיום אופנועים דו ותלת אופניים המתקרבים באיכותם לאלה המיוצרים במערב.

גרמניה המזרחית

בצבא המזרח גרמני אומצה התפיסה הסובייטית של הפעלת האופנוע. עס-זאת עדיין מצוי כלי רכב זה בכמויות משמעותיות ביחידות שונות במשטרה הצבאית, משמר הגבולות ועוד. בשנת 1973 הוחלפו האופנועים המזרח גרמניים באופנועים חדשים מדגמי 250 א.ט.ס. משקל האופנוע — 168 ק"ג, כושר המעמס שלו — 177 ק"ג ומרווח גחוונו — 13 ס"מ. לאופנוע טווח פעולה מירבי של 550 ק"מ, וזאת בזכות מיכל דלק מקובל (17.5 ליטרים) ומיכל נוסף בן 10 ליטר הממוקם בחלקו האחורי ימני של האופנוע.

סיכום

מקומו של האופנוע בעידן המלחמה המודרנית הינו נושא הנבחן בעשור האחרון באינטנסיביות רבה, בהיקף נרחב וביסודיות. ניתן להערכתנו, להתייחס לתקופה הנוכחית כאל שלב ביניים בין תקופת השפל, שאיפיינה את השימוש הצבאי באופנוע מאז תום מלחמת העולם השנייה, לבין המהפכה העשויה להתחולל בתחום זה בעתיד הארוך. מכלל המדינות משקיעה ארה"ב את מירב המשאבים והמאמצים בכל הקשור להפעלתו הצבאית של האופנוע, אס-כי לאח-רונה ניכרים ניצני התעוררות בנושא זה בצבאות מערביים נוספים. כיום ניתן להצביע על שלוש מגמות פיתוח עיקריות הקשורות בני-צולו של האופנוע הצבאי, כשהמדובר בעיקר באופנוע דו-אופני (ללא סירת צד), קל, אמין ונוח לתפעול:

סיוור מודיעיני: בעזרת האופנוע יכול סיוור המודיעין להגדיל לאין שעור את נצילותו המודיעינית בחדירות ובתצפיות, הן אלה הנערכות ביום והן אלה הנערכות בלילה, כאשר עיקר התנועה אל היעד וממנו יכול להתבצע באמצעות "כלי-אם" בשיטות שונות: הנחתה או הובלה במתלה-מטען ע"י מסוק, הצנחה ממטוס, הובלה בתוך רכב רך או משוריין והנחתה מהים מכלי שיט, שממדי אינם עולים על אלה של סירת קומנדו ממוצעת.

ציוד טנקים — כתוצאה מהפיתוח המתמיד בשטח הטמני"ט (טיל מונחה נגד טנקים) האישי, הקטנת ממדיו מחד-גיסא והגברת קטלנותו מאידך גיסא, אין זה מן הנמנע כי האופנוע ישמש בעתיד הלא רחוק כפלטפורמה לנשיאת טיל נ"ט ולהפעלתו או להובלת לוחם חמוש בטיל מסוג זה. האופנוע עשוי להקנות לטיל הנ"ט מימד חדש של ניידות שיאפשר את ניצולו לחדיירה לתוך מערכי שריון האויב, במגמה לפגוע בכליו בשטחי התארגנות העורפיים.

שליטה: לנוכח האפשרויות הרבות של שיבוש מערכות התקשורת במלחמה המודרנית (לפחות ברמה הטקטית), עשוי האופנוע — ככלי קומוניקטיבי, זול, אמין ויעיל, כמעט בכל מזג אוויר ותנאי קרקע — להיות פתרון הולם לרבות מהבעיות בתחום השליטה בכוחות, העברת פקודות, אגרות וכיו"ב.

אמנם לאופנוע, כלכל מערכת אוטומטיבית, חסרונות לא מעטים, אלא שהפוטנציאל הצבאי הטמון בכלי רכב זה רב מן הגלוי. מן הראוי לתת על כך את הדעת במטרה למצוא דרכים נוספות לניצולו היעיל במסגרת הלוחמה המודרנית.

ציוד מגן: לנוכח התנאים הקשים של הקרקע והצמחיה בהם אמורים לפעול רוכבי האופנוע הוחלט על ציודם בבגדי מגן מיוחדים, לרבות כפפות ומגפי רכיבה. כל אלה נועדים לצמצם עד כמה שניתן את מידת פגיעותו של הרוכב בעת חבלה.

חימוש: חימושו של רוכב האופנוע מהווה בעיה מרכזית אשר לה טרם נמצא עד כה פתרון חד-משמעי. במהלך הניסויים נוסו מספר כלי נשק שנועדו להקנות לרוכב דרגות שונות של כוח-אש. כלי הנשק כללו בין היתר אקדחים בקוטר 3.5 ו-4.5 אינץ', רובה סער M-16, תמ"ק SAR 15, מטול רקטות אישי LAW (M-72) וטיל מונחה נגד טנקים מדגם דראגון (Dragon). למעט האקדחים גרמו כלי הנשק שנוסו להפרת איוון המשקלים של האופנוע ורוכבו, לערעור יציבות ולסרבול. כמורכב נבדקו דרכי שימוש בנשק תוך כדי נסיעה ואפשרויות הובלת טילי דראגון. מתברר כי מרבית הרוכבים מעדיפים אקדח על-פני כלי נשק אחרים. עדיה לא ידוע על גיבוש תורת הפעלה בנושא האמור.

מתוצאות הניסויים בצבא ארה"ב

במהלך ניסויים אלה נמצאו שתי מסגרות תפעול יעילות ביותר. האחת מונה קבוצה בת חמישה אופנועים הנעים בשטח כשהם פרוסים בצורת מניפה, והשנייה כוללת קבוצות בנות שניים עד שלושה אופנועים. מבחינת שיטת הסיוור הוחלט לבחור ברכיבה בדילוגים. זו כוללת: תנועה. ירידה מהאופנוע לסיוור, סקירת השטח באמצעים אופטיים ודילוג לנקודת התצפית הבאה. בתנועה בדרכים בלתי סלולות הגיעו האופנועים להישגים מניחים את הדעת, כשהם נעים במהירות של 16 קמ"ש ביום. בלילה הגיעו למהירות תנועה של 8 קמ"ש, תוך כדי הסתייעות במכשיר אופטי. בתחום ציד הטנקים גובשה שיטת הפעלה הכוללת מארבים של שלושה רוכבי אופנועים מצוידים בנשק נ"ט, שייעודם לפגוע באויב ולהתפנות לאחר ביצוע משימתם בעזרת מסוקים או בכוחות עצמם. בראשית שנת 1977 ערך הצבא האמריקני ניסויים בהפעלת אופנועים ביחידות שריון, בהם נבחנו אפשרויות הסתייעות של המפקד ברמה הטקטית באופנוע לשם שליטה על כוחותיו. במהלך התנועה נקבע האופנוע בסל הצריח של טנק מדגם M-GOA-1, ועל-פי דרישת המפקד נפרק ושימש את המפקד. תוצאות הניסויים אינן ידועות עדיין אולם ניתן להעריך, כי המפקד ברמת השדה עשוי באמצעות האופנוע לשלוט ביתר יעילות בכוחותיו בחניונים ובמצבים סטטיים אחרים. הפעלת האופנוע מבטלת את הצורך בהפעלת מערכות קשר ובכך מצטמצם סיכון האיתור.

מערב גרמניה

באמצע שנות ה-50, עם תחילת ייצורם של האופנועים הספורטיביים המיוחדים, אשר הצטיינו בכושר עבירות גבוה, פנה הצבא הגרמני אל החברה המייצרת מיקו (Maico) בבקשה להתאים את האופנוע לשימוש צבאי. לאחר הסבתו, בראשית שנות ה-60 הוכנס כלי זה לשירות כשסימונו — Maico 250B, משקלו — 165 ק"ג, נפח מנועו — 250 סמ"ק והספקו 14.5 כ"ס. בראשית שנות ה-70 הוחלף אופנוע זה בהרקולס (Hercules) שנתונו 125 סמ"ק ו-12.5 כ"ס. אופנוע זה מצוי עד היום בשימוש הצבא הגרמני. לאחרונה פיתחה חברת Maico דגם חדש של אופנוע צבאי, שסימונו 250/M, משקלו — 130 ק"ג, והספק מנועו — 27 כ"ס. אופנוע זה מצטיין בחוזקה באמינותו ובכושר עבירותו. 250 יחידות מסוגו נמכרו לצבא הסודאני, והוא עשוי אף להשתלב במסגרות הצבא הגרמני. אפשר ותהליך זה יציין את ראשית השיבה לימי הזהור של האופנוע בצבא הגרמני.

שבדיה

החברה השבדית Husqvarna הוציאה לשוק באמצע שנת 1977 אופנוע מהפכני המצויד בתיבת הילוכים אוטומטית. 20 אופנועים מסוג זה נמצאים עתה בשלבים שונים של ניסויים ובדיקות טכניות ואופרטיביות של הצבא השבדי. על-פי נתוני היצרן מצטיין האופנוע החדש בכושר עבירות מעולה, המכשיר אותו לפעול כמעט בכל סוגי הקרקע. נתונו העיקריים של האופנוע כוללים: מנוע בנפח 250 סמ"ק, הספק — 21 כ"ס, מהירות — 120 קמ"ש. אורך —

הרקע למלחמת אוגדן

המלחמה, שפרצה בין סומליה לאתיופיה בחודש יולי 1977, לא היתה תוצאה של חילוקי דעות פוליטיים, שהתגלעו בשנים האחרונות, שכן האיבה בין אתיופיה לסומליה אינה חדשה. איבה זו נמשכת מאות שנים ומתבטאת מדי פעם בעימות גלוי. זה זמן רב טוענים הסומלים לבעלות על שטחים נרחבים, המהווים כשליש משטחה של אתיופיה. המדובר במחוזות אוגדן ובמחוזות נוספים הנמצאים באיזור הגבול שבין שתי המדינות. על פי טענתם של הסומלים מאוכלסים אזורים אלה בשבטים דוברי השפה הסומלית, שסופחו שלא כדין לאתיופיה בסוף המאה ה-19. בהתאם לטענה זו שואפים הסומלים במשך שנים לקרוע שטחים אלה מאתיופיה ולספחם לסומליה, והדבר היווה סלע מחלוקת חריף ומוקד לחיכוכים חוזרים ונשנים בין שתי המדינות. חיכוך כזה פרץ ב-1964 כאשר סומליה עודדה את מצדדי הפרישה בחבל אוגדן לנקוט דרכי טרור כנגד אתיופיה. והאֵת-יופים הגיבו על כך בהפצצות על מספר ערים בסומליה.

על רקע זה ניתן אולי להניח כי הפלישה הסומלית לאתיופיה הונעה בעיקר על-ידי רגשות לאומיים-אידיאולוגיים, ולא נבעה משיקולים פוליטיים-אסטרטגיים. אולם לא כך הוא! אמנם, אין להתעלם מהמניעים הלאומיים שהיו לסומלים בפלישתם לאתיופיה, אך עם זאת יש להניח כי הפלישה זו קדמה מערכת מסועפת של שיקולים פוליטיים ואסטרטגיים, אשר הכתיבו לסומליה את עיתויה של הפלישה. הרושם המתקבל הוא כי קברניטי סומליה הגיעו למסקנה, שמצבה החמור של אתיופיה הן בחזית הפנימית והן במישור הבינלאומי, היה כזה שאיפשר להם להגשים את שאיפותיהם ההסטוריות ולספח לשטחם את מדבר אוגדן ואת איזור באלה.

בעיות הפנים של אתיופיה

נראה כי ערב הפלישה הסומלית, היה מצבה הפנימי של אתיופיה בכי רע. כת הקצינים השלטת נתקלה בקשיים רבים בביצוע הרפורמות אותן ביקשה להנהיג, והממשלה הלכה ואיבדה את שליטתה בחבל אריתריאה כתוצאה מהתחזקותם של המורדים שם.

כת הקצינים תפסה את השלטון באתיופיה בחודש ספטמבר 1974, לאחר שהדיחה בהפיכה צבאית את הקיסר הישיש היילה סילאס. לאחר ההפיכה החלה לשלוט במדינה ה"מועצה הצבאית" ("דרג"), המורכבת מנציגי היחידות השונות של הצבא האתיופי.

עם עלייתו לשלטון ביקש ה"דרג" להנהיג באתיופיה שינוי מערכות פוליטי וחברתי מואץ ברוח הסוציאליזם. במסגרת זו הכריזו מנהיגיו בחודש מרס 1975 על הנהגת רפורמה אגררית, שביטלה להלכה כל צורה של בעלות פרטית על קרקע, וכן על הלאמתם של חברות, מפעלי תעשיה ורכוש עירוני. הנסינות לביצוע רפורמות אלה נתקלו בהתנגדות בלתי מבוססת בקרב האוכלוסיה גם בסטורים, שלכאורה אמורים היו לתמוך בהם, כמו סטודנטים, משכילים עירוניים, איכרים ופועלים. בנוסף להתנגדות בה נתקלו נסינות הרפורמה של כת הקצינים, מנעו ממנו גם הפילוג הפנימי ב"דרג" ומאבקי העצמה העקובים מדם והבלתי פוסקים, שהתנהלו בתוכו, לתפקד כראוי ולשלוט כפי שרצה. בפברואר 1977 כאשר הפך הקולונל מנגיסטו היילה-מרים לשליטה היחיד של אתיופיה, נסתיימו מאבקים אלה, אך

מלחמת אוגדן

סרן צבי

וסגן אפרים

בתקופה שנמשכה מיולי 1977 עד למרס 1978 התנהלה בחבל אוגדן, שבאתיופיה, מלחמה עקובה מדם בין צבא סומליה לצבא אתיופיה. במלחמה זו, אשר נפתחה בפלישה סומלית לאתיופיה במטרה "לשחרר" את חבל אוגדן, כלפיו היו לה תביעות הסטוריות, ניתן להבחין בשלושה שלבים: בשלב הראשון, שנמשך מחודש יולי 1977 עד לחודש ספטמבר אותה שנה, זכו הסומלים בנצחונות וכבשו את רוב שטחו של מדבר אוגדן. בשלב השני, שנמשך מחודש אוקטובר 1977 עד לינואר 1978 היתה הפוגה בקרבות. הפוגה זו נוצלה על-ידי האתיופים להתעצמות ולארגון צבאי במטרה להכין את הצבא למתקפת הנגד. השלב השלישי החל בינואר 1978 עם פתיחת מתקפת הנגד האתיופית וסיי-לוקם של הסומלים מחבל אוגדן. מטרתם של הדברים הבאים לתאר את מהלכה של מלחמת אוגדן, תוך תיאור אור הרקע למלחמה זו וניתוחו הן במישור המקומי והן במישור הבינמעצמתי, והתמקדות בדרך בה הביא הסיוע הצבאי הסובייטי והקובני להשגת הניצחון האתיופי במלחמה.

זיאד ברה

מנגיסטו היילה מרים

אורחים אמריקנים מאתיופיה. במקביל להרעת יחסיה עם ארה"ב נתקלה אתיופיה בגוש מלוכד של מדינות עוינות לה בים סוף. לאחר הפיכת הקצינים ועליית שלטון מרכסיסטי באתיופיה הצטרפה לגוש זה גם סעודיה, אשר נמנעה עד כה מלפעול נגד משטרו השמרני והפרו מערבי של היילה סילאסי. קבוצה זו של המדינות הערביות שלחוץ ים סוף, אשר כללה את סעודיה, את מצרים ואת סודאן, הכריזה בפברואר 1977 כי ים סוף הוא ים ערבי ובכך קראה תגר על אתיופיה. הכרזה זו, והמשתמע ממנה, היינו הגברת הסיוע הערבי הפעיל למורדי אריתריאה במטרה לנתק את החבל מאתיופיה ופעולות מדינות ערב בכיוון זה, לא נתקלו הפעם בהתנגדותה של ארה"ב, אשר התרחקה כאמור מאתיופיה, שנשארה ללא גיבוי מעצמתי כלשהו.

במצב זה החלה התקרבות סובייטית לאתיופיה. התקרבות זו החלה לאחר עליית כח הקצינים לשלטון, והתבטאה במגעים לקבלת סיוע צבאי. אולם מגעים אלה התנהלו באיטיות רבה, תוך שהסובייטים מקפידים, שלא להרגיז יותר על המידה את בעלי בריתם הסומלים, ולא נשאו פירות עד למועד ביקורו של מנגיסטו במוסקבה במאי 1977 במהלכו חתם על שורת הסכמים עם מנהיגי הקרמלין. למרות התקרבות זו בין שתי המדינות, שהתבטאה במיוחד בהסכמים שחתם מנגיסטו במוסקבה, לא היו ערב הפלישה הסומלית לאתיופיה יחסי שתי המדינות הדוקים במידה, שתיצור בקרב שליטי סומליה את התחושה שבמקרה של מלחמה תזכה אתיופיה בגיבוי המעצמתי של מוסקבה. גם מבחינה צבאית נראה מצבה של סומליה באמצע שנת 1977, עדיף על זה של אתיופיה. בעוד שאתיופיה חסרה גיבוי מעצמתי כלשהו, נהנתה סומליה מתמיכתה המדינית ומסיועה הצבאי של ברה"מ. מרקם היחסים העדין, אשר נוצר בין ברה"מ וסומליה מאז עלייתו של זיאד בארה לשלטון בסומליה (1969), הביא לשיפור כמותי ואיכותי בצבא הסומלי, ולהפיכתו לאחד הצבאות המעולים באפריקה. אלפי מדריכים סובייטים שהו דרך קבע בסומליה כיועצים ומדריכים, וחילים סומלים רבים יצאו להש"תלמויות בברה"מ. בניגוד לחוסנה הצבאי של סומליה, נמצאה אתיופיה במחצית השניה של שנת 1977 על פרשת דרכים גם מהבחינה הצבאית. זה עתה היא התנתקה מארה"ב ואילו יחסיה הצבאיים עם ברה"מ היו רק בשלב התחלתי וצבאה לא היה חמוש ומאומן במידה מספקת. הרושם המתקבל הוא כי לאור

בחודש יולי 1977 היה עדיין רישומם של מאורעות אלה טרי, ומנגיסטו לא הצליח בשלב זה לבסס את שלטונו במידה מספקת. במקביל לקשיים בהם נתקל שלטון הקצינים בביצוע תכניות הרפורמה שלו, חל גידול בכוחם של מורדי אריתריאה, ואת יופיה הועמדה בפני הסיכון של התנתקות חבל אריתריאה ממנה.

מזה כ-16 שנה מנהלת אתיופיה מלחמה קשה נגד מורדי אריתריאה, המחוז הצפוני של אתיופיה, אשר סופח אליה שנית ב-1962. לאחר עלייתו לשלטון ניסה אמנם ה"דרג" לפתור את בעיית אריתריאה בדרכי שלום, אולם ניסיון זה נכשל בשל התנגדותם של רוב תושבי אריתריאה, שהם מוסלמים על-פי דתם, להגיע להסדר, בשל המשך דבקותם בדרישתם לקבלת עצמאות מלאה ובשל מאבקם לגיתוקה של אריתריאה מאתיופיה. למרות שממ"שלת הקצינים שלחה בסוף שנת 1974 ובתחילת 1975 צבא רב לאריתריאה במטרה לדכא את המרידות שם, הרי שידם של המורדים, שקיבלו ציוד צבאי רב מסוריה, עיראק ולוב, וסיוע כספי מסעודיה וכווית, היתה על העליונה. הדברים הגיעו לידי כך, שבאמצע שנת 1977 היתה אריתריאה נתונה למעשה לשליטתם המלאה של המורדים וכווחות הצבא האתיופיים היו מכותרים במספר ערים, בכללן עיר הנמל הגדולה מסאואה. הרושם המתקבל הוא כי ערב הפלישה היתה מצבה הפנימי של אתיופיה בכי רע. כת הקצינים, שנתקלה באופוזיציה פנימית, התקשתה לבצע את תכניותיה המוצהרות, ובמקביל איימו מורדי אריתריאה לנתק את המחוז מאתיופיה ובכך למנוע ממנה את הגישה לים החשובה כל כך עבורה. אולם, מצוקתה של אתיופיה באותה עת לא הצטמצמה במישור הפנימי בלבד, ושליטיה עמדו בפני שוקת שבורה גם במישור החיצוני.

מעמדה של אתיופיה בזירה הבינלאומית ערב הפלישה

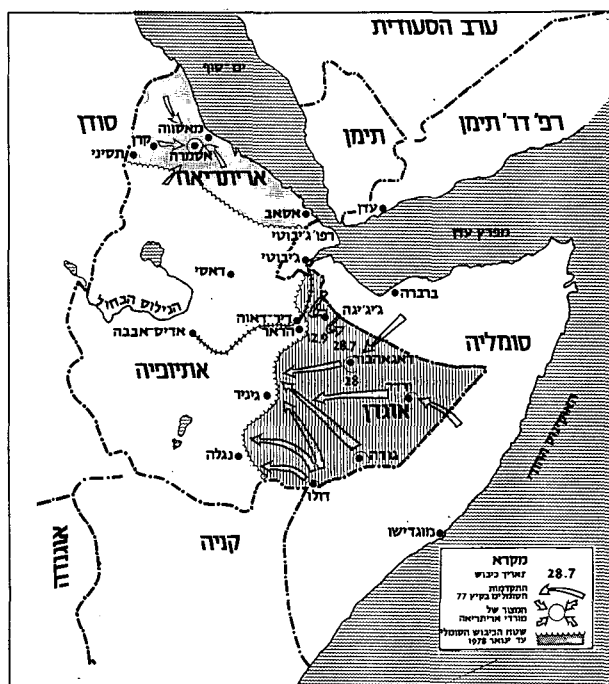
גם במישור הבינלאומי לא שפר גורלה של אתיופיה, ובחודשים מאי-יולי של שנת 1977 נראה היה כי אתיופיה נמצאת באיזור ה"אפור" ללא גיבוי מעצמתי כלשהו. עד להפיכת הקצינים היתה אתיופיה בעלת בריתה הנאמנה של ארצות-הברית. מסכת היח"סים ההדוקה בין שתי המדינות החלה כבר בזמן מלחמת העולם השניה וביסודה עמדה שותפות האינטרסים בין שני הצדדים: קיסר אתיופיה סבר שגיבוי ארה"ב יבא לקידומה של אתיופיה ולחילווקה, ואילו ארה"ב ראתה במשטרו של היילה סילאסי מעוז אנטי קומוניסטי, ונכס במישור הגיאואסטרטגי. יחסים אלה התבטאו בסיוע אמריקני מקיף לאתיופיה, הן בתחום הכלכלי והן בתחום הצבאי. הפיכת הקצינים ועלייתו לשלטון באתיופיה של משטר בעל נטיות שמאלניות הביאו לסיומה של מסכת יחסים זו. ארה"ב, במיוחד בתקופת נשיאותו של קרט, שהדגיש, לפחות בראשית דרכו, את נושא זכויות האדם כקריטריון לקביעת טיב היחסים עם מדינות חוץ, הסתייגה באופן טבעי מעלייתו של משטר, שנהג בדרך דיכוי וחיסול פיזי. הקצינים האתיופיים לעומת זאת נטו לראות בארה"ב את הגורם למצבה העגום של אתיופיה במישור הפנימי ובזירה הבינלאומית. יחסי שתי המדינות הגיעו לשפל המדרגה בתחילת שנת 1977, כאשר החליט הנשיא קרט לכלול את אתיופיה בין המדינות שלא תקבלנה סיוע צבאי בשל פגיעתה בזכויות האדם. בתגובה על החלטה זו של הממשל האמריקני הורה מנגיסטו על סגירת המרכזים האמריקניים, האזרחיים והצבאיים, בארצו, ועל גירוש של מאות

בהם סבלו שני הצדדים אבידות רבות. באוקטובר 1977 פסקה הלחימה. הסומלים החזיקו באותה עת במרביתו של מדבר אוגדן ובעיר ג'יג'יגה. במהלך הקרבות, בהם ספגו מפלה משפילה, גילו האתיופים רמת לחימה נמוכה בהרבה מזו של הסומלים. אלה הוכיחו עצמם כלוחמי מדבר טובים. הכוחות האתיופיים באיזור היו מועטים יחסית וחלקם הגדול השתייך למיליציה, אשר מטבע הדברים נופלת בהרבה ברמת אימוניה וביצועיה מהצבא הסדיר. יתר על כן, מרבית אנשי המיליציה אומנו רק שבועות מעטים לפני פרוץ הקרבות, והדבר נתן את אותותיו במהלך המלחמה. חיל האוויר האתיופי, בניגוד לכוחות היבשה, גילה יכולת טובה והשיג עד מהרה עליונות אווירית באוגדן. למרות המפלות הכבדות שספג הצבא האתיופי, היה ברור לכל כי המצב שהתהווה אינו סופי; הסומלים, למרות הצבא הטוב והמאומן שעמד לרשותם, הגיעו בשלב זה לקצה גבול יכולתם הצבאית, בעוד שאתיופיה, שאוכלוסייתה גדולה פי שמונה מזו של סומליה והיא עשירה ממנה במשאבים לא התייאשה עדיין. באוקטובר 1977, עם תחילת ההפוגה בקרבות החלו שלטונות אתיופיה לארגן את צבאם במהירות במטרה להדוף את הפולשים הסומלים ממדבר אוגדן.

היחסים הצבאיים בין ברה"מ לאתיופיה

בסיועה הפעיל של ברה"מ נערכה ראורגניזציה כבירה של הצבא האתיופי. זו הורמה לאתיופיה כמויות גדולות מאוד של נשק, ויועצים צבאיים סובייטים וקובנים הגיעו באלפיהם לאתיופיה. היו אלה הסובייטים והקובנים אשר היטו את כף המאזניים יותר לטובת אתיופיה. לפיכך, מן הראוי להקדים לסקירת שלב זה של ההתארגנות האתיופית מספר מילים על האינטרס הסובייטי בקרן אפריקה ועל הסיבות, שעמדו ביסוד ההתקרבות הסובייטית לאתיופיה.

כבר בשלהי שנות ה-60 החלה קרן-אפריקה לתפוס מקום מרכזי בראיה האסטרטגית הסובייטית, בשל מיקומו הגיאוגרפי של איזור זה, וקרבתו הן למזרח התיכון על עתודות הנפט שבו, והן לאוקיינוס ההודי התופך בהדרגה לזירה פעילה בהתמודדות הבינעצמיתית. עלייתו של זיאד בארה לשלטון בסומליה בשנת 1969 פתחה פתח בפני ברה"מ לחזרה לאיזור. נסיגות השלטון החדש בסומליה לזכות בגיבויה המעצמתי ובסיוע המעשי של ברה"מ נתקבלו בעין יפה על-ידי שליטי הקרמלין, אשר ראו בנסיבות שנוצרו שם הזדמנות להשיג לעצמם דריסת רגל באיזור גיאוגרפי אסטרטגי חשוב. על רקע זה החלה החזרה הסובייטית לסומליה, שהתבטאה בשיתוף פעולה הדוק הן בתחום האזרחי (הכשרת קאדרים פוליטיים) והן במישור הצבאי (ציוד הצבא הסומלי בנשק סובייטי, אימונו בידי יועצים סובייטים ששהו בסומליה, וקיום בסיסים צבאיים עצמאיים סובייטיים בסומליה). ברה"מ לא הסתפקה ב"קשר הסומלי", ולאחר עליית כת הקצינים לשלטון באתיופיה, ניסתה להשיג דריסת רגל גם בארץ זו. בין שתי המדינות התקיימו מגעים לאספקת נשק סובייטי לאתיופיה, אולם מגעים אלה לא הניבו פירות עד לחדש פברואר 1977, כאשר מנגיסטו הפך לשליטה היחיד של אתיופיה. מחודש זה ואילך חלה התקרבות משמעותית ביחסי שתי המדינות, התקרבות שקיבלה ביטוי בולט והפגנתי במאי 1977 בעת ביקורו של מנגיסטו במוסקבה, ובחתימה על שורת הסכמים, ביניהם הסכם לשיתוף פעולה צבאי בין שתי המדינות. בעקבות ביקור זה

הפלישה הסומלית — צירי חזירה

בעיותיה של אתיופיה מבית ומחוץ הגיע זיאד בארה למסקנה, כי השעה כשרה לפתוח במתקפה באוגדן, ולהשיב לעצמו את השטחים ש"נלקחו" מסומליה שלא בצדק.

הפלישה הסומלית

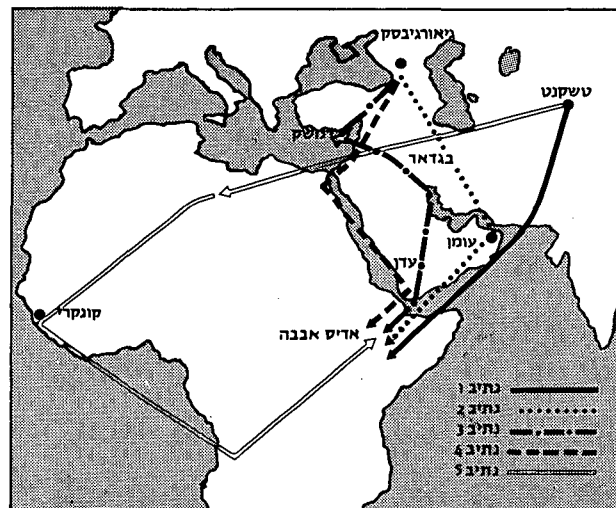
ב-27 ביולי פלשו כ-25,000 חיילים סומלים בסיוע שריון ומטוסי סים למדבר אוגדן והחלו מתקדמים בו במהירות. בכך החלה המלחמה בין אתיופיה לסומליה. הצבא הסומלי שהיה בעל כושר לחימה טוב ומוטיבציה גבוהה, מצויד בנשק סובייטי ומאומן על-ידי יועצים מברה"מ הביס בנקל את הגייסות האתיופיים, שנפלו ממנו באיכותם. בזמן קצר, ותוך גרימת אבידות משמעותיות לאתיופיה (לטענת הסומלים היו לאתיופיים כ-4000 נפגעים והושמדו כ-50 טנקים שלהם), שטפו הסומלים את מדבר אוגדן ונעצרו לבסוף, לאחר שכבשו את מרבית שטחו השומם של המדבר, בקרבת שלוש הערים המרכזיות של האיזור, ג'יג'יגה, דיר-דאוה והראר, בהן התבצרו הכוחות האתיופיים. בספטמבר 1977 התחדשה המתקפה הסומלית, ויעדה המוגדר היה כיבוש שלוש הערים הנצורות. לאחר מספר ימי קרבות נפלה העיר ג'יג'יגה, אולם הערים הראר (בירת אתיופיה בעבר הנמצאת במרחק של כ-70 ק"מ מג'יג'יגה) ודיר-דאוה (מרכז צבאי ואסטרטגי חשוב, הממוקם על מסילת הברזל בין אדיס אבבה לג'יבוטי) המשיכו להחזיק מעמד. על פי דיווחים מהחזית, הצליחו הכוחות הסומליים בסיועם של אלפי לוחמי גרילה חברי "התנועה לשחרור סומליה המערבית" לחדור מבעד לביצות הראר, אך נהדפו משם. גם המתקפה על דיר-דאוה לא הביאה לכיבושה של עיר זו, כיבוש אשר היה שולל מאתיופיה בסיס אווירי חשוב ביותר, ממנו הופעל חיל האוויר האתיופי במלחמה.

במקביל למאמץ לכיבוש שלוש ערים אלה ניסו הסומלים לכבוש אף את העיר נגלה, הנמצאת בחלקה הדרום-מערבי של החזית, אולם הכוחות האתיופיים הצליחו להדפם לאחר קרבות כבדים,

האילוף הסומלי, פתחו הסובייטים במאמץ נרחב ביותר במטרה להביא את הצבא האתיופני תוך חודשים אחדים למצב בו יוכל להביס את הסומלים בשדה קרב. מאמצי סיוע נעשו במספר תחומים החל במשלוח נשק וציוד אחר, וכלה בסיוע לצבא האתיופני בהדרכתו ובארגונו מחדש. במסגרת זו הגיעו לאתיופיה כ-1000 עד 1500 יועצים מברה"מ, וכן מאות יועצים מקובה ומאירצות מזרח אירופה ובעיקר גרמניה המזרחית ובולגריה. אלה השתלבו בתוך הצבא האתיופני ונטלו חלק פעיל בארגונו מחדש, באימונו ובהתעצמותו. על-פי מספר דיווחים אף שולבו הסובייטים בעבודות התכנון וההכנה של מבצעים צבאיים אתיופיים, ואף קיימו בידם שליטה על המערך הלוגיסטי האתיופני.

הסיוע הצבאי הסובייטי קיבל ביטוי הפגנתי ברכבת אוירית סובייטית, אשר במשך מספר חודשים החל מנובמבר 1977 הביאה נשק לאתיופיה (זאת בנוסף למשלוחי נשק, אשר הגיעו בדרך הים). רכבת אוירית זו היתה אחת מרכבות האויר הגדולות ביותר שברה"מ קיימה אי פעם, ובמהלכה הופעלו על-פי העיתונות האמריקנית כ-15 אחוזים מכלל צי מטוסי התובלה הסובייטיים. רכבת אוירית זו וכן משלוחי נשק בדרך הים, סיפקו במשך מספר חודשים כמות גדולה של ציוד לחימה, כולל טנ"קים, תותחים, נגמ"שים, משאיות, נק"ל, תחמושת, טילים נ"ט, טילים נ"מ וכן מטוסי קרב ומערכות מכ"מ. אולם, את החלק המכריע בהכשרתו של הצבא האתיופני ובשיקומו מחדש תרמה קובה. זו הפכה בשנים האחרונות ל"חוד החנית" של העולם הקומוניסטי והתערבה באופן פסי במשברים בחלקי עולם שונים, שהבולט ביניהם היה משבר אנגולה. בין נובמבר 1977 לינואר 1978 הגיעו לאתיופיה בין 15,000 ל-17,000 חיילים קובנים, שליש מהם השתלב בכוחות האתיופיים במשימות הדרכה וייעוץ, והיתר פעלו כיחידות עצמאיות — חלקם כמפעילי ציוד לחימה (בעיקר מטוסים, מסוקים ואף טנקים, תותחים וכו') והיתר הופעלו כעוצבות שדה עצמאיות (שתיים ממוכנות ואחת חיי"ר) שתפקידן היה להוות את חוד המחץ של הצבא האתיופני לכשיפתח במתקפת הנגד. הצבא האתיופני, אשר צויד ואומן מחדש, ואשר גייס לשורותיו עשרות אלפי אנשי מיליציה שאומנו אף הם על-ידי המדריכים הקובנים החל איפוא להערך בסוף שנת 1977, באיזור אוגדן, כאשר מירב עוצמתו התרכזה באיזור הערים דיר-דאוה והראר.

למרות שהמוראל האתיופני לאחר התבוסה בקרבות יולי-אוקטובר 1977 היה עדיין נמוך, ולמרות שאנשי המיליציה שהתגייסו בהמוניהם, והיוו באותה עת את רוב הצבא האתיופני לא היו יכולים להחשב כצבא סדיר ומאומן, הרי שכפות המאזן הצבאי החלו ליטות לטובתה של אתיופיה. סומליה, אשר התנתקה בחודש נובמבר 1977 מברה"מ, נותרה ללא גיבוי מעצמתי והתקשתה להשיג לה מקורות חדשים להשלמת הציוד הצבאי שאיבדה בקרבות. אמנם, מספר מדינות פרו-מערביות כגון אירן, סעודיה, מצרים (ואפילו עירק הפרו-סובייטית) סיפקו לסומליה סיוע כספי וצבאי מוגבל, אולם הדבר לא הווייה תחליף ראוי לשמו לסיוע הסובייטי שהפסיק לזרום לסומליה. לאור נחיתותם הגדלה של הסומלים, פתחו אף הם בהכנות נמרצות לקראת מתקפת הנגד האתיופית הצפויה. במסגרת זו גייס הצבא הסומלי לשורותיו עשרות אלפי מגויסים חדשים ואף שילב במסגרתו את לוחמי הגרילה הסומלים באוגדן, והפעילם בדרך כלל כיחידות עצמאיות. כך ניצבו זה מול זה בחודש

נתיבי הרכבת האוירית הסובייטית לאתיופיה

החלו מגיעים לאתיופיה משלוחי נשק, וכן מומחים סובייטים ומזרח אירופאים לסיוע בקליטתו של נשק זה ובתחזוקתו. במקביל יצאו אנשי צבא אתיופים להשתלמויות בברה"מ. מה היו אם כן הגורמים אשר הגיעו את ברה"מ לקשור קשרים כה הדוקים עם אתיופיה ולהסתכן בהתדרדרות יחסיה עם בת בריתה בקרן אפריקה, סומליה. במבט לאחור נראה כי מאחורי התקרבותה של ברה"מ לאתיופיה עמדה מערכת השיקולים הבאה:

שיקולים גיאוגרפיים — לסובייטים היה עניין ברור בביצור מעמדם בקרן אפריקה לא רק על-ידי הישענות על סומליה ועל רפובליקת דרום טימן לבדן, אלא גם שאפו להעמיק את חדירתם בקרן אפריקה כולה. אתיופיה נתפסה לפיכך בראיה הסובייטית כגורם חיוני להשגת מטרה זו, שכן לאור הערכתה של ברה"מ יש לאתיופיה הפוטנציאל להפוך לכוח עיקרי בקרן אפריקה ובים סוף. אוכלוסייתה של אתיופיה, הגדולה כאמור פי שמונה מזו של סומליה, שולטת על הקטע הדרומי של ים סוף, ולחופיה נמלים שיכולים לשרת את הצי הסובייטי. מבחינה כלכלית עשויה אתיופיה, עקב כמויות המשק"ע עם הגדולות שלה להפוך ליצרן החקלאי הגדול בקרן אפריקה. שיקולים אידיאולוגיים — מוסקבה ראתה במנגיסטו מרכסיסט נאמן יותר מאשר זיאד בארה ולפיכך היתה נכונה להעניק לו סיוע ככל שידרש לשמירת משטרו. יתר על כן, ככל הנראה לא העריכו הסובייטים, שתמיכתם באתיופיה תביא לניתוק מוחלט בינם לבין סומליה. הם הגיעו כי ביכולתם לסלק את האמריקנים מאתיופיה ולצרפה לחוג השפעתם, ובמקביל לשמור על מאחזם בסומליה, זאת בשל התלות המוחלטת של סומליה בסיוע הצבאי הסובייטי.

התארגנות מחדש בצבא האתיופני

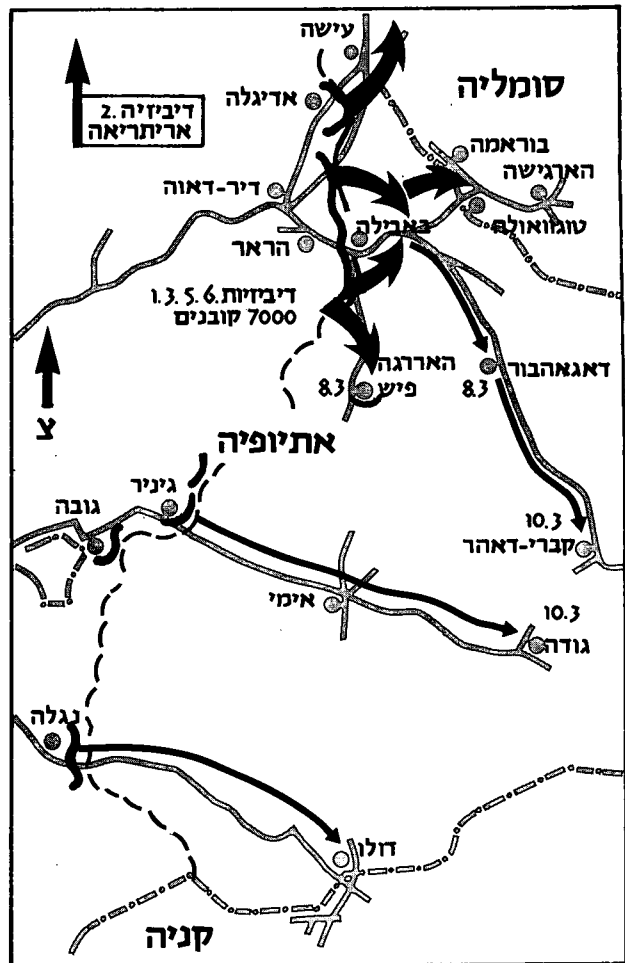
התקופה שמנובמבר 1977 ועד לינואר 1978, שהייתה תקופת הפוגה בקרבות, עמדה בסימן מאמצי התעצמות והתארגנות כבירים של האתיופים, מאמצים אשר תוכננו והתבצעו בסיוען הפעיל של ברה"מ, ארצות הגוש הסובייטי וקובה לאחר ניתוק היחסים בין ברה"מ לסומליה, בחודש נובמבר 1977 ולאחר הסרת

מתקפת הנגד האתיופית

כבר במהלך חודש ינואר 1978 אירעו התנגשויות בין האתיופים לסומלים במדבר אוגדן, אך אלה היו פעולות מקומיות שנועדו "לשפר עמדות". כן ביצעו מטוסי חיל האוויר האתיופי טיסות סיור מעל העמדות הסומליות ותקפו מטרת בעומק המערך הסומלי. ב-22 בינואר החלה מתקפת הנגד האתיופית: תכנית המבצע האתיופית גרסה הפעלת מאמצים בשני כיוונים: האחד — לנוע מדיר-דאווה לכיוון צפון-מזרח לאורך מסילת הברזל לג'יבוטי ולהגיע עד לגבול אתיופיה-ג'יבוטי. להשתלט-טות על מסילה זו היתה חשיבות אסטרטגית רבה. מסילה זו יוסיפה, שכן נמליה שבאריתריאה היו נתונים במצור על-ידי לוחמי גרילה מקומיים. המאמץ השני היה צריך להתבצע ישירות בציר שמדרום-מזרח להראר — לעבר העיר ג'יג'יגה הכבושה בידי הסומלים. סביב עיר זו רוכזו עיקרו של הכוח הסומלי. ההנחה היתה שעם נפילת העיר ג'יג'יגה יתמוטט המערך הסומלי כולו ותתחיל נסיגה מבוהלת.

המבצע שעמד בפני האתיופים לא היה מן הקלים. הפעלת עוצ-בות ממוכנות בקרבות תנועה, ותמרון בשטחים הרריים ומבו-תרים וחסרי דרכים צפנו בחובם קשיים לוגיסטיים לא מעטים. זאת בנוסף לפעילות הצפויה של לוחמי "החזית לשחרור מערב סומליה", אשר תנאי השטח הקשים הקלו על מלאכתם ואפשרו להם תקיפת הגייסות המתקדמים בצירים הרריים. עם פתיחת מתקפת הנגד התקדמו הכוחות האתיופיים (שהופעלו במאמץ לאורך מסילת הברזל) במהירות ולא נתקלו בהתנגדות רצינית. המאמץ לעבר ג'יג'יגה פוצל לשני צירים, כאשר אחד מהם התקדם ישירות לעברה והחלק העיקרי נע באיגוף מצפון לעיר דרך הרי אמהר.

במקביל הופעל על-ידי האתיופים כוח מוטס, אשר נחת בעורפו של המערך הסומלי בג'יג'יגה. אף אחד מצירים אלה לא היה קל למעבר. הכוחות שכללו טנקים, תותחים ושיירות אספקה נעו בדרך לא דרך כאשר גם גשמים עזים היקשו על התקדמותם. בעוד שמצבו של הכוח שנע בציר הישיר מהראר לג'יג'יגה היה סביר, נאלצו הטורים הממוכנים של הכוח שנע בציר האוגף להיצמד לשתי דרכים שאף הן היו בלתי אמינות בתקופת הגש-מים. נוסף לכך הטרידו לוחמי "החזית לשחרור מערב סומליה" בפעולות גרילה את הכוחות המתקדמים. חיל האוויר האתיופי הוכיח גם בשלב זה את עליונותו ושלט שליטה מלאה בכל מרחב הלחימה. כבר עם פתיחת מתקפת הנגד הוזנקו מטוסים אתיופיים לתקיפת מטרת בעומק המערך הסומלי באוגדן ובסומליה גופה. מרביתו של חיל האוויר הסומלי, ששרד מקרבות קיץ 1977, הושמד הפעם על הקרקע. המטוסים האתיופיים הגישו סיוע אוירי צמוד ומדויק לכוחות המסתערים. רמתם הגבוהה של הטייסים האת-יופים נותנת מקום למחשבה שלפחות חלק ממטוסים אלה הופעלו על-ידי טייסים קובנים. לאחר שהכוחות האתיופיים התגברו על הנתיבים ההרריים והתקרבו לאזור ג'יג'יגה נפתח השלב השני של המתקפה. המערך הסומלי במקום הותקף ממספר כיוונים, תוך הרעשת ארטילריה ותקיפות אוויריות מאסיביות. הכוח המוטס הופעל ממטוסים ומסוקים, אשר הנחיתו והצניחו יחידות מעורבות קובניות-אתיופיות על צידו, אשר כלל רק"מ,

מתקפת הנגד האתיופית — צירי חדירה

מהלכי הקרבות באזור ג'יג'יגה

ינואר 1978 צבא אתיופי משוקם ומאורגן מחדש, הנתמך על-ידי יחידות עצמאיות קובניות מול צבא סומלי שבע קרבות ובעל מוראל מתדרדר והולך. במצב זה קשרה השעה להתקפת הנגד האתיופית, וזו אכן נפתחה בסוף חודש ינואר 1978.

תותחים נ"ט ואמצעי סיוע אחרים. במבצע זה נטלו חלק עשרות מסוקים שהוטסו, לפי מספר דיווחים, ע"י טייסים קובנים. קרבות אלה נמשכו מספר שבועות ובשלהי פברואר נפל המתחם שמסביב לעיר ג'יג'יגה. הכוחות הסומליים, אשר עמדו בלחץ קשה ביותר ולא קיבלו כל תגבורת, התמוטטו ופתחו בנסיגה. גשמים עזים הכבידו על הסומלים הנסוגים, אשר פינו עימם את הנשק הכבד וציוד אחר. העיר, שננטשה, נכבשה כמעט ללא קרב ב-2 במרס. עם נפילתו של המתחם הסומלי בג'יג'יגה התמוטטה החזית הסומלית כולה והסומלים פתחו בנסיגה כוללת. לאתיופים ולקובנים לא נותר אלא לזנוב בסומלים הנסוגים ולטוהר את האזורים ההרריים, אליהם נמלטו חלק מהסומלים ובעיקר לוחמי הגרילה. מג'יג'יגה המשיך הצבא האתיופי להת- קדם מזרחה, וכבש את עיירת הגבול טוג וואולה ודרום מזרחה, תוך כיבוש העיירה דאגביר, הנמצאת כ-100 ק"מ מג'יג'יגה ואשר בה היה בסיס לוגיסטי מרכזי של הסומלים באיזור. לאחר כיבוש ערים אלו נעו האתיופים לעבר הישובים גברדאווה ופר- פר. במקביל לתבוסותיהם במזרח, פינו הסומלים את כוחותיהם מהאיזור הדרום-מערבי של אוגדן כמעט ללא קרבות. איתם נסוגו אף רבים מחילי הגרילה המקומיים שאומנו על-ידי הסומלים.

כך נסתיימה למעשה מלחמת אוגדן בנצחונה המכריע של אתיו- פיה, כאשר בראשית מרס לא נותרו עוד גייסות סומליים סדירים בכל שטחה של אוגדן. כן נסוגו מאוגדן רבים מלוחמי הגרילה המקומיים. עם זאת, לא השיגו האתיופים שליטה מלאה במדבר ונשארו ערוכים בישובים ובמתחמים. מלחמת הגרילה במדבר לא הסתיימה ולוחמי "החזית לשחרור מערב סומליה" שבים ומטרידים את הכוחות האתיופיים באוגדן.

בקרבות אלה, סבלו הסומלים אבידות כבדות בנפש ובציוד: אלפי חיילים נהרגו, מתוך 300 הטנקים שהיו לסומלים בראשית מתקפת הנגד, נותרו להם לא יותר מ-25, ומתוך יותר מ-50 מטוסים שרדו כתשעה. אבידות רבות היו גם לאתיופים ולשות- פיהם הקובנים, אשר אבידותיהם בקרבות אלה הוערכו על-ידי גורמים מערביים ב-160 הרוגים ו-300 פצועים.

סיכום

המנסה לסכם את מלחמת אוגדן ולהפיק ממנה לקחים יתקל בקשיים רבים, בשל האינפורמציה המועטה יחסית ו"ערפל הקרב" האופף עדיין מלחמה זו. התמונה המצטיירת ממעט המידע שבידינו היא כי הסומלים הפגינו במהלך הקרבות רמת לחימה גבוהה בהרבה מזו של האתיופים, ורק יתרון המספרי של האתיופים, הסיוע הצבאי הרב שהוענק להם בציוד וביעוץ, והשתתפותם הפעילה של אלפי לוחמים קובנים בקרבות, הכ- ריעו את הכף לטובת האתיופים. עם זאת יש להצביע על מספר מבצעים צבאיים חשובים. במתקפת הנגד האתיופית, כמו תנועות אגוף שביצעו הכוחות האתיופיים הממוכנים והמשוריינים, סיוע אוירי וארטילרי יעיל, ובמיוחד הפעלת מטוסים ומסוקים להנחתת גייסות שהתבצעה באיזור ג'יג'יגה. כל הבוחן את המהלכים העיקריים במלחמה אינו יכול להתעלם מחלקם המכריע של הסובייטים והקובנים בביצוע מתקפת הנגד האת- יופית. מתקפה זו תוכננה, אורגנה, הוכנה ואף בוצעה בחלקה על-ידי יועצים סובייטים ששירתו בתפקידי ייעוץ והדרכה למפקדים האתיופים. בנוסף הפעילו הקובנים במהלך המלחמה

שלוש חטיבות (שתיים ממוכנות ואחת חי"ר) לצד היחידות האתיופיות. הפעלתן של יחידות אלה סייעה במידה ניכרת להשגת הניצחון האתיופי.

את עיקר חשיבותה של המלחמה בקרן אפריקה יש לראות במישור הגלובאלי ולא במישור המקומי בלבד. מלחמה זו לא היוותה עימות צבאי גרידא בין שתי מדינות אפריקניות אלא שימשה סלע מחלוקת חריף במאבק הבינמעצמתי, כתוצאה מהפ- עלתם של גייסות קובניים ויועצים סובייטים בקרבות לצד האתיופים. מהלכיה של ברה"מ במשבר בקרן אפריקה מהווים אנטי-תיזה לדעה על-פיה ההנהגה הסובייטית היא שמרנית, אינה נוטה לפעול באופן בלתי שגרתי ונמנעת מליטול על עצמה סיכונים גבוהים. שליטי ברה"מ התגלו במשבר זה כמנהיגים בעלי תעוזה, המוכנים לקחת על עצמם סיכונים גבוהים במטרה לנצל נסיבות מזדמנות להשגת מטרות אסטר- טגיות. הסיכון אותו נטלה ברה"מ בהתקרבותה לאתיופיה היה כפול: מחד גיסא היא סיכנה את מאחזה האסטרטגי הגדול ביותר באפריקה (קרי — סומליה), תמורת השקעה בעלת סיכויי רווח בלתי ברורים, ומאידך גיסא הסתכנה בתגובה מערבית חריפה, שכן פעולתם באתיופיה, שכללה הפעלה מסיבית של קובנים בנוסח אנגולה — עלולה היתה להיתפס כחריגה מכללי המשחק הבינמעצמתי. מכל מקום, ההימור הסובייטי על אתיו- פיה, שנראה בחודש נובמבר 1977 (עם סילוקם של היועצים הסובייטים מסומליה) כפרי שיקולים מוטעים, נשא את הרוו- חים הצפויים: לברה"מ יש כיום דריסת רגל חזקה באתיופיה ואין להוציא מכלל אפשרות כי סומליה, אשר נתקלת בקשיים בהשגת מקורות נשק תחליפיים לברה"מ, תחדש בעתיד את קשריה עם מוסקבה.

לעומת התנהגותה האקטיבית של ההנהגה הסובייטית גילה המערב פאסיביות, ולהוציא הכרזות המגנות את מעורבותה של מוסקבה בקרן אפריקה, ואיומים מרומזים (כגון איומו של הנשיא קרט בינואר 1978 שניסה לכרוך את המצב בקרן אפריקה בהתקדמות שיחות סאל"ט), לא נקטו מנהיגיו כל צעדים קונקרטיים לשמירת האיזון האסטרטגי בקרן אפריקה. עם זאת, המצב בקרן אפריקה אינו חד וחלק מבחינתה של מוסקבה. אתיופיה הצליחה אמנם להדוף את הגייסות הסומליים משטחה, אולם עדיין נמשכת מלחמת הגרילה במדבר אוגדן ואתיופיה עומדת בפני קשיים לא מבוטלים אף בחזית הארית- ריאת. סביר להניח כי אתיופיה תלחץ בעתיד על ברה"מ לסייע לה בדיכוי המרידה באריתריאה, כשם שסייעה לה בהדיפת הפלי- שה הסומלית משטחה. פניה מעין זו תעמיד את ברה"מ בדילמה בשל מודעותה להשלכות השליליות העולולות להיות להתער- בותה באריתריאה על היחסים הבינעצמתיים, במיוחד בעיתוי הנוכחי, שבו הולכת ופגה סבלנות המערב לנוכח פעולות סוב- ייטיות מעין אלה, דבר המתבטא בשליחת הצנחנים הצרפתים והבלגים לואיר (מאי 1978) ובאזהרתו של קרט לסובייטים בחודש זה לבל "ימתחו את החבל יתר על המידה". לא ברור בשלב זה כיצד תגיב מוסקבה על פניה אתיופית מעין זו. מכל מקום, בין אם תיענה מוסקבה לבקשות האתיופים ובין אם לאו, אין להוציא מכלל אפשרות כי בזמן הקרוב תיתכנה התפתחו- יות נוספות בקרן אפריקה, הן במישור הפנימי, כלומר בעיית אריתריאה, והן ביחסי אתיופיה-ברה"מ וכפועל יוצא מכך — יחסי ברה"מ-ארה"ב.

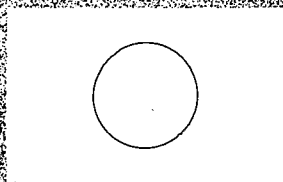

מדיניות הביטחון של יפן

אל"מ אהרן לברן

מי שבתודעתו קיים הדימוי של יפן כמעצמה בקנה מידה עולמי ובוודאי בקנה מידה אזורי של המזרח הרחוק, יתקשה לתפוס את המתרחש בפועל בתחום מדיניות הביטחון וההגנה הלאומית ביפן שלאחר מלחמת העולם השנייה. קושי זה יגבר עוד לנוכח הזכרונות של המיליטריזם היפני הנוקשה והקיצוני של אז. יפן נמנית כיום על שלוש מעצמות הענק הכלכליות (יחד עם ארה"ב ומערב גרמניה), ועם זאת היא מוצאת לנכון להוציא על בטחונה והגנתה פחות מאחוז אחד מהתוצר הלאומי הגולמי שלה וצבאה מונה רק כרבע אחוז מאוכלוסייתה. עובדות אלה בלבד דיין כדי להצביע על כבדת הדרך הארוכה שעברה יפן בתחום הביטחון הלאומי בתקופה שלאחר המלחמה. הקטביות הזו שבין היות יפן מעצמת ענק כלכלית מחד גיסא ומעצמה בטחונית מדרגה שניה מאידך גיסא, יש בה כדי לעורר תמיהות וסקרנות.

לקורא הישראלי שנושא הביטחון קרוב לליבו, יוכל להיות עניין בדוגמה היפנית לא רק כמודל מעניין כשלעצמו (מדינה מהשורה העולמית הראשונה שהביטחון הלאומי משחק אצלה תפקיד כה קטן) אלא אולי גם, בהיבט אקטואלי כלשהו, כמקרה של עם שעשה תפנית דראסטית מעיסוק קיצוני בביטחון לעיסוק בכל מאודו באפיקים של שלום, של כלכלה ושל רווחה חברתית.

הרקע וההתפתחות של תפיסות הביטחון ביפן לאחר מלחמת העולם השנייה

תוצאות מלחמת העולם השנייה ובעיקר "בחירתה" של יפן כמטרה להטלת פצצות האטום, תרמו באופן מכריע לטראומה ולתפנית חדה שנעשתה ביפן בתחום מדיניות הביטחון וההגנה הלאומיים. ביטוי מיידי ומובהק לכך ניתן בחוקת יפן משנת 1946, שבסעיף 9 שלה נאמר: "בשאפו בכנות לשלום בינלאומי המבוסס על צדק וסדר, מוותר העם היפני לתמיד על מלחמה כזכות ריבונית של האומה ועל האיום או השימוש בכוח כאמצעי ליישוב חילוקי דעות בינלאומיים. כדי לקיים את האמור לעיל לא יקיימו כוחות יבשה, ים ואוויר וכן פוטנציאל מלחמתי. הזכות לעשיית מלחמה של המדינה אינה מוכרת". החוקה ויתרה, איפוא, מראש ולתמיד על מלחמה ועל השימוש בכוח ליישוב סכסוכים בינלאומיים. ישנם לא מעטים ביפן הטוענים גם כי לפי החוקה אין לקיים צבא,² אך זו אינה דעת הרוב ביפן, ובוודאי לא דעת הצמרת הקובעת. לדעתם, אין החוקה מונעת מיפן את הזכות הטבעית והאינהרנטית של מדינה עצמאית להגנה עצמית ואינה שוללת קיום כוח הגנתי הדרוש לקיום זכות זו של הגנה עצמית ולמימושה.

בפלוגתא זו שדומה כי אין לה כמעט אח ורע, נעוץ שורשה של תפיסת הביטחון היפנית. ואמנם, רק ב-1954, בעיקר בעטייה של מלחמת קוריאה (1950—1953), מתקבל החוק להקמת "סוכנות ההגנה" ולהקמת "כוחות ההגנה העצמית", דהיינו צבא יפן.³ ב-1957 גיבשה מועצת הביטחון הלאומי היפנית והניחה את הבסיס לתפיסת מדיניות הביטחון הלאומי שעיקריה תופסים עד היום, והם: יעודה של ההגנה הלאומית הוא למנוע תוקפנות

ישירה ובלתי ישירה, ואם זו תתבצע — להדפה. זאת, כדי לקיים את עצמאותה ואת שלומה של יפן המבוססים על עקרונות דמוקרטיים. כדי להשיג יעוד זה ומטרה זו תושתת מדיניות הביטחון היפנית על העקרונות הבאים:

- תמיכה בפעילות האו"ם וקידום שיתוף הפעולה הבינלאומי (ועל-ידי כך תורם תרומה למימוש השלום בעולם).
- ביסוס הרווחה הציבורית והעמקת אהבת העם למולדתו, כדי להניח את הבסיס הבריא והחיוני לבטחונה של יפן.
- פיתוח מתמיד של כושר ההגנה היעיל הדרוש לשם הגנה עצמית תוך התחשבות מתאימה במשאבי האומה ובמצב הפנימי השורר בה.
- טיפול בתוקפנות חיצונית על בסיס ההסדרים הבטחוניים שבין יפן לארה"ב, בכפיפות ליכולתו של האו"ם להרתיע ול-הדוף תוקפנות כזאת.
- ציון דרך נוסף התרחש בשנת 1970, עם פרסום "הספר הלבן" הראשון על הגנת יפן, שהוא ביטוי לתהייה וליוכוח הציבוריים בשאלת הביטחון הלאומי, ובו נקבעו מספר דגשים חשובים: □ רמת הכוח ההגנתי במונחים קונקרטיים אינה יכולה להיות קשוחה ותלויה בהתפתחות המדעית והטכנולוגית ובמצב הענ-ינים הכללי בזמנים נתונים. בכל מקרה לא יהיה ליפן אמצעי לחימה שיוכל להוות איום תוקפני לעמים אחרים, כמו מפציצים ארוכי טווח, נושאות מטוסים וטילים בין יבשתיים. □ כיוון שכוחות ההגנה מיועדים להגנה עצמית בלבד כנגד תוקפנות ישירה או עקיפה על יפן, לא ניתן לשגר כוחות אלה מעבר לגבולותיה ומחוצה להם. □ באשר לנשק גרעיני, תקיים יפן את שלושת העקרונות

לא חלפה שנה, וב־1977 פורסם "ספר לבן" שלישי⁶ על מדיניות הביטחון היפנית, המאמץ ככלל את התפיסה המבוטאת בקודמו מ־1976, אך מתאפיין בראיה יותר קונקרטית וריאליסטית של הסיכונים מבחוץ והאילוצים מבית, וגותן דגשים משלו להתעצמות ולבניין הצבא.

סיכונים מבחוץ

מאפיין הניתן להבחנה מיידית והעובר כחוט השני בהתפתחות התפיסות השונות של הביטחון הלאומי ביפן הוא רתיעתה מעיסוק רציני ומקיף בנושא ההגנה הלאומית, עיסוק שהיה מתבקש כאמור, ולו רק בשל מעמדה ועושרה הכלכלי. את המענה לתמיכה זו יש לבחון על רקע הסיכונים מבחוץ והאילוצים מבית המהווים נדבכים מרכזיים בהערכת המצב הבטחוני היפנית. נקודת המוצא בבחינת הסיכונים מבחוץ היא, שהמעצמות הגדולות אינן רוצות בעימות צבאי ישיר, שיביא לעימות גרעיני, אך אין זה מונע התפרצותם של סכסוכים אזוריים מסוכנים. היפנים מאמינים ששלוש ויציבות במזרח הרחוק חיוניים לבטחונה של ארה"ב, ובשל כך מקיימים האמריקנים נוכחות צבאית באזור, המתבטאת בעיקרה בנחתות ים ואויר⁷. ההתעצמות הסובייטית המרשימה (בעיקר בתחום הטילים בים ובאוויר) בעשור האחרון, עודדה אצל היפנים חשש מפני שינויים במאזן הכוחות הבינלאומי והאזורי.

בשל התעצמותה הימית וחדירתה לימים הפתוחים, יש כיום לברה"מ אפשרות לקרוא תגר על כוחותיה של ארה"ב במזרח הרחוק, ומכאן גדל פוטנציאל העימות ביניהן. הופעתה הימית של ברה"מ בימים הפתוחים, גורמת ליפן דאגה מיוחדת בשל הקירבה למקצרים שדרכם משייט הצי הסובייטי. לברה"מ במזרח הרחוק יש עתה יכולת הרתעה והתקפה גרעינית, יכולת למנוע שיט בנתיבי ים ויכולת להנחתת כוחות. גם התרגילים הימיים השנתיים של הצי הרוסי סביב מימי יפן התרבו, וכן גדלה פעילותם המודיעינית באוויר ובים באזור זה⁸. עם זאת התעצמותה של ברה"מ במזרח הרחוק אינה מכוונת רק מול ארה"ב, אלא גם כלפי סין. ואכן, חלק נכבד מכווחתיה פרוס מולה (כרבע מסד"כ היבשה והאוויר שלה). סין, המעצמה הנוספת באזור, מפתחת את כושר ההרתעה הגרעיני ומרבית צבאה פרוס מול ברה"מ¹⁰. למרות עדיפותה הצבאית המספרית של סין על ברה"מ, יש לסובייטים עליונות על הסינים, בשל נחיתותה הכללית של סין ובשל נחיתותה הצבאית הספציפית בים ובאוויר.

על רקע זה ניתן לייחס הפשרת יחסיה של סין עם ארה"ב, במישור הביטחוני קיימות מספר בעיות קונקרטיות המעכירות את יחסי יפן-ברה"מ. הבעיה המרכזית היא שלמרות קיום יחסים דיפלומטיים, טרם נחתם חוזה שלום בין שתי המדינות. החוזה לא נחתם קודם כל משום שברה"מ מסרבת לתחזיר ליפן את האיים בצפון (בארכיפלג הקורילי שתפסה במלחמת העולם השנייה). בעיה נוספת המעכירה את היחסים היא המשא ומתן בין יפן לסין לכריתת חוזה שלום שיכולות להיות לו מגמות אנטי סובייטיות. ועל הכל כמובן, היות יפן בעלת ברית קרובה של ארה"ב.

מקום מיוחד בדאגות הביטחון היפניות תופס חצי האי הקוריאני, שבמהלך ההיסטוריה מילא תפקיד חשוב בבטחונה של יפן. לאחר נפילת דרום ויאט-נאם ב־1975 גברה החרדה להתלקחות מחודשת של הקונפליקט בין שתי הקוריאות, אך עתה נראה

"האנטי גרעיניים": לא תייצר, לא תחזיק ולא תרשה להכניס לתחומה נשק זה (וזאת על אף שמבחינה תיאורטית וחוקית ניתן היה לקיים נשק גרעיני טאקטי הנופל בתחום ההגדרה של הגנה עצמית ושאינו מאיים על מדינות אחרות).

□ בניין הכוח ההגנתי יבוצע בהתאם ליכולת הלאומית ובהתאם למצב הפנימי, אך בכל מקרה יהיה הדבר באיזון הולם עם גושים לאומיים אחרים, כמו רוחה חברתית וחינוך.

מקום מיוחד בתפיסות הביטחון הלאומי היפני תופסים הסדרי הביטחון וההגנה עם ארה"ב. חוזה ביטחון ראשון נחתם ב־1951 עוד בטרם הוקם הצבא, ובהיעדר כוח מגן עצמי. ב־1960 חתמה יפן על החוזה לביטחון ושיתוף פעולה הדדי עם ארה"ב. החוזה קובע בעיקרו כי אם יפן תותקף צבאית, תראה בכך ארה"ב סכנה גם לעצמה ותפעל עם יפן לטיפול במצב, כמורכב קובע החוזה כי יפן תאפשר לצבא ארה"ב להשתמש במתקניה וב־אדמתה, כדי לתרום לבטחון יפן ולקיים את השלום הבינלאומי ואת הביטחון במזרח הרחוק. החוזה הוארך אוטומטית בשנת 1970 וברור לכל שיפן רואה בו ובמשתמע ממנו גורם רב חשיבות בבטחונה.

נפילת דרום ויאט-נאם בשנת 1975 וגמר התכנית הרביעית של בניין הכוח בשנת 1976 היוו זרז לחיבורו של "הספר הלבן" השני על הגנת יפן שראה אור בשנת 1976. עיקרי התפיסה הבטחונית שבאו לידי ביטוי במסמך זה הם: קיומו של כוח מגן צבאי יפני בהתאם לחוקה, אינו רק ביטוי לרצון האומה להבטיח את שלומה ואת עצמאותה ולא רק כדי להרתיע ולהדוף תוקפנות בשיתוף עם ארה"ב, אלא תורם ליציבות הפוליטית בסביבתה של יפן. לשאלה הבסיסית החוזרת על עצמה בדבר טבעו, הקפו וכושרו של כוח המגן שיהיה ברשות יפן (בהנחה שהמצב הבינלאומי והפנימי ביפן לא ישתנה), התשובה היא כוח כזה שבזמן שלום יש לו כושר מעקב בטחוני ומודיעיני מלא, ובמקביל יש לו היכולת לטפל ביעילות בתוקפנות מוגבלת ובקנה מידה קטן. כן צריך כוח זה בכל עת לתרום לרווחה הפנימית במבצעי הצלה במקרים של אסונות טבע⁴. לאחר ביצוע החלק הגדול של ארבע תכניות של בניין הכוחות⁵, נראה כי מצב הכוחות הנוכחי והקפם מתקרב לנדרש והתפיסה לעתיד צריכה להתמקד לא בהרחבה, אלא בשיפור היכולת הקיימת ובהעמקתה. יש להבטיח אמינות להסדרי הביטחון עם ארה"ב, כדי להרתיע תוקפנות וכדי שיתפקדו באופן יעיל. במקרה של איום גרעיני, תסתמך יפן על ההרתעה הגרעינית של ארה"ב. הפרופיל ההגנתי צריך לענות במיוחד על הדברים הבאים:

- כושר לקיים משימות הרתעה ומעקב בשטחה של יפן, היינו כושר לאיסוף מודיעיני.
- כושר תגובה לתוקפנות בלתי ישירה כמו חתרנות פנים בסיוע מבחוץ, חדירות אויריות לתחומה של יפן וכיו"ב.
- כושר תגובה לתוקפנות צבאית ישירה בהתאם לסוגה והקפה. תוקפנות מוגבלת ובקנה מידה קטן תטופל על-ידי יפן בלבד במלוא יכולתה. מעבר לזה, תצטרך יפן להישען על עזרת ארה"ב.
- כתימוכין לכל אלה צריך להיות ביפן כושר יעיל וקבוע בתחומי התקשורת, תחבורה, אספקה, תחזוקה וכו'.
- על הצבא להיות מאומן בכל עת, ונוסף על משימותיו הצבאיות הישירות, עליו לקיים כושר לבצע משימות הצלה בכל שטחה של יפן בעת הצורך.

בעוד שהסיכונים מבחוץ אינם כאמור חד משמעיים (אם כי זה הגיוני, שמדינה בגודלה של יפן תדחקם לקרן זווית), אין ספק שהאופן בו "קוראת" יפן סיכונים אלה מושפע רבות מאילוצים מבית, והבעיה בתחום זה אינם סיכונים פנים. אמנם מראשית הקמת הצבא ב-1954 נצפו איומים פנימיים על בטחון המדינה והסדר הציבורי בעיקרם מצד השמאל: סוציאליסטים וקומו-ניסטים, שכוחם רב עד היום (הם מונים כשליש מהכוחות הפוליטיים ומהוויים אופוזיציה חזקה), אך די היה בכוחה של משטרת יפן היעילה כדי לטפל בסכנה זו (אם בכלל היה בה ממש). הבעיה היותר מהותית, כאמור, היא ביחס לנושא הביטחון הלאומי, שהתפתח מייד לאחר התבוסה, ושקיבל ביטוי יוצא דופן כבר בחוקת 1946, וכן בתפיסות הביטחון בשנים שלאחר מכן.

עד היום מעסיקות את הציבוריות היפנית שאלות כגון: האם על פי החוקה מותר ליפן לקיים צבא, האם היא צריכה בכלל צבא ואם כן, מה צריך להיות גודלו בהתחשב בנתונים רגשיים-פסיכולוגיים (כמו החשש ממיליטריזם חוזר) או בנתונים כלכליים מעשיים ועוד. נושא הביטחון הלאומי, שהוא אלמנטרי בעולם, רחוק מלהיות דבר המקובל מאליו ביפן. ב-1973 פסק בית משפט מחוזי בצפון המדינה בתלונה של תושבים נגד הקמת בסיס טילים נ"מ בסביבתם, כי קיום הצבא נוגד לחוקה. דומה שיפן היא אולי המדינה היחידה בעולם שבית משפט שלה פסק, שצבאה בלתי חוקי. מתמיה גם להיווכח מסקרי דעת הקהל בנושאי ביטחון בשנים האחרונות עד כמה גדול חלקם של היפנים, הרואים עדיין בניכור את קיומו של צבא או המתניית-סים לפתרון סכסוכים בכוח כדבר מיותר. ביטויים לתופעה זו מצויים בכך, שחיילים יפניים מתקשים להתקבל לאוניברסיטאות ומשנתקבלו, הם נרדפים שם על-ידי חלק מהסטודנטים אף בצורה אלימה, ובכך שבסיסים של חיל-האוויר היפני שתנועת מטוסיהם אינה נוחה לסביבתם האזרחית, סובלים מעוינות סביבה זו.

העוינות מתבטאת לא פעם בהפגנות אלימות ואף מגיעה כאמור לערכאות משפטיות וכיוצא בזה. היחס של חלק גדול מהציבור היפני לצבא אינו יחס של כבוד והערכה. אין פלא שהצבא מתבייש במדיו והמוראל שלו רחוק מלהיות גבוה. ומה שלא פחות חשוב, אוריה זו משפיעה על הגיוס לצבא ועל מילוי שורותיו. קשה ביותר באוריה כזו לפתח צבא משמעותי ויעיל. נכון אמנם שרוב הציבור היפני מוכן לקבל קיום צבא להגנה עצמית כרע הכרחי, אך ביפן יותר אולי ממקומות אחרים — חשוב הקונסנסוס הלאומי וקונסנסוס זה ביחס לביטחון לאומי רחוק מלהיות קיים.

נשאלת השאלה מה פשר תופעות אלה. נראה שמעל לכל גוטים היפנים באופן רגשי לדחות את שאלות הביטחון הלאומי כרי-אקציה לנוראות, שעברו עליהם במלחמת העולם השנייה ולמיליטריזם של שנות ה-30 וה-40, שהציעים אל החורבן. מבחינה פסיכולוגית נוטה כיום יפן להיות להוטה אחר פציפיות. על רקע זה ניתן להוסיף סיבות וגורמים אחרים, שאחד מהם הוא הרגישות הפחותה לסיכונים מבחוץ בשל גורמים גיאוגרפיים, היינו חוסר גבולות יבשתיים. השלום היציב ממנו נהנים היפנים זה למעלה מ-30 שנה, יכול להיחשב כגורם נוסף. אין גם ספק, שהנוכחות הצבאית האמריקנית ביפן, שהחלה עם הכיבוש,

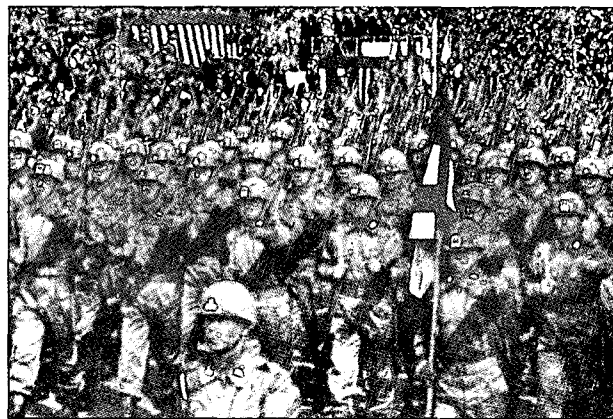
נציגי יפן וסין בעת חתימת הסכם השלום באוגוסט '78 (המאמר נכתב לפני חתימת הסכם זה)

שהמצב מיוצב בשל עניינן של שלוש המעצמות הגדולות בכך. יחסי הכוחות בין שתי הקוריאות מאוזנים בדרך כלל¹¹. הדבר נכון בעיקרו בתחום היבשתי ופחות בתחום האווירי והימי. את המצב מאזנים הכוחות האמריקניים היבשתיים והאוויריים הפרו-סים בדרום קוריאה, הן בשל פריסתם הקדמית על קו הגבול עם הצפון, והן משום שקרוב לוודאי מצויות ברשותם יחידות טילים קרקע-קרקע גרעיניים טקטיים. אין ספק שכוחות אלה ממלאים תפקיד מרכזי בהרתעת הצפון מפלוש שנית לדרום. את היפנים מדאיגה כוונתו של הנשיא קארטר לפנות את כוחות היבשה האמריקניים מדרום קוריאה. נחמה פורתא ימצאו היפנים בכך שהפינוי לא ייעשה לפני שהצבא הדרום קוריאני ישלים את תכנית המודרניזציה וכן סביר, כי כוחות אויריים ו"דגל" אמרי-קני יושארו בדרום קוריאה בכל מקרה.

האיום הפוטנציאלי העיקרי נשקף ליפן מברה"מ וכן מהתלקחות של קונפליקטים פוטנציאליים באיזור שיערערו את השלום והיציבות במזרח הרחוק. במונחים של "מי" (היינו אויבים קונקרטיים), ניתן לומר כי האויב הפוטנציאלי העיקרי ליפן היא בוודאי ברה"מ, אשר לה יכולות להיות המוטיבציה והיכולת בים, באוויר וביבשה לפעול כלפי יפן. עם זאת, ברור ליפנים שהם לא יוכלו להתמודד לבדם נגד ברה"מ, ולו בנשק קונבנציונלי בלבד, ויזדקקו למטריה ההגנתית האמריקנית. הסיכון הסובייטי מנוטרל לא במעט בעימות עם סין (שאותו אינם רואים כצפוי להתלקח. בשל משחק הכוחות הגלובלי). סין עצמה אינה מהווה בעתיד הצפוי איום ליפן הן בשל עימותה עם ברה"מ והן בשל חולשתה הכללית ובעיקר בשל חולשתה הספציפית בים ובאוויר. במונחים של "מה", היינו ממה חוששים היפנים מבחוץ, אפשר להצביע על הסיכונים הבאים: ביבשה, דאגתם הראשונה היא להוקאידו — האי הצפוני והקרוב ביותר לברה"מ. בים מטרידה אותם בעיית הצוללות הסובייטיות והצי הסובייטי המשוטט בקרבת מימי יפן ובמקצריה. באוויר הם מוטרדים מפעילות הביון העניפה של ברה"מ בקרבת המרחב האווירי שלה ולעיתים תוך הפרתו. כמו-כן חוששים היפנים מהתלקחויות ומפעילויות עוינות שונות בסביבת יפן, היכולות להיות בעלות השלכות על בטחונה הישיר של יפן (כמו בקוריאה) או על נתיבי השיט אליה¹², שהם סם החיים שלה. בסיכום ניתן לומר, שהסיכונים והאיומים מבחוץ אמנם אפשריים, אך קשה לתת להם משקל ריאלי בנתונים הקיימים ובעתיד הנראה אם אלה לא ישתנו. זאת ועוד, ככל שהם משמעותיים, כך ברור ליפנים שיכולתם להתמודד עימם לבדם — קטנה.

אילוף אחר המטיל צל רחב קיים בתחום הנשק הגרעיני. מבחינת הפוטנציאל הטכנולוגי אין בעיה ליפן לייצר נשק כזה ונשק טקטי זה היה עשוי לפתור לא מעט בעיות ההגנה, אלא שהוא בבחינת טאבו¹⁵ ושלוש העקרונות האנטי גרעיניים שרירים ועומדים (למרות שכאמור, מבחינה משפטית היו יכור לים לסווג נשק כזה כנשק להגנה עצמית). ביטוי נוסף לרגי-שותה של יפן בשל אילוצי פנים ישנו בדפוסי הפיקוח האזרחי על המערכת הבטחונית. המפקדים העליונים של הצבא היינו, ראש הממשלה ומנכ"ל סוכנות ההגנה חייבים להיות לפי החוק אורחים. הפקודה להניע את הצבא מתחייבת אישור הפרלמנט, ועל ראש הממשלה להתייעץ במועצת הביטחון הלאומית, המורכבת גם היא מאזרחים בלבד, על נושאים מרכזיים של ענייני הביטחון. כדי שמועצת הביטחון הלאומית תהיה גוף בעל סמכות וחשיבות, נוספו לה בשנים האחרונות מספר בעלי תפקידים. על חבריה הבסיסיים — ראש הממשלה, שר החוץ, שר האוצר, מנכ"ל סוכנות ההגנה ומנכ"ל הסוכנות לתכנון לאומי נוספו שר המסחר והתעשייה, מנהל הסוכנות לטכנולוגיה ומדע, מנכ"ל הממשלה ויו"ר הוועדה המייעצת לביטחון לאומי. נקבעו גם הנושאים המרכזיים, בהם על ראש הממשלה להת-יעץ במועצה, כגון שינויים במבנה היחידות ובארגון, שינויים בעוצמת הכוחות המאושרת, סוגים של טנקים וכמויות שלהם, טילים עיקריים ומטוסים טאקטיים בכוחות היבשה, מספריהם וסוגיהם של המשחתות, הצוללות והמטוסים הטאקטיים בצי, מספר המטוסים הטאקטיים וסוגיהם, מספר הטי-לים העיקריים של חיל-האוויר וכן כל ציוד צבאי שחייב תכנית רכש ארוכת טווח המתווה הוצאה גדולה. הפיקוח על הצבא מתבטא גם ביחסים בין הפרלמנט לצבא. נושאים כמו עצמת הצבא, ארגונו ותקציבו חייבים להיקבע בפרלמנט בצורת חוקים והקצבות. כאמור, צריך הצבא לקבל אישור הפרלמנט למבצעי ביטחון ולהתערבות בפעולות שיטור.

אילוצים מבית של יפן בתחום הביטחון הלאומי מצויים בשני מישורים: המישור החומרי לכלכלי והמישור האמוציונאלי-פוליטי. במישור האמוציונאלי הבעיה מאוד בסיסית — חוסר רצון ותודעה של העם להתנגד לתוקפנות כשתקרה (במקרה הטוב ניתן לומר שאלה נמצאים עתה במצב רדום). פופולריזציה של הצבא, היינו הכרה יותר נרחבת של היפנים עם צבאם ונושאי הביטחון הלאומי הוא נושא בסיסי שיש לשים עליו דגש ומאמץ (כאשר במקומות אחרים הוא מובן כאילו מאליו) בדרך לקונ-סנסוס¹⁶ על שמירת הקיים ועל אחת כמה וכמה להרחבתו. במקביל מתנהל הויכוח וקיימת הבעיה של שיעור כושר ההגנה המינימאלי הדרוש במגבלות החוקה. מחד גיסא אסור, שהצבא יסכן אי פעם את שכנותיה של יפן, ומאידך גיסא אסור שיפגע במטרות לאומיות אחרות ובשלום הבית. מכאן, הדומיננטיות לצמיחה הכלכלית על פני הביטחון (כשהבעיה להתמודד באי-פלציה, האוכלת בכל פה בתקציבים ובתכניות ההתעצמות ובתהמודדות זו נופלים אלה קרבן) ומכאן — היסמכות כמעט מכרעת (אם כי אין מודים בכך בפה מלא) בביטחון על ארה"ב, וההיתר לקיום בסיסה ביפן (אם כי אין לקנא במגבלות פני-לותם בשל יחסה העוין לעיתים של האוכלוסיה). בהקשר זה לא מעט יפנים, ולא רק מחוגי השמאל העוין לצבא, יכולים לשאול עצמם, אם כך, לשם מה לטרוח בכלל אף לכושר הגנה המינימאלי. התשובה שהם, נותנים לעצמם, בצד תשובות אח-

יכלה לתרום לא מעט להרגשה, שאין צורך לטרוח מדי¹³ בתחום הבטחוני, מה גם שברור להם שמול ענקים מבחוץ לא יוכלו להתמודד לבדם.

היפנים מכונים לא בכדי "חיות כלכליות", ואין ספק ששיקולים כלכליים הם עבורם בעלי חשיבות ראשונה במעלה. גם המילי-טריזם היפני, שלפני מלחמת העולם השנייה נבע ביסודו מדחפים כלכליים, התלות המוחלטת בחומרי גלם מבחוץ, כשהרקע החברתי-תרבותי משמש רקע נאות להם ואף דחף נוסף. והנה, לאחר המלחמה לא פסקו האילוצים הכלכליים, אלא שקיבלו אפיק מעשי מעודן יותר הן "במלחמה" הכלכלית הישירה¹⁴ והן "במלחמה" העקיפה — היינו בכך שמשקיעים מאמץ מיני-מלי בתחום הביטחון, דבר המאפשר להם תאוצה מירבית להישגים כלכליים, שהם בשבילם העיקר. הפניית משאבים גדו-לים בתחום הביטחון (כשממילא התכלית הסופית עומה ויש הרי על מי לסמוך), היתה משבשת את ההתקדמות בכיוון הלאומי העיקרי. אמנם אילי התעשייה וההון מצדדים בהגדלת חלקה של יפן בביטחון, בהבינם את היתרונות שבכך לעצמם, אך הם ערים לקשיים הפוליטיים הפנימיים, ובוודאי גם לכך, שהשוק הבטחוני היפני לא יוכל להיות תחליף לשוק הכלכלי הפנימי, ויצוא אמצעי לחימה הריהו בבחינת טאבו בשלב זה. כן משפיעים השיקולים הכלכליים בכיוון נוסף. אם לא יהיה ליפן הכושר להגן על עצמה, יהיה לה קשה לקיים יחסי מסחר, שהם סם חיים. ניתן אפוא, ל"גייס" בהקשר זה את החוקה, שהרי היא "מבטיחה" לעם גם את הזכות לחיות ללא חשש של מחסור.

בכל מקרה, קשה למצוא מדינה נוספת בה כה כפופים שיקולי ההשקעה בביטחון לשיקולים הכלכליים הדומיננטיים. אין בוד-קים מה צריך להשקיע בביטחון ולפי זה כמה לנגוס מהעוגה הלאומית, אלא האם ועד כמה יכולה עוגה זו להפריש לביטחון (ובשלב זה ההסכמה הלאומית היא שהשקעה זו לא תעלה על אחוז אחד מהתל"ג). גם ארה"ב מפעילה לאחרונה על יפן לחץ להגדיל את השקעתה ואת תרומתה לביטחון (אם כי לא לחץ רב מדי מטעמים מובנים) והדבר מוסיף ללחצים ולויכוח, אך לא משנה הרבה את התוצאה. השיקולים והגורמים הללו מביאים למצב "אמצעי", שבו אמנם לא ניתן לפזר את הצבא כדרישת מיעוט שמאלני קולני, אך גם אין אפשרות לקיים צבא גדול ורציני כפי שהיה ראוי ליפן. הדרך בה הולכת הצמרת הבטחונית היא בניין כוח שיוכל לטפל ביעילות בתוקפנות קונבנציונאלית בקנה מידה קטן, אולם גם פשרה זו, שניתן לפרשה ולבצעה בכיוונים שונים, לא חסרה מחלוקת.

האחר והקשור לראשון היא הקביעה של הגדלת הייצור העצמי של אמצעי לחימה והרחבת הכושר העצמי במחקר ובפיתוח. בשניהם ניתן למצוא את המימד התפיסתי, שפיתוחו של כוח ההגנה העצמית יהיה תלוי גם בהתפתחות הטכנולוגית-מדעית ולא רק בהתחשב במשאבים הכלכליים, במצב הפנימי וכיוצא בזה.

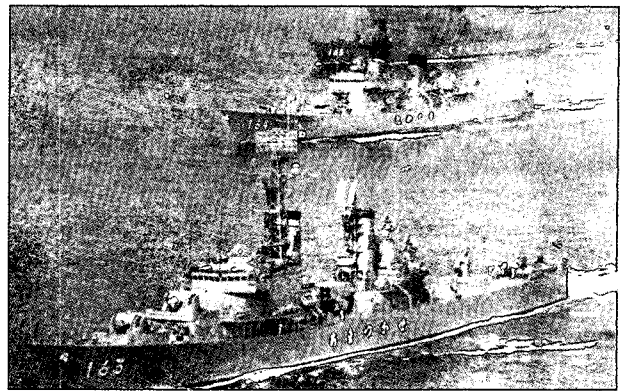
המדיניות הבטחונית העכשווית (שעודכנה ב-1977) מתאפיינת ביתר ריאליות ובדגשים חדשים יותר. ראשית, כתוצאה מליבון הסיכונים מבחוח ועל רקע פעילות הפיוז הסובייטית האינטנסיבית לאחרונה סביב ליפן, נקבע שהצבא היפני צריך בזמן שלום לקיים כושר מעקב והרתעה מודיעיניים, ואילו בזמן מלחמה עליו להיות מסוגל לטפל ביעילות בתוקפנות מוגבלת בקנה מידה קטן שהוגדרה ככזו ושאינה טומנת בחובה הפרת ריבונות משמעותית והמתבצעת עם מה שיש לאויב בפועל כלומר תוך הפתעה¹⁸. בלשון אחרת, נקבע כי יש לשים דגש על הכושר ההגנתי מנקודת מבט של זמן שלום ופחות לזמן מלחמה, וכן ניתן להגדיר יותר ברור ונכון את יעדי ההתעצמות (היו כך גם מוגבלים יותר) שהרי במלחמה של ממש, יודקו במילא ארה"ב. שנית, הכושר ההגנתי הדרוש צריך להתבסס גם על דגש מאוזן בין פריסה מתאימה של הכוחות וארגונם. בעבר הושם הדגש בעיקר על הפריסה. מבחינה ארגונית (כפי שנראה להלן) יוקם ויאורגן בסד"כ הקיים כוח עתודה שגרעינו דיביזית שריון. שלישית, וזהו במידה מסוימת גם חידוש, אמנם בעתיד לא צפויים שינויים במצב הביטחוני אך מאחר שאלה יתכנו — יש לתת תשומת לב ליכולת מעבר בצורה חלקה לסידורי הגנה חדשים, כלומר צריך שהצבא הקיים יהיה מסוגל להרחיב ולחזק את כושרו ההגנתי ביחס לגודל השינוי בזמן הולם. גישה זו שהצבא הקיים צריך לשמש הגלעין להתרחבות הצבא בעת הצורך, לא אומצה אלא עתה וגם אותה יש עוד לראות במבחן הביצוע.

היעדים הספציפיים של הצבא היפני שנקבעו עתה הם:

- לעקוב ולהתריע בכל עת.
- להגיב במהירות ובצורה הולמת כלפי הפרעות משמעותיות¹⁹ הנחמכות על-ידי גורמים מבחוח, כלפי חדירות שיטתיות של אנשים וגשק מבחוח וכלפי פעילות צבאית חשאית בשטחה היבשתי, הימי והאווירי של יפן.
- להגיב במהירות ובצורה הולמת כלפי תוקפנות ישירה, ולהדפה אם היא מהסוג המוגבל ובקנה מידה קטן.
- לקיים כושר יעודי קרבי בתחומי הפיקוד, תקשורת, תובלה, הצלה, אספקה ותחזוקה.
- לקיים מערכת טובה של חינוך ואימון.
- לבצע מבצעי הצלה בכל מקום ברחבי יפן.

סד"כ הצבא היפני וארגונו

בראש "סוכנות ההגנה" היפנית עומד מנכ"ל הכפוף לראש הממשלה, שהוא הסמכות הפיקודית העליונה על הצבא. ליד ראש הממשלה מצויה מועצת ביטחון לאומית. מתחת לשר המדינה לביטחון ממונים שני סגנים: האחד סגן שר לפרל-מנט והשני לארגון. במטה שר המדינה לביטחון מצויות הפונקציות הבאות: להגנה, לכוח-אדם ולחינוך, לבריאות, לכספים ולציוד. בהיררכיה הצבאית שמתחת לשר המדינה לביטחון מצויים גופי המטה והפיקוד הבאים: יו"ר ראשי המטות (ומטהו

שיטת יפנית בעת תרגיל

רות היא, שאין להעלות על הדעת לבקש הגנת אחרים אם אין משקעים לפחות את המינימום להגנה עצמית.

עיקריה ומאפייניה של מדיניות הביטחון העכשווית

הגיוי כי מדיניות הביטחון היפנית העכשווית אינה יכולה להיות מנותקת מהרקע, מהבעיות ומהמאפיינים של עיקרי תפיסת הביטחון הקודמת. נתמדת לעצמנו בקצרה את המאפיינים והעקרונות של תפיסות הביטחון הקודמות שהשאירו רישומיהם בנוכחית.

מאפיין היסוד הוא ויתור על מלחמה ושימוש בכוח לישוב סכסוכים בינלאומיים. יפן נותנת "דוגמא אישית" לכך בוותרת דה פקטו לברה"מ על האיים בצפון. מאפיין בסיסי נוסף הוא קיום כוח צבאי להגנה עצמית בלבד, כלומר יפן שמה לעצמה במודע מגבלות ברורות לעוצמתה וכוחה הצבאיים. כושר ההגנה העצמי והמוגבל חייב להתחשב בסיכונים מבחוח, במש"אבי האומה ובמצב הפנימי בה. לא יהיה ליפן אמצעי לחימה תוקפני (מפציצים ארוכי טווח, נושאות מטוסים, טילים בין יבשתיים וכו'). יפן גם לא יכולה לשגר את כוחותיה מבחוח לגבולותיה ואינה יכולה לייצא נשק. נושא הביטחון הלאומי אינו עיקר העיקרים ביעדים הלאומיים, והישגים לאומיים אחרים בעיקר בתחום הרווחה הם בסיס חיוני (ויכול להשתמע אף כקודם) לביטחון. לכן, בנוסף לתרומת הצבא להבטחת שלמותה ועצמאותה של יפן וליציבות הפוליטית שבשכנותה, עליו גם לתרום לרווחה הפנימית במבצעי הצלה במקרים של אסונות טבע.

יעודו העיקרי של הצבא הוא למנוע תוקפנות ישירה ובלתי ישירה על יפן. עיקרון זה יותר מאחרים היה נתון לגישות ולפירושים שונים עד שגובש. מדובר בתוקפנות מוגבלת ביותר ובקנה מידה קטן. ברור שבתוקפנות חיצונית, שהיא למעלה מכוחה של יפן, עליה להישען על ארה"ב ועל הסדרי הביטחון עימה. בתחום הגרעיני, ההישענות על ארה"ב היא מוחלטת. יפן הגבילה עצמה בשלושה עקרונות אנטי גרעיניים, לאמור: אין לייצר, אין להחזיק ואין להכניס לתחומי יפן נשק גרעיני²¹. בנוסף לעקרונות אלה נוספו עקרונות משניים. האחד מהם, הנובע קרוב לוודאי מקשיי ההתמודדות של תכניות התעצמות באינפלציה, קובע כי אין לדבר יותר על הרחבת הצבא, אלא על שיפורו והעמקת יכולתו. בלשון אחרת, יותר דגש על איכות ופחות על כמות (ובאופן מעשי לא עוד תכניות התעצמות של ארבע עד חמש שנים שקשה לממשן, אלא תכנונים דו-שנתיים).

דיביזיות חי"ר וחטיבת הטנקים העצמאית הבודדת בצבא. שלוש ארמיות אחרות — שתי דיביזיות חי"ר כל אחת, ואילו לארמיה המרכזית — שלוש דיביזיות חי"ר. תחת פיקוד הארמיה המזרחית המופקדת גם על איזור הבירה מצויה גם חטיבת הצנחנים. רוב הארמיות כוללות גם חטיבת חת"ם, חטיבת נ"מ, חטיבת הנדסה ויחידות סיוע אחרות. מבחינת המבנה הדיביזיוני — ישנן שבע דיביזיות חי"ר הכוללות ארבע חטיבות חי"ר כל אחת ואילו שש דיביזיות החי"ר האחרות כוללות שלוש חטיבות חי"ר כל אחת. כל דיביזיית חי"ר כוללת גם חטיבת חת"ם אורגנית. דיביזיית החי"ר מונה בין 7,000 ל-9,000 חיילים.

הטנק היפני החדש מסוג M-74

זרוע הים

המאפיינים העיקריים, שנקבעו בתפיסה המעודכנת לגבי עצמת זרוע זו הם:

- סה"כ אניות שטח — 60 (מהן 44 משחתות) בשתי פורי מציות עיקריות: ארבע שייטות ליווי הכוללות אניות שטח עם כושר נצ"ל לטיפול בתוקפנות ימית בנתיבי השיט ומעבר למים הריבוניים וכן עשר פורמציות של אניות שטח עם כושר נצ"ל להגנת החופים. יחידות הצי האחרונות מרותקות ככלל לחמשות הפיקודים/המחוזות הימיים שמשימתם להגן על חופי יפן.
- סה"כ צוללות — 16 המאורגנות בשתי שייטות לפטרול ולהגנת מְצָרֵי יפן.
- שתי שייטות של שולות מוקשים.

- 16 טייסות אויר שעיקר יעודן נצ"ל להגנת הנמלים והמְצָרֵי רים ולסורים בימים, שסביב ליפן ולליווי אניות. ככלל זה מספר מסוקים להפעלה מעל כמה משחתות הנושאות מסוקים. סה"כ לצי כ-220 מטוסים, (מהם כ-70 מסוקים).
- להשלמה בפועל של הנקבע לעיל צריך הצי להתעצם בשתי צוללות נוספות ובטייסת נוספת של מטוסים נצ"ל (כעשרה מטוסים).

סה"כ תקן הצי בכוח-אדם עומד על כ-41,000 אנשי צי, בנוסף לכך כ-600 אנשי מילואים. פרט ל-44 המשחתות ו-14 הצוללות הקיימות יש לצי גם כ-40 שולות/מניחות מוקשים וכן חמש נחתות²¹. הצי אינו נוטה לסטי"לים, שכן אלה קטנים מדי להתמודדות במימי יפן הסוערים ברוב ימות השנה, אך יתכן שירכוש כמה סטי"לים או הידרופילים להגנה צמודה של החופים. מבחינה ארגונית מתחלק חיל הים לשני גופים עיקריים. האחד והעיקרי — פיקוד יחידות הצי, הכולל את הכלים הימיים, שאינם מרותקים להגנת חופים ובהם שייטות הליזוי, שייטות הצוללות והמקשות, האויריה של הצי ופיקוד ההדרכה הימי. והשני — חמשת הפיקודים/המחוזות הימיים הכוללים את הכלים הימיים המרותקים להגנת החופים.

זרוע האויר

המאפיינים העיקריים, שנקבעו לזרוע זו בתפיסה הנוכחית הם:

- סה"כ כ-430 מטוסים, מהם כ-350 מטוסי קרב.
- 28 יחידות בקרה והתרעה למעקב קבוע במרחב האוירי.
- 13 טייסות קרב, שעשר מהן לצרכי יירוט ושלוש לסיוע אויר ולאומנים.
- טייסת סיור וצילום.
- טייסת להתרעה מוטסת בעיקר לגבהים נמוכים.

המאפיינים העיקריים, שנקבעו בתפיסה המעודכנת לגבי עצמת זרוע זו הם:

- סה"כ כוח-האדם יעמוד על 180,000 חיילים (מספר שלא השתנה מאז ראשית שנות ה-70).
- העוצבות העיקריות יכללו 12 דיביזיות חי"ר ושתי חטיבות משולבות, אשר תהיינה פרוטות ברחבי המדינה. בנוסף לכך יהיה כוח עתודה מרכזי, שיכלול דיביזיה משוריינת, חטיבת צנחנים, חטיבת אימונים וחטיבת מסוקים.

זרוע היבשה

המאפיינים העיקריים, שנקבעו בתפיסה המעודכנת לגבי עצמת זרוע זו הם:

- סה"כ כוח-האדם יעמוד על 180,000 חיילים (מספר שלא השתנה מאז ראשית שנות ה-70).
- העוצבות העיקריות יכללו 12 דיביזיות חי"ר ושתי חטיבות משולבות, אשר תהיינה פרוטות ברחבי המדינה. בנוסף לכך יהיה כוח עתודה מרכזי, שיכלול דיביזיה משוריינת, חטיבת צנחנים, חטיבת אימונים וחטיבת מסוקים.
- ניתן לומר, שארגון כוח עתודה מרכזי ודיביזיה משוריינת (עד כה היתה קיימת בצבא היפני חטיבת טנקים עצמאית אחת בלבד כאשר דיביזיות החי"ר כוללות גדודי שריון) מהווים חידוש ארגוני עיקרי בתפיסות הביטחון החל ב-1976. בפועל יש עדיין להשלים את ארגונה של הדיביזיה המשוריינת ושל חטיבה משולבת אחת וזאת על-ידי שינוי מבנה וארגון של יחידות קיימות. בזרוע היבשה נכללים גם שמונה יחידות נ"מ של טילי "הוק" שיעודם להגן לא רק על כוחות היבשה, אלא בעיקר על שמי המדינה בגבהים נמוכים באזורים חיוניים. בנוסף לכך כוללת זרוע היבשה את האלמנטים הבאים:
- חיל מילואים קטן בסדר גודל של כ-40,000 חיילים.
- אמצעי לחימה עיקרי: כ-770 טנקים (בעיקר טנקים יפניים ישנים מסוג M-61 עם תותח 90 מ"מ וקצת למעלה מ-100 חדשים מסוג M-74 עם תותח 105 מ"מ); כ-670 נגמ"שים (כולל יפניים מסוג M-73); כ-1350 תותחים (תותחי שדה 105 מ"מ ו-155 מ"מ מהם כ-450 מתנייעים בקוטר 155 מ"מ מייצור יפני מסוג M-75); כ-50 רקטות קרקע-קרקע (מייצור יפני לטווח כ-25 ק"מ); כ-275 מסוקים ומספר מטוסי קישור.
- מבחינת ארגון ופריסה²⁰ מצויים בזרוע זו חמש ארמיות (זו הרמה שמעל לדיביזיה) שהן גם פיקודים מרחביים. לארמיה הצפונית (שם הם רואים כאמור את האיום העיקרי) — ארבע

• שלוש טייסות תובלה.

• 6 יחידות של טילים נ"מ "נייק" לגבהים גבוהים.

• להשלמת הנקבע בפועל, בנוסף לארגון של יחידות הטי-
לים נ"מ ("נייק") צריך חיל-האוויר להתעצם בטייסת להתרעה
מוססת בלבד. כך הדברים נראים מבחינת מסגרת התכנון, אך
בפועל יש לחיל-האוויר כ-480 מטוסים מהם רק כ-90 מטוסים
חדישים (פנטומים) — והיתר כ-215 מטוסי F-86 (!) ו-175
F-104. כמו כן כ-40 מטוסי תובלה ועוד מספר רב (כ-400)
של מטוסים לאימונים שרק כ-50 מהם מטוסים חדישים לאי-
מונים ולסייע אוויר-קרקע.

מבחינה ארגונית בנוי חיל-האוויר גם הוא משני גופים עיקריים:
האחד והעיקרי, פיקוד ההגנה האווירית (מטוסים, מעקב ובקרה
וטיילים נ"מ) המחולק טריטוריאלי לשלושה אזורי הגנה והכולל
את רוב הטייסות, הטיילים נ"מ ויחידות הבקרה וההתרעה. השני,
פיקוד ההדרכה האווירית. תקן כוח-האדם של חיל-האוויר עומד
על כ-45,000 חיילים.

הנושאים המרכזיים והבעיות המרכזיות של צבא

יפן כיום

מספר לא קטן של בעיות מעסיקות כיום את הצמרת הבטחונית
היפנית ואת אלה הרוצים לראות בהתפתחותו של צבא יפן. לא
נוכל במסגרת זו לטפל אלא בעיקריות שבהן. החל משנות ה-70
עומד תקציב הביטחון של יפן על 0.8—0.9 אחוז מהתל"ג,
אם כי בשנות ה-50 וה-60 עבר התקציב את מחסום האחוז
ועמד אף על 1.2—1.8 אחוז. ביחס לתקציב הכללי מגיע תקציב
הביטחון לכ-6 אחוזים (בשנות ה-50 וה-60 היה אחוז זה גדול
יותר — 8.2—13.6 אחוזים ומאז ראשית שנות ה-70 התייצב על
6—7 אחוזים לשנה). בעוד שתקציב הביטחון ב-1977 במספרים
מוחלטים הוא התקציב הגדול ביותר אחר מלחמת העולם השנייה
ומגיע לכ-6.7 ביליון דולר²² בהשוואה לסה"כ התקציב, הרי זהו
תקציב הביטחון הנמוך ביותר. מעניין להשוות תקציב זה בסדר
העדיפויות הלאומי. בתקציב של שנת 1977 הוקצו לנושאי
רווחה סוציאלית 20 אחוזים. זהו היחס הגבוה ביותר, שהיה
קיים אי פעם וכפול מהסכומים שהוקצו לנושא זה בשנות ה-50.
לנושאי חינוך ומדע הוקצו 12 אחוזים מהתקציב הכללי, היינו
סכום כפול מזה שהוקצה לביטחון. יחס זה של 12—13 אחוזים
המוקצים לחינוך ולמדע מדי שנה נשמר מאז שנות ה-50. אין
ספק שבהוצאות ביטחון ביחס לתקציב הכללי, נמצאת יפן
באחד המקומות האחרונים בעולם, אם לא האחרון שבהם.
מעניינת גם חלוקתו הפנימית של תקציב הביטחון. בתקציב
שנת 1977 מוקצים 55 אחוזים ממנו לכוח-אדם ולמוזון ואילו
יתר 45 האחוזים לצידוד ולתחזוקה. מרכיב הרכש בתקציב זה
עומד על כ-17.5 אחוזים, מרכיב התחזוקה על כ-25 אחוזים ואילו
תקציב המחקר והפיתוח עומד על 0.9 אחוזים. בהשוואה לשנים
קודמות ניתן להבחין במגמה ברורה של עליית ההוצאות המוק-
דשות לכוח-אדם (למשיכת אנשים לצבא) וירידת ההוצאות
האחרות ובעיקר בהצטיידות (ב-1973 הוקצו לרכש למעלה
מ-25 אחוזים של התקציב) ובמחקר ובפיתוח (ב-1973 הוקצו
1.3 אחוזים). כמו-כן מוקדשים סכומים משמעותיים לתחזוקת
הבסיסים ולשיפור התנאים הסביבתיים, היינו למניעת רעשים
ומטרדים סביבתיים הנגרמים לאזרחים על-ידי הצבא ולהפח-

תתם. בתקציב הביטחון מצויות איפוא, לא מעט הוצאות פולי-
טיות ואקולוגיות.

אין ספק שמבנה זה של התקציב משפיע על ההתעצמות של
צבא יפן, שהיא ממש במשורה. מעניין לראות נתח התעצמות
שנתי טיפוסי. בשנת 1977 היתה תכנית ההתעצמות כדלקמן:
ליבשה 48 טנקים חדישים (M-74), שישה נגמ"שים M-73,
חמישה תומ"תים M-105, עשרה תומ"תים M-155, מטוס
סיור וקישור, 14 מסוקים לסיור ותובלה, מסוק נ"ט²³ וחידוש
ציוד טילים נ"מ "הוק"; לים — שתי משחתות (מחליפות
ישנות), צוללת אחת, שלוש שולות מוקשים, מטוס נצ"ל,
ארבעה מסוקים נצ"ל; לאויר — 12 מטוסי פנטום, 18 מטוסי
סיוע (F-1), שני מטוסי תובלה (C-1).

באשר למצבת כוח-האדם ביחס לתקנים, עמד האחוז הכללי
בשנת 1977 על 88.7 אחוזים, אחוז שאינו נמוך כלל. מתוך תקן
של כ-266,000 איש אוישו כ-236,000 תקנים מהם בכוחות
היבשה 155,000 (86 אחוזים מהתקן), בחיל הים 39,000
(94.3 אחוזים מהתקן) ובחיל האוויר 42,000 (94.6 אחוזים מה-
תקן). אם לוקחים בחשבון שהגילאים לגיוס המתאימים לצבא
(18—24) הם גם קבוצת הגיל המבוקשת ביותר בשוק האזרחי,
יש במספרים אלה בהחלט להניח את דעת הצמרת הבטחונית
ביפן. את ההסבר לכך ניתן למצוא בהאטת קצב ההתפתחות
הכלכלית ביפן בשנים האחרונות מחד גיסא, ובשיפור התנאים
החמריים בצבא מאידך גיסא. כמו כן ניתן להסביר זאת בעליית
המתח הבטחוני במזרח הרחוק (בעיקר בקוריאה) לאחר נפילת
ויאט-נאם (שהשפיעה במידת מה על עליית המוראל הבטחוני).
אין ספק גם ששיעור איש התקנים הגבוה בצי ובחיל האוויר
קשור לתודעה ולמסורת הבטחונית היפנית מהעבר.

מטוס קרב חדש לחיל האוויר

מבחינה מספרית יש לחיל האוויר היפני מטוסים רבים אך רובם
המכריע מיושנים. המטוסים החדשים יחסית הם הפנטומים ומהם,
לחיל האוויר כ-90 מטוסים (תוכנן לרכוש סה"כ 128 מטוסי
פנטום). אין פלא איפוא שהמחשבה, שהעסיקה את חיל האוויר
בשנות ה-70 הראשונות היתה מטוס הקרב הבא. לאחר בדיקות
רבות נחקבלה בסוף 1975 החלטה טנטטיבית לרכוש 123 מטו-
סי F-15 החל משנת 1978/9, שיאורגנו בחמש טייסות. כאמור
יש כיום עשר טייסות יירוט והכוונה לקיים גם בעתיד מספר זה,
כאשר חמש טייסות יורכבו מפנטומים והחמש האחרות מ-F-15,
שייכנסו לשירות מבצעי בראשית שנות ה-80. עם זאת, לא
יוצאו מהמערך מטוסי ה-F-104 אלא משנת 1981 ועד שנת
1985 (טייסת לשנה).

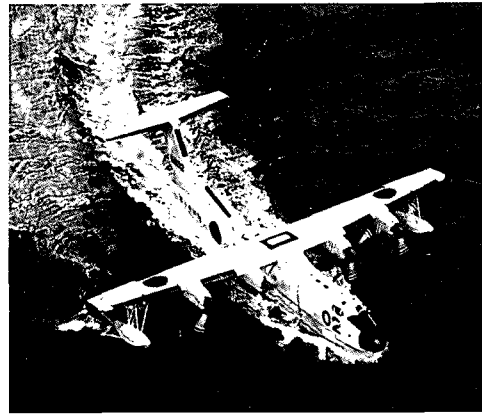
הבחירה על ה-F-15 היקר נעשתה, כאמור, לאחר בדיקות ובחי-
נות יסודיות של המטוסים האמריקניים, שבאו בחשבון (F-14,
F-16, F-17) ושל מיטב המטוסים האירופאיים (מרס"א, מיראג,
F-1, ביגן). התכונות של מטוס ה-F-15 ענו לצרכים של המתכ-
נים היפנים; למטוס מכ"מ וטיילים מעולים (א"א ומגנטיים) וכן
כושר לכל מזג אוויר וכושר תמרון מצוין. כאמור רואה יפן
בדאגה את הופעת המטוסים של ברה"מ המפרים את ריבונות
המרחב האווירי שלה (בגבהים ובמהירויות גבוהות מאוד). אחד
הלקחים העיקריים מעריכתו של המיג 25 הרוסי ליפן בספ-
טמבר 1976 היה שהפנטומים שהוזנקו לקראתו וכן המכ"מים
הקרקעיים "אבדוהו" לאחר שהנמיך טוס. היפנים מצפים איפוא,

שנתחו של המחקר והפיתוח בתקציב הביטחון 1977 עומד על 0.9 אחוז ובמספרים מוחלטים על כ-63 מיליון. נתח זה בודאי אינו יכול להרשים ביחס לציפיות מהיכולת ומהמודעות הטכנו-לוגית הרבה של יפן ונראה גם שאיננו יכול לענות כראוי לעקרון שנקבע במדיניות הביטחון בשנים האחרונות שיש להעדיף תא-כות על הכמות. המחקר והפיתוח הצבאי הכולל את שלוש הזרועות מרוכז במכון הכפוף ישירות למנכ"ל סוכנות ההגנה ויעודו העיקרי הוא לבצע מחקר טכני, תכנון, פיתוח ובחינה של ציוד שיהיה בשימוש הצבא²³. באשר לשאלה הבסיסית מה לפתח (ומה לרכוש), בחרו היפנים ללכת בחזית רחבה יחסית ועל פרויקטים מרשימים.

מבט קצר בפרויקטים עיקריים שפותחו עד כה ושנמצאים בפיתוח יוכיח זאת. בתחום היבשה פותח טנק מערכה (M-74) שיכול להיחשב כטנק חדיש ומעולה. כן פותח נגמ"ש חדיש (M-73). בנושא נ"ט עובדים על פיתוח טיל נ"ט לטווח שלושה עד ארבעה ק"מ שיהיה טוב מה"טאו" האמריקני ומה"הוט" וה"מילאן" האירופאיים. מעניין לציין שיעודו של הטיל אינו רק נגד טנקים אלא גם נגד כלי נחיתה ימיים (עד כ-1,000 טון). בנושא הארטילרי פותחה רקטה (M-30) בלתי מונחית (משקל כ-500 ק"ג) לטווח של כ-25 ק"מ ובוחנים אפשרות להסב רקטה זו לטיל מונחה שיכול להשמיד כלי נחיתה גדולים. כן פותח תומ"ת הוביצר 155 מ"מ. בשלבי פיתוח מתקדמים נמצא מכ"מ איכון ארטילרי. כן עובדים על פיתוח מערכת עיבוד נתונים אוטומטית לדרגי שדה. בתחום הפיתוח בנושאי הים התמונה דומה. פותחו משחתת נושאת מסוקים (משקלה 4,700 טון, נושאת שלושה מסוקים, מהירותה 32 קשר) וכן צוללת (1,850 טון). בתחום האוירי פותח מטוס אימון (T-2) על קולי (1.6 מאך). כן פותח מטוס תובלה סילוני (C-1) המסוגל לשאת 60 חיילים. פותח גם מטוס נצ"ל (PS-1) הממריא ונוחת ביס. בתחום הטילים נמצאים בפיתוח הפרויקטים הבאים: טיל אויר-קרקע המיועד בעיקר נגד אניות. עובדים על פיתוח טיל אויר-אויר (AAM-2) עם ביות א"א שיחליף את קודמו (AAM-1) שבשימוש. גם מטיפול בטיילי קרקע-אויר לא נרתעו. עובדים על פיתוח טילי קרקע-אויר לכוחות היבשה לטווח של כעשרה ק"מ לכיסוי הטווח בין התותחים נ"מ (L-90) וה"הוק" וכן על טיל קרקע-אויר לכוחות האויר שיחליף את ה"נייק".

קשה להימנע מהשאלה האם צריכה יפן על צרכיה המוגבלים בתחום הביטחון (שהיא קבעה לעצמה) לפתח אמצעי לחימה כה בסיסי שניתן לרכשו בקלות יחסית ובמחיר הרבה יותר זול, או במקום זאת לפתח אותם אמצעי לחימה מיוחדים ומסוגלים שקשה או נמנע לרכושם בחוץ. קשה לקבל תשובה מניחה את הדעת לשאלה זו ונראה כי בצד שיקולים מעשיים חשובים (רצון לעצמאות בטחונית) ישנם גם שיקולים פסיכולוגיים כמו רצון וכוח לביטוי עצמי וגאווה לאומית, ביטי לחקרנות וסקרנות טכנולוגית המאפיינים בכלל את העם היפני ועוד. קשה גם להתחמק מהרושם שאמצעי הלחימה שפותחו ביפן אינם פרי יצירה מקורית ורובם ככולם מבוססים על אמצעי לחימה קיימים והנמצאים בפיתוח אצל אחרים, ובעיקר אצל האמריקנים, כאשר היפנים כמובן הוסיפו להם מכושר "הפרשנות" הטוב שלהם.

הייצור הבטחוני ביפן מתאפיין לא רק בייצור אמצעי לחימה שפותחו על-ידם, אלא גם בייצור אמצעי לחימה ברישיון. בתחום המטוסים בולטת תרבות "הפנטום" וכן מסוקים ומטוסים קלים

מטוס נצ"ל יפני חדיש

שה-F-15 יכול לגלות מטוסים חודרים במהירות גבוהה ובגובה אולטרה גבוה או אולטרה נמוך, אפילו ללא הנחיה מהקרקע. אין ספק גם שהעובדה שחיל-האוויר האמריקני בחר במטוס זה כמטוס קרב עיקרי לעצמו שימשה גורם בשיקולי חיל-האוויר היפני²⁴. כדי לשפר את כושר ההרתעה האוירי והמבט כלפי מטה, מתכוון חיל-האוויר היפני גם לרכוש מטוסים בעלי כושר להתרעה מוטסת.

מטוס נצ"ל חדש לצי

אחת הבעיות המרכזיות המעסיקות את הצי לאחרונה היא בחירת מטוס נצ"ל חדש עבורו. ביטחון נתיבי השיט בשל התלות הגדולה בסחר ובמקורות חוץ הוא עניין חיוני ליפן. אפשרויות ניתוק סחר החוץ הן באמצעות צוללות, מטוסים, אניות שטח ומיקוש וכיוצא בזה, אך מכל אלה הסיכון הגדול הוא של הצור-ללות שפעולתן בהסתר. גילוי צוללות בעמקיים והשמדתן מחייבים כיום יותר מבעבר טכנולוגיה מדעית מעודכנת. מכל האמצעים לטיפול בצוללות (מטוס נצ"ל, מסוק נצ"ל, אניות שטח, צוללות ומכשירים בקרקעית הים וכיוצא בזה) יש למטוס הנצ"ל הכושר היעיל ביותר לסריקה מהירה בשטחי ים נרחבים וכן ניתן לשגר במהירות לכל איזור. ברשות הצי היפני כיום מטוס נצ"ל P-2J הנמצא כעשר שנים בשירות ונחשב למיושן, שכן אין לו ציוד אלקטרוני לפיתוח נתונים, דבר הגוזל זמן ופגיע לטעויות. מטוס זה גם אינו מסוגל לשהות זמן רב באויר ולכן אינו יכול לחפש באזורי ים נרחבים. כמו כן ציוד הגילוי שלו מתחת למים מיושן ואינו מתאים לאיתור צוללות גרעיניות שמספרן באיזור המזרח הרחוק אינו קטן.

סה"כ יש כיום לצי היפני 120 מטוסי נצ"ל, שני שליש מהם P-2J והיתר אף מיושנים יותר (מוצאים בהדרגה מהשירות). הצי היפני בודק עתה שלוש אפשרויות למטוס הנצ"ל הבא: ייצור מקומי, רכש מבחוץ ושילוב השניים (היינו המטוס ייוצר ביפן והמכשור ייובא). המטוסים הנבחרים על-ידי הצי הם אמריקני (S-3A "אוריון") וקנדי (CP-140). ניתן להניח שלולא פרשת השוחד של חברת "לוקהיד" שזיעזעה את היפנים לאחרונה, היתה נופלת הבחירה על המטוס האמריקני כבר מזמן.

מחקר ופיתוח וייצור בטחוני

בתחום המחקר והפיתוח דומה ששני נושאים עומדים במרכז הדיון: נתחו בתקציב הביטחון והשאלה מה לפתח. מקודם ראינו

אחרים. גם הטילים נ"מ "נייק" ו"הוק" מיוצרים ברישיון. הוא הדין בתותח השווייצרי L-90. ככלל משתדלים לייבא מינימום אמצעי לחימה מבחוץ ומעדיפים לייצרם ברישיון. רוב החברות היפניות הגדולות מקבלות את הנתח שלהן בפיתוח (בשילוב עם מכון המחקר והפיתוח) ובייצור הבטחוני. טבעי שהייצור הבטחוני בסה"כ מוגבל הן בגלל הצרכים המעטים של צבא יפן והן בשל האיסור לייצא אמצעי לחימה מובהק. לאחר-רונה, בלחץ אילי התעשייה וההון, החלו לדבר על ייצוא אמצעי לחימה מובהק ולא תוקפני כמו מטוס התובלה (C-1), מסוקים וכיוצא בזה, כדי לקדם את מערך הייצור הבטחוני²⁶ וכן כדי למצוא אפיקים נוספים לשיווק תוצרת יפנית.

הסדרי הביטחון ושיתוף פעולה צבאי עם ארה"ב

תפיסת הביטחון היפנית מבוססת על ההשקפה כי בעולם של היום צריך שמדינה תקיים את בטחונה לא רק בכושרה הצבאי, אלא באמצעות הסדרי הגנה קולקטיביים, כאשר במקרה של יפן מדובר בברית הביטחון עם ארה"ב. יעודה של ברית זו להרתיע תוקפנות ואם זו תתרחש, לפעול ביחד כלפי האיום המשותף: צבא יפן אחראי להגנת יפן וכוחות ארה"ב יתנו סיוע מבצעי. ברור שההיסמכות בפועל על ארה"ב וברית הביטחון עימה תופ-סים מקום מרכזי ביותר במדיניות הביטחון היפנית שהרי לא ניתן להגן על יפן ממתקפה בקנה מידה רציני ללא עזרת ארה"ב. בוודאי הדבר כך במקרה של איום גרעיני. מכאן הצורך במציי-אותם של כוחות ארה"ב על אדמת יפן התורמים, לדעת הצמרת היפנית, לא רק לבטחון יפן אלא גם לקיום השלום במזרח הרחוק בכלל. אלא שבעוד שתחילתה של ברית הביטחון עם ארה"ב היא בשנות ה-50 הראשונות, הרי בקשר להסדרי ביטחון קוג-קרטיים ושיתוף פעולה מבצעי בין שתי המדינות, נעשה מעט מאוד במשך כ-25 שנים. מפלת דרום ויאט-נאם חידדה עוד יותר את הבעייתיות שבמחויבות האמריקנית כלפי בנות בריתה. מכאן המחשבה של שר הביטחון הקודם שיש לפעול למתן אמי-נות לחוזה ולמערכת הביטחון ההדדית ולשיתוף פעולה חלק בין שני הצדדים בעת הצורך. ואמנם, כבר בחצי השני של שנת 1975, אחרי מפגשי ראשי המדינות ושרי הביטחון, סוכם כי יש צורך בהתייעצויות תכופות לשיתוף פעולה בטחוני יותר יעיל, בעיקר בשעות חירום, וכי יש להקים גוף מיוחד לשם כך (בנוסף לפורומים הנובעים מהברית). ב-1976 הוקמה ועדת משנה משותפת ברמה תת מיניסטריאלית לשיתוף פעולה בט-חוני. במשך שנות קיום הועדה הזו, קוימו כבר ארבעה מפגשים והוסכם כי במסגרתה תוקמנה שלוש ועדות משנה נוספות למבצעים, למודיעין וללוגיסטיקה. בנוסף להקמת ועדה זו, כדי לחזק את אמינותה של הברית, ברור ליפנים שיש לקדם שני נושאים: האחד, להסדיר תפעול טוב יותר של הבסיסים האמרי-קניים ביפן. קיומם של הבסיסים האמריקניים על אדמת יפן ואימוניהם שימשו מזה שנים גורם להפגנות ולהפרעות מצד גורמי השמאל. השני, שביטא לחץ אמריקני על יפן, הוא הגברת מאמציה הבטחוניים ועוצמתה הצבאית של יפן כדי שהברית בכלל תוכל להיות אפקטיבית יותר.

נראה כי בפועל ישנה תזוזה מה לכיוון של שיתוף פעולה מעשי. למרות קיום בסיסים וכוחות אמריקניים על אדמת יפן, הרי אימונים משותפים ביבשה ובאוויר בין צבא יפן לכוחות ארה"ב אינם מתבצעים. בעבר קוימו מדי שנה תרגילים ימיים בודדים

בין הצי היפני לצי האמריקני השביעי. אך התרגילים לא היו ברמה רצינית (למרות החשיבות והרגישות הרבה שמייחסת יפן לנתיבי השיט שלה) והצלולות היפניות שימשו בעיקר כמטרות לאימון האמריקנים. בשנת האימונים 1976 חל שינוי מה באופי התרגילים, כאשר שני הציים ביצעו שני תרגילים שעיקרם לחימת נצ"ל ושבתם השתתפו כבר כוחות ימיים משמעותיים יותר²⁷.

הערכה וסיכום

לאחר שדנו במקצת בדמותו של הצבא היפני ובבעיותיו, נותרה השאלה הבלתי נמנעת מהו ערכו וכיצד להעריכו. אין זה מן הדברים הקלים, להעריך איכותו וכושרו של צבא בכלל ובוודאי כך לגבי הצבא היפני הנוכחי, שבגלגול קודם הוכיח עצמו כאחד המצוינים בעולם. אמנם צבא של כרבע מיליון חיילים, המצויד באמצעי לחימה מודרניים ובעל פוטנציאל טכנולוגי גבוה אינו דבר של מה בכך. עם זאת, כבר מבחינה מספרית יש לזכור שצבא זה מונה כמחצית צבאותיהן של שתי הקוריאות וטייוואן, שלא לדבר על עוצמתן של ברה"מ וסין. אך לא רק הבחינה הכמותית היא הקובעת. ואכן, דעת רוב המומחים הצבאיים היפנים ומומחי צבא מבחוץ, שבאו במגע עם יחידות הצבא היפני אינה מהססת לקבוע, שצבא יפן כיום הוא כמעט חסר ערך בטחוני ממשי. הבה נבחן טיעון זה על סמך כמה קרי-טריונים בסיסיים.

נבחן את נושא התשתית הלוגיסטית. מלאי התחמושת, הדלק וההספקה של פריטים חיוניים מוגבל ביותר. אין כל ביצורים ומוכנות צבאית אחרת. ליפן רשת טובה של כבישים עיליים, שלא ניתן להעביר בה טנקים מבחינת העומס האפשרי ואילו בנתיבים אחרים שהם צרים ביותר, צפויים פקקים. עריקת המיג-25 ליפן חשפה גם מערך קשר ודיווח לקוי ביותר, ולא רק אווירי. מערך ההגנה האווירית, בסיסי חיל-האוויר והמכ"מים חשופים כמעט לחלוטין וניתנים להשמדה בהתקפת פתע מרו-כות תוך דקות. קשיי ההתרעה האווירית נראו בחדירתו של המיג-25, שערק ליפן ובהפרות הריבונות האווירית האחרות של מטו-סים סובייטיים המסיירים סביב שמי יפן באינטנסיביות רבה. ספק רב גם אם הטייסים מאומנים כראוי, שכן קיימות הגבלות באימוני אוויר (במיוחד מאז 1971, עת אירעה ההתנגשות בין מטוס קרב ומטוס נוסעים) ובוודאי בשעות הלילה.

גם בצי אין המצב טוב יותר. נראה שלא קיים כלל מערך התרעה ימי קבוע. ספק אם הצי היפני יכול להיות גורם מול הצי הרוסי במזרח הרחוק בכמות ובאיכות. לא זו בלבד שהצי היה הקרבן העיקרי לאי-עמידה ביעדי ההתעצמות אלא אף חלק גדול מה-כלים מיושן ויש צורך להחליפם.

בתחום כוחות היבשה בולט כבר ממבט ראשון הקושי של הגנה על שטח גדול יחסית למספר עוצבות מצומצם. באי הדרומי שמידת שטחו כשוויון פרוסות שתי דיביזיות חי"ר בלבד. בשל התוצאות הרבות ואולי אף בשל חוסר הנכונות והמודעות קשה להתרשם שהמצב שפיר בתחום האימונים. בעיקר אמור הדבר בוורע היבשה. בשנת 1976 נערכו בכוחות היבשה תרגילים מועטים בלבד וגם הם היו מוגבלים בהיקפם, ברמתם ובנוש-איהם. בצי ובחיל האוויר בוצעו באותה שנה תרגילים בהיקף יותר משמעותי. בשנת 1975 בוצע לראשונה תרגיל טאקטי משולב ראשון של שלוש הזרועות וסיכומו הצביע על ליקויים

אמן כראוי לקראתם. הדברים אמורים בעיקר לגבי כושרו של הפיקוד. אין הדברים מתייחסים, ובצדק, לכושר האישי של החיילים שהוא גבוה למדי. נדמה כי ניתן לסכם הערכה זו בדברי אחד מראשי הממשלה היפנים הקודמים שהגדיר את צבא יפן כ"צבא ללא פוטנציאל מלחמתי". ואם בציטוטים הערכתיים עסקינו נחתום במובאה מדברי פרופסור קסינג'ר שהושמעו באגודה היפנית בניו-יורק בחודש יוני 1975: "תרומת יפן לשלום העולם היא יחודית. למרות העוצמה הכלכלית בחרה יפן לוותר על מאפיינים צבאיים של מעצמה גדולה בהגבילה עצמה לכוחות מגן קונבנציונאליים צנועים ובסמכה על בטחונה בסיועה של ארה"ב וברצון הטוב של אחרים".

כדרכו בקודש לא ברור מדברי שר החוץ האמריקני לשעבר אם היו בדבריו לעג, סרקזם או הערצה, או אולי כל השלושה יחד והדברים יכולים לשקף יפה את ההתייחסות מבחוץ למדיניות הביטחון היפנית בעת הזאת.

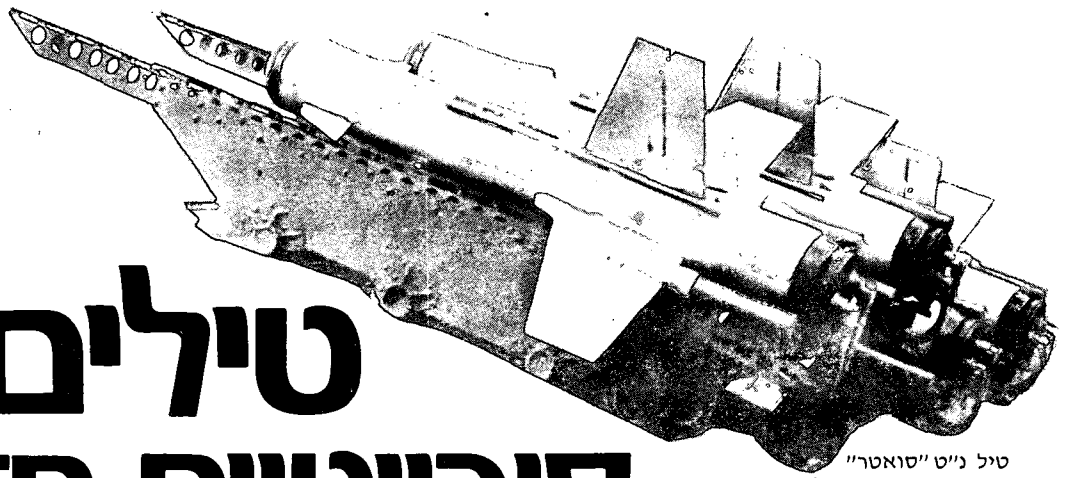
12. מכאן התעניינותה הרבה של יפן, למשל, בנעשה במקצרי מלכה שליד סינגפור.
13. בהקשר זה דימה בפני שר הביטחון היפני הקודם את יחסם של היפנים לביטחון כמו למן שירד לישראל מהשמיים בלכתם במדבר, מבלי שהיו צריכים לטרוד עברו.
14. כדי להתרשם מהאגרסיביות היפנית בתחום הייצוא, די שנזכור כי עודף הייצוא על היבוא הסתכם ב-1977 בכ-15 מיליארד דולר, מקום ראשון בעולם, זאת כאשר רובן המכריע של מדינות העולם סובלות מגירעון כרוני במאזן התשלומים מאז האמרת מחירי הדלק.
15. גם רתימת הגרעין ביפן לצרכים האזרחיים נעשית בצעדים איטיים ותוך התנגדות ציבורית לא מעטה.
16. בהקשר זה ננקטו לאחרונה מספר צעדים: הוקמה ועדת מומחים ציבורית לדיון בנושאי ביטחון, הוחייתה המועצה לביטחון לאומי, שהיתה רדומה זמן רב, נקבע שיוצאו "ספרים לבנים" על בטחון המדינה מדי שנה כדי לשפר את התודעה והוויכוח הציבורי, וכן הוקמה ועדה לענייני בטחון בפרלמנט (!).
17. כל עוד מדובר ביפן עצמה, הבעיה פשוטה, אך שניים מעקרי נות אלה אינם ישימים לגבי אוניות אמריקניות — אם יש עליהן נשק גרעיני — הנכנסות לגמלי הבית שלהן ביפן. הוא הדיון לגבי אוניות רוסיות עם נשק גרעיני העוברות במקצרי יפן בתחום המים הטריטוריאליים שלה.
18. יתכן שיש כאן ביטוי ללקחי מלחמת יום הכיפורים.
19. כלפי הפרעות לא משמעותיות או חירות לא שיטתיות מסוגלת משטרת יפן, שהיא כוח מעולה לבטחון פנים, לטפל ביעילות.
20. המדובר בפריסה לפני השינויים האחרונים המתבצעים עתה.
21. לכל אחת מהנחתות כושר הדחקה של כ-2,000 טון. בין המש"תות קיימים שלושה סוגים: האחד של 4,700 טון והשני של 3,850 טון והשלישי של 1,590 טון. שני הסוגים הראשונים של המשחתות חמושים בשני תותחים של 5" ובמשגרי טורפדו. הסוג הראשון, שיכלול שלוש משחתות, מסוגל לשאת שלושה מסוקים נצ"ל.
22. בחישוב של 250 ין לדולר.
23. נושא המסוקים נ"ט הוא נושא חדש בצבא יפן ונמצא עתה בשלבי בחינה.
24. לגבי היפנים יש ל-F-16 מגבלות של מזג אויר וכן כושרו לשאת רק סוג טילים אחד.
25. מכון המחקר והפיתוח מעסיק כ-1,250 עובדים — שלושה רבעים מהם אזרחים.
26. הבעיה שהמחירים גבוהים בגלל הייצור המצומצם.
27. מצד היפנים השתתפו בתרגיל הראשון שישה כלי שיט ובוצעו 47 גיחות אויר ובשני — שבעה כלי שיט ו-23 גיחות אויר. ואילו מצד האמריקנים ארבעה כלי שיט וארבע גיחות אויר בכל תרגיל.

יסודיים ביותר בשיתוף הפעולה הבין זרועי. מבחינת הערכת כוח אדם ומוראל קשה להגיע למסקנות מעודדות יותר. מאחר שהצבא הוא מעין ילד בלתי חוקי במדינה לא יכול המוראל להיות גבוה וראיה — בערי יפן כמעט אין רואים לובשי מדים. בסקר מוראל, שנערך לפני כשלוש שנים בצבא היבשה הביעו רבע מהאנשים את אי שביעות רצונם משירותם. ברור שלחיילים אין ניסיון קרבי. בשנת 1975 שירתו בצבא כ-1800 קצינים (מתוך 35,800 קצינים בסה"כ בשלוש הזרועות) שהחלו בשרי-רותם הצבאי במלחמת העולם השנייה (היינו פחות מ-5%) ופחות ממחציתם קיבלו אותה עת ניסיון קרבי כלשהו.

הערכתו של גנרל בכיר בצבא ארה"ב ביפן לגבי כושרו של צבא יפן מטילה ספק בכלל ביכולתם של היפנים להילחם במלחמה מודרנית המורכבת מהמון בעיות תיאום של כוחות רבים בתנאי אש. מן המפורסמות הוא שכוחם של היפנים באילתור אינו רב וספק אם ביכולתם לחזות את כל הבעיות מראש ולהת-

הערות:

1. גם בגרמניה, שהובסה במלחמת העולם השנייה קיימות מגבלות חוקתיות לתורת המיליטריזם, אך זה לא מנע ממנה לחזור ולתפוס מקום ראשון במעלה בתחום הצבאי.
2. טענה זו מושמעת עלידי אנשי השמאל הסוציאליסטים והקומוניסטים, אך לא רק על ידם.
3. עד עצם היום הזה אין בממשלת יפן משרד ביטחון/מלחמה/הגנה אלא "סוכנות הגנה", שבראשה מנהל כללי בדרגת שר (שר מדינה לענייני ביטחון).
4. אסונות טבע הקשורים בשטפונות של טיפונים, מפולות שלגים, רעידות אדמה וכיו"ב שכחים ביפן.
5. התכנית הראשונה של בניין הכוח החלה ב-1957, השנייה ב-1961, השלישית ב-1966 והרביעית בשנים 1972—1976.
6. הסיבה לפרסום הנוסף היא בהתחלפות הצמרת הבטחונית, תופעה שכחה ביפן המקשה גם מצידה על קידום הביטחון הלאומי.
7. פריסת הכוחות האמריקניים עתה במזרח הרחוק: בקוריאה כ-40,000 חיילים. יחידות ראיות לציון: דיביזיות חי"ר, יחידת טילי קרקע-קרקע וכנף אווירית טאקטית (עם כ-60 מטוסים). ביפן כ-45,000 חי"ר לים. יחידות ראיות לציון: דיביזיה "מארינס" עם יחידות הסיוע האוויריות הצמודות לה, כנף אווירית אסטרטגית (כ-200 מטוסים) ויחידות צי. הצי השביעי — כולל כ-55 כלים ימיים, 150 מטוסים, סה"כ כ-30,000 איש. בפיליפינים כ-15,000 חיילים. יחידות ראיות לציון: כנף אווירית טאקטית, כנף אווירית תובלתית טאקטית (כ-60 מטוסים), יחידות צי. באיי מריאנה כ-9,000 חיילים. יחידות ראיות לציון: כנף אווירית אסטרטגית (כ-30 מטוסים), גף צוללות (8) ויחידות צי ומארינס. בטיואן כ-2,000 חיילים בלבד מחיל-האוויר ומהצי וכן מספר מטוסים.
8. בשנת 1976 ביצעו הסובייטים כ-180 (!) טיסות סיור ואיסוף מודיעיני סביב יפן.
9. סה"כ הכוחות הסובייטיים במזרח הרחוק: סה"כ כ-400,000 חיילים. 43 דיביזיות, כ-2000 מטוסים וצי בנפח של כ-1¼ מיליון טון הכולל כ-100 צוללות, מן 30—40 אטומיות וכ-70 סיירות ומשחתות. כמו כן פרוסים כ-30 אחוזים מכלל הטילים הגרעיניים האסטרטגיים בסי-ביר ובצוללות של הצי הסובייטי באוקינוס השקט.
10. מסה"כ 140 דיביזיות הסיניות (כ-3 מיליון חיילים) פרוסות כ-75 דיביזיות לאורך הגבול עם ברה"מ; רוב חיל האוויר בן כ-5,000 מטוסים פרוס גם הוא כלפי ברה"מ.
11. צפון קוריאה — 430,000 חיילים ב-24 דיביזיות, כ-600 מטוסים (רובם מג 21 ומג 19). יחידות צי להגנת חופים (380 כלים בנפח של כ-53,000 טון, כולל 13 צוללות ומספר סטי"לים, כמו-כן חיל מילואים משמעותי. דרום קוריאה — 520,000 חיילים ב-18 דיביזיות, מעל 200 מטוסים (רובם פנטומים ו-F-5). יחידות צי להגנת חופים (110 אניות בנפח של 82,000 טון כולל 10 משחתות). לדרומיים (אין כמו שיש לצפוניים) דיביזיות שריון. גם בדרום ישנו חיל מילואים משמעותי.

טיל נ"ט "סואטר"
קרקעי

סגן יאיר

טילים נ"ט סובייטיים חדשים

א. התיישנותם של טילים נ"ט כמו "סנאפר", "סוואטר" ו"סאגר", המצויים בארסנל הרוסי מזה כ-20 שנה.

ב. התקדמותם המרשימה של הסובייטים בישום טכנולוגיות אלקטרו-אופטיות, לייזר, ומערכות הנחיה מורכבות מאפשרת להם ייצור ציוד עקיבה וכיות דומה לזה הקיים במערב.

ג. הצורך לצייד את מסוקי התקיפה החדשים בנשק נ"ט יעיל ואפקטיבי ההולם את כושרם הנוכחי. המדובר במסוקים MI-8 HIP-E, (MI-24) HIND-D, ובמסוק החדש המקביל ל"קובר" האמריקני אותו מפתחת ברה"מ (A-10)?.

ד. הסובייטים רואים צורך להיערך באמצעים הולמים לנוכח גמר פיתוחם הקרב והולך של הטנקים המערביים החדשים, XM-1 האמריקאי, "ליאופרד-2" הגרמני, וה"צ'יפטיין" הבריטי (המשופר). טנקים אלה מאופיינים בכושר תנועה, בזריזות רבה ובשורה של שכלולים ושיפורים הכוללים: שיפועים חדים, שריון עבה יותר, פלדה מרווחת, שריון שכבתי ועוד. תכונות אלה מקטינות את סיכויי הפגיעה והחדירה של מערכות הנ"ט הישנות, שפותחו כאשר בשדה הקרב נעו M-48, T-34 ו"סנטוריונים" בלבד, ומכאן נובע הצורך בפיתוח דור חדש של טילים אשר יוכל להתמודד עם כלי השריון החדשים. ה. מלחמת וייטנאם ומלחמת יום הכיפורים חזרו והצביעו על השיבותם של טילים נ"ט כאמצעי יעיל וגמיש בשדה הקרב המודרני.

למסקנה האמורה שותפים חוגים צבאיים רחבים בעולם כולו, וניתן לה ביטוי בתנופת פיתוח וייצור של מערכות טילים נ"ט מודרניים, כגון: "הוט" ו"מילאן" (בשיתוף פעולה בין צרפת וגרמניה), "טאו", "דרגון" ו"הלפיר" (ארה"ב), "ספרוויר" (איטליה), "קאם 9" (יפאן) ועוד.

בברה"מ לוטה תנופת פיתוח הטילים במסך סודיות, המקשה על איתור כיווניה המדויקים. עם זאת ניתן לקבל תמונת מצב בנושא זה על סמך הערכת פרשנים מערביים וידיעות מן העתונות שהתפרסמו בנדון.

לקראת סיום מלחמת העולם השניה עמדה גרמניה על סף ייצור טיל נ"ט ראשון מסוגו בעולם שכונה X-7. עם תום הקרבות המשיכה צרפת, ובעקבותיה ברה"מ, ארה"ב ואנגליה בתנופת מחקר ופיתוח של טילים אלה (ראה להלן טבלה). הרעיון של שימוש בטילים נ"ט בשדה הקרב התבסס באותה עת על מגמה להעניק ליחידות חי"ר וחי"ר ממוכן כושר לחימה מול טנקים בטווחים בינוניים וארוכים, ובכך להקלות את עוקצם של טורי שריון מתקדמים. בברה"מ מצאה תפיסה זו את ביטוייה המעשי עם הופעת שלושת הטילים הסובייטיים הראשונים: "סנאפר" (שמל)*, "סוואטר-א" (פאלנגה) ו"סאגר" (מליוטקה)**. כיום, קרוב ל-20 שנה מעת כניסתם של טילים אלה לשירות, אין ספק כי קבוצה זו ניצבה באותה עת בשורה הראשונה של טילים נ"ט בעולם כולו, וייתכן שאף עלתה בנתונייה הטכניים והטקטיים על מתחריה המערביים (עדותיות לכך ניתן למצוא במלחמת יום הכיפורים).

רמז ראשון לכך שהמפתחים הסובייטיים אינם שוקטים על שמריהם הגיע למערב בנובמבר 1967, עת הופיע במצעד הצבאי השנתי דגם חדש של טיל נ"ט מסוג "סוואטר" (AT-2, Swatter-B). טיל זה כבד מקודמו, נורו גדולים יותר וטווחו הוארך ב-1000 מטר. מאותה שנה ועד היום נתונה ברה"מ במאמץ של מחקר, פיתוח וייצור טילים נ"ט חדישים ומתקדמים. תהליך זה נובע מחמישה גורמים עיקריים:

ציוני דרך בפיתוח טילים נ"ט

שנה	ארץ	שם הטיל	אירוע
1944	גרמניה	X-7	תחילת עבודה
1945	ברה"מ	—	השתלטות על תוכניות, ציוד, ומדענים גרמנים.
1947	צרפת	SS-11 SS-10	תחילת מו"פ
1952	ארה"ב	דרט (DART)	תחילת מו"פ (נפסק מאוחר יותר)
1955	צרפת	SS-10	כניסה לשירות מבצעי
1956	צרפת	SS-11	כניסה לשירות מבצעי
1958	ברה"מ	סנאפר (שמל)	כניסה לשירות מבצעי
1958	ארה"ב	שיליילה	תחילת מו"פ (טיל נ"ט מדור שני משוגר תותח).

* בסוגריים מצוינים שמות הטילים בברה"מ, ומחוצה להם — קודם בנאט"ו.

** טילים אלה מוסעים לרוב על גבי BRDM-1 ו-BRDM-2. פלט-פורמות שיגור נוספות לנשיאת ה"סאגר" הן: בגמ"ש BMP-1, טנק קל BMD ומזוודה לשימוש החי"ר. ה"סוואטר", לעומת זאת מותקן אף במסוקים.

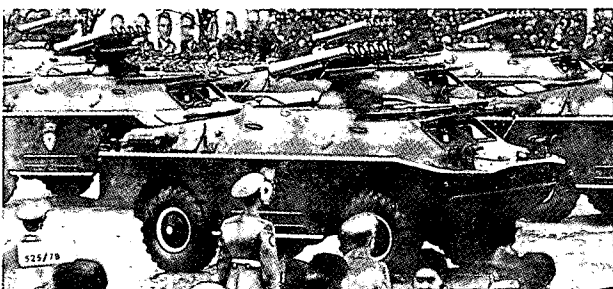
טילים נ"ט חדישים

על קטיגוריה זו נמנים מערכות אשר תוכננו מראש כטילים נ"ט מדור שני, בהתאם לדרישות הטכניות והטקטיות, המתעוררות בשדה הקרב המודרני. טילים אלה נתונים בזביל מתכלה, מהיר רותם, לרוב, גבוהה יותר, ומידת יעילותם רבה יותר הן בהגנה והן בהתקפה.

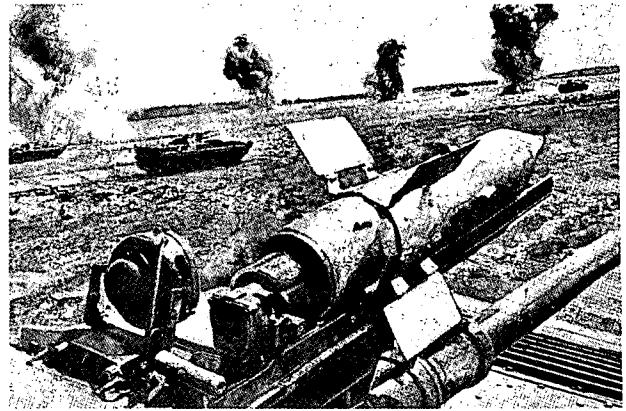
טיל נ"ט לחי"ר "פאגוט" (סימון נאט"ו: AT-4): צבא מודרני נזקק כיום לשני סוגי טילים נ"ט: האחד — קל ונייד עבור אנשי החי"ר, והשני — כבד, ארוך-טווח ומהיר לשירות הכוחות המשוריינים ומסוקי הנ"ט. במערב מצויים שני סוגי טילים נ"ט לחי"ר: "מילאן" הצרפתי-גרמני ו"דרגון" האמריקני.

הטיל הסובייטי "פאגוט" דומה במקצת ל"מילאן". שיגורו מתבצע מזביל מתכלה המוצב על תלת-רגל ומשקל מערכתו (הכוללת: טיל, זביל וציוד כיוון) מגיע לכדי 12 ק"ג. משקל הטיל גופו הינו 7 ק"ג, וטווחו המכסימלי — 2 ק"מ. ל"פאגוט" הנחיתה מדור שני, והתקשורת בינו למשגר מבוצעת, קרוב לודאי, בעזרת תיל. במערב סבורים שמערכת זו נכנסה כבר לשירות כוחות ברית ורשה, ביחידות חי"ר, חי"ר ממוכן, קומנדו וצנחנים, ושהיא נועדת להחליף את ה"סאגר" החי"רי.

טיל נ"ט חדש שהופיע במצעד נוב' 77 במוס-קבה (סימון נאט"ו: AT-5): במצעד הצבאי שנערך בנובמבר 77 במוסקבה הציגה ברה"מ לראשונה מערכת חדשה של טילים נ"ט. מערכת זו משלימה, קרוב לודאי, את ה"פאגוט" החי"רי, ומהווה אמצעי נ"ט כבד ארוך טווח. המערכת מורכבת מחמישה טילי נ"ט הקבועים על גבי שריונית BRDM-2 כשהם נתונים בתוך זבילי שיגור מתכלים. על-פי הערכה נמצאים בבטן השריונית כ-15 טילים נוספים. מניתוח קמדי הזבילים עולה שהם קטנים אך במעט מטילי נ"ט מערביים כבדים מסוג ה"טאו" האמריקני או ה"הוט" הצרפתי-גרמני, ולאור זאת מניחים פרשנים מערביים שטווח הטיל הינו 3—4 ק"מ, מהירותו — 200—300 מ' לשניה, וכושר חדירתו — מעל ל-600 מ"מ פלדה. תיבה הקבועה בחלקה העליון הימני של השריונית מכילה את עוקב הא"א של הטיל, המנחה את הטיל, וקובע את מיקומו בעת מעופו. קמדי התיבה הינם 25×25 ס"מ, עומקה 35—40 ס"מ, ובתוכה מצוי מן הסתם גם פריסקופ עקיבה. מהתמונות ניתן ללמוד כי מבנה כן השיגור מאפשר צידוד המערכת במרווח זווית גדול. כמו-כן תיתכן אף הגבהה והנמכה — גורמים המסייעים לייעול מכת האש ולהרחבת גזרתה. טעינה מחודשת של המערכת מתבצעת באורח אוטומטי על-ידי הטיית כן השיגור לתוך פתח הטעינה שבספון השריונית, מקום בו מוצבים הזבילים החדשים במסילותיהם.

שריונית BRDM-2 נושאת טילי דור ב'

"סאגר" משופר על ב.מ.פ.1

שיפור טילים נ"ט ישנים

בשלב ראשון פעלו הסובייטים לשיפור מערכות של טילים נ"ט קיימים (ה"סאגר", ה"סוואטר" וה"סנאפר") ולהפיכתם לטילים-נ"ט מדור שני, בעלי עקיבה חצי אוטומטית אחרי המטרה.* שיטה זו יושמה במערב רק על-ידי צרפת שהפכה את טיל הנ"ט SS-11 (דור ראשון) לטיל מדור שני "הרפון" (HARPON), אולם נכשלה בכך. להלן יתוארו שני טילים סובייטיים משופרים.

"סאגר" משופר: טיל זה דומה בצורתו החיצונית, בממדיו ובמשקלו ל"סאגר" המוכר לנו, אך נבדל ממנו בעיקר במערכת ההנחיה החדשה מדור שני (חצי אוטומטית). שיפור זה מקטין את טווח ההעסקה המינימלי של הטיל ומגדיל את סיכויי הפגיעה שלו.

"סוואטר" משופר: השינוי המרכזי שנערך ב"סוואטר" היה הוספת "צלחת מכ"מ" על המשגר, שינוי המעיד כי העברת אינפורמציה אל הטיל וממנו נעשית באמצעות גלי רדיו ולא באמצעות תיל חשמלי כמקובל בשאר הטילים המוכרים בעולם. חוגים מערביים מסויימים סבורים כי ל"סוואטר" המשופר הוענק כושר ביות סופי א"א בסוף מסלולו, גורם המגביר, מצד אחד, את סיכוייו לפגוע אף בטווחים ארוכים, ומקטין, מצד אחר, את רגישותו לשיבוש באמצעי ל"א.

אפשר והדמיון הרב בין המשגרים הממותקנים על מסוק התקיפה HIND-D (MI-24) לבין משגרי ה"סוואטר" הקרקעיים מעיד שמסוק זה חמוש באחד מדגמי ה"סוואטר". אולם עד כה טרם נראה ה"הינד" כשהוא חמוש טילים נ"ט מסוג כלשהו.

דור ראשון (הנחיה ידנית): הנווט עוקב אחר המטרה ואחר הטיל בעיניו. כדי להביא את הטיל אל המטרה הוא מפעיל מוט היגוי קטן, אשר תנועותיו מתורגמות לפולסים חשמליים הנשלחים אל הטיל דרך תיל ההנחיה. לפי הפקודות מתקן הטיל את מסלולו. כאשר הטיל מתרחק למעלה מכ-1000 מ', מתחיל הנווט להשתמש במשקפת מגדילה. האימונים הנדרשים הם אינטנסיביים ותובעים מן המפעיל קואורדינציה טובה.

דור שני (הנחיה חצי אוטומטית): הנווט עוקב בעזרת משקפת אך ורק אחר המטרה. תנועות העקיבה של המשקפת משמשות קלט למחשב הנחיה. מקור א"א הצמוד לטיל מאפשר למחשב (סנסור), הנמצא ליד הנווט (לפעמים צמוד למשקפת), לאתר את מיקום הטיל בכל עת ולהעביר מידע זה למחשב, המחשב את המרחק והסטיה שבין הטיל והמטרה, והשולח לטיל באמצעות תיל ההנחיה או שידור אלקטרומגנטי כלשהו פקודות לתקן את מסלולו. האימון להפעלת טילים כאלה קל ומהיר.

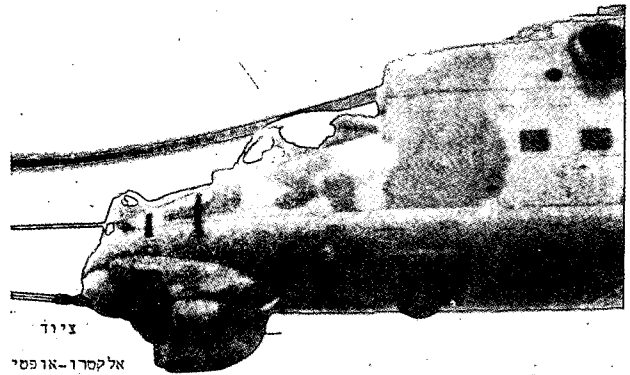
טכניות מסובכות, ואין בטחון מלא שברה"מ מסוגלת להתגבר עליהן באמצעים הטכנולוגיים העומדים לרשותה היום. ב. מחיר הטיל, בדומה ל"הלפיר" האמריקאי, יעמוד על כ-10,000 דולר, סכום החורג מגישת הצבא האדום, המעדיף אמצעי לחימה זולים ובכמויות גדולות על פני כלי נשק יקרים ומתוחכמים.

סיכום

ברה"מ, אשר הקדימה את המערב בתחילת עידן הטילים נ"ט, אינה נוטה לנטוש את המירוץ אף כיום, והיא ממשיכה לשים דגש מיוחד על הגברת עצמתה בתחום זה. הסובייטים מקדישים אמצעים ניכרים לשכלול הטילים העתידיים ולהתאמתם ללחימה בזירה האירופית, תוך הדגשת השגתן של המטרות הבאות:

- * סיכויי השמדה גבוהים (להבדיל מפגיעה בלבד).
- * זמני חשיפה קצרים (באמצעות הגברת מהירות).
- * הסתברות טובה לכל מערכת נשק להיכנס ללחימה.
- * טווחי העסקה ארוכים.
- * קצבי אש מהירים.
- * אמינות, קומפקטיות וורסטיליות.
- * יבילות באמצעים מגוונים.

בעבר סברו חוגים צבאיים בנאט"ו כי בהתמודדות עם 45,000 טנקי מדינות ברית-ורשה תמלא העליונות הטכנית של המערב בטילים נ"ט תפקיד מרכזי; כיום מתברר כי למורח תשובות הולמות לשיריון המערב. מכאן נמצא חיזוק להנחה, לפיה יהיה שדה הקרב העתידי משופע על-ידי שני הצדדים בטילים נ"ט מדויקים, משוכללים וגמישים, המתופעלים באורח מגוון על ידי חי"ר, שריון וחיל-אוויר מעל גבי רק"מ, מסוקים, ואולי אף מטוסים.

מסוק נ"ט סובייטי HIND-D (MI-24)

מערכת נ"ט מתקדמת זו תחליף, ככל הנראה, את ה"סאגר" וה"סוואטר" הישנים ביחידות המוכנות והמשוריינות של ברית ורשה. עד כה נראתה המערכת רק בכוחות ברה"מ באירופה. טיל נ"ט מוסק: לאחרונה נמסר כי הסובייטים מפתחים ומנסים טיל נ"ט מוסק ארוך טווח בדומה בסוגו ל"הלפיר" האמריקאי. כתבים מערביים, שחזו בתרגיל "קוקו" שנערך בתחילת 1976 במזרח-אירופה, דיווחו על מסוק סובייטי ששיגר טיל נ"ט והסתלק קודם שהטיל אמור היה לפגוע במטרתו. גורמים אלה סבורים שזוהי סנונית ראשונה לסוג טילים נ"ט סובייטיים המשוגרים מעבר לאופק לטווחים של כ-10 ק"מ והמתבייתים על מטרותם באחת מהטכניקות הבאות: מצלמת טלוויזיה, כתם לייזר, גלים מילימטריים, קרינת א"א (פאסיבי). יש לציין כי שימוש בטיל מסוג זה מעמיד את הסובייטים בפני שתי בעיות: א. גילוי מטרות בטווחים כאלה וזיהוין כרוכים בפתרון בעיות

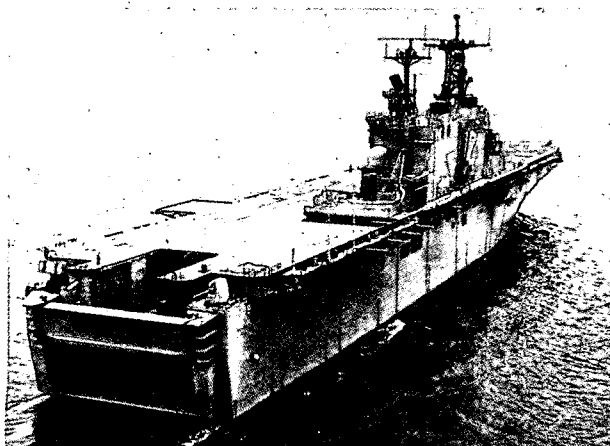
"טאראווה"

ספינת הסתערות אמריקנית חדשה

בחודש מאי 1976 הוכנסה לשירות הצי האמריקני ה"טאראווה" (Tarawa LHA-1), ספינת-הסתערות אמפיבית רב-תכליתית, הראשונה בסדרה של חמש ספינות כאלו המיועדות להיקלט בצי זה. בכך צוין שלב חדש בפיתוח יכולת אמפיבית מודרנית, והופגנה נחישות החלטתו של הצי לקיים בידיה את יכולת הנחתת הכוחות בדרך היס.

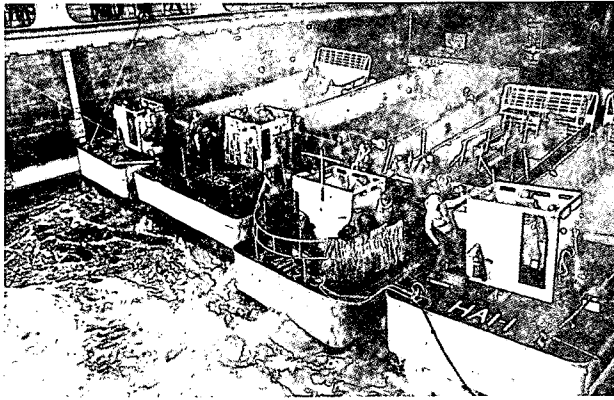
הכוח האמפיבי האמריקני

הכוח האמפיבי האמריקני מונה כיום 65 ספינות גדולות מכל הסוגים. הוא מסוגל לשאת חדיזמנית יותר מאשר כוח משימה מונחת אחד (MAF — Marine Amphibious Force). כוח זה מורכב כצוות-קרב משולב, הכולל דיביזיית נחתים, כנף אווירית ודרג שירותים, ומונה, בסך-הכל, כ-30,000 איש. עם השלמת קליטתן של ספינות ההסתערות החדשות, ימנה הכוח האמפיבי 66 ספינות בשירות פעיל ועוד שלוש בעתודת הצי, וכושר נשיאתו יוגדל ל-MAF ועוד $MAF\frac{1}{3}$. לכל הספינות האמפיביות תהיה מהירות שיט של 20 קשר או יותר, ולכולן — אמצעים לתפעול מסוקים.

מראה כללי של ה"טאראווה". שים לב לפתח הגדול בירכתיים

ה"טאראווה"

נחתות מטען בבטן ה"טאראווה"

מלון צף — ונוחיות מבצעית

הספינה נושאת 900 אנשי צוות ו-1,900 נחתים. הנחתים והמלחים המשרתים בה נהנים מתנאי מחיה וממתקני רווחה ללא תקדים בספינות הצי האמריקני. בחדרי המגורים המרווחים מותקן נות טלביזיות צבעוניות, לצרכי הדרכה והנאה, וכן ארונות אישיים. בספינה ישנם חדרים המיועדים לשמש משרדים לעבודה עצמית, וכן בתי קפה וחניויות תחביב. אולם ספורט בשטח 5,000 רגל מרובע משמש מרכז לפעילות ספורטיבית וחברתית. מסדרונות הספינה תוכננו כך שיאפשרו מעבר מהיר של נחתים עמוסים בצידוד קרב אל עמדות הנחיתה שלהם. הבניה המרווחת של חדרי מגורים, אזורי ריכוז ומסדרונות נועדה למנוע את המתח הנובע מצפיפות, שנוסף על המתח המבצעי, שקדם לנחיתה בעלות הברית בנורמנדיה. כן כוללת הספינה מגוון מתקני רפואה: שני חדרי ניתוח, חדרי רנטגן, מרפאות שיניים, בנקדם, חדרי בידוד וכד'.

סיכום

למרות שה-MAF היא אמת המידה הרשמית לגבי הכוח האמפיבי, הרי שמספר הגדודים המוגברים אותם ניתן להחזיק דרך קבע באזור רים קדומניים, ובמיוחד במזרח-התיכון ובאוקיינוס השקט הוא שיקול ריאלי יותר. צי ארה"ב מסוגל כיום להחזיק שני גדודים מוגברים באוקיינוס השקט, מהם אחד ללא מסוקים, וגדוד מוגבר אחד — בים התיכון. כן מוחזק לסירוגין גדוד מוגבר נוסף באוקיינוס האטלנטי, אם כי בדרך כלל ללא מסוקים. קליטתן של חמש הספינות מסוג ה"טאראווה" תאפשר לפתור את בעיית המסוקים, שכן כל אחת מהן, בפני עצמה, מהווה בסיס צף לגדוד מוגבר. במהלך טקס השקתה של ה"טאראווה" אמר מפקדו של חיל הנחיתה, כי ה"טאראווה" תהיה עמוד השדרה של כוחותינו האמפיביים עד סוף מאה זו. ספינות אלו יחזקו את האופציות האסטרטגיות העומדות לרשות סמכויות הפיקוד הלאומיות האמריקניות במאבק העולמי הבינושי.

נתונים

נפח:	(מירבי) 39,000 טון.
אורך:	778 רגל (238 מ').
רוחב:	106 רגל (32 מ').
שוקע:	27.5 רגל (8.5 מ').
מסוקים:	16 מסוקי CH-46, 6 מסוקי CH-53, 4 מסוקי תקיפה UH-1E או מטוסי הנ"ק (המראה ונחיתה קצרים) מטופוס "הארייר" AV-8 במקום כמה מה-מסוקים.

משגרי טילים: 2 משגרים לטילי ים-אוויר Sea Sparrow.

תותחים: 3 תותחים אוטומטיים 5 אינץ' 54 קליברים.

6 תותחים 20 מ"מ נ"מ.

מנועים

ראשיים: 2 טורבינות ווסטינגהאוז בהספק של 140,000 כ"ס.

דוודים: שניים.

מהירות: שיוט — 22 קשר, מירבית — 24 קשר.

ממדיהן של הספינות מסדרת ה"טאראווה" וצורתן הכללית הם כשל נושאות מטוסים. כל אחת מהן מסוגלת לשאת גדוד נחתים מוגבר על צידו, וכן מסוקים, נחתות, כלי רק"מ ומשאיות. משימתה המוגדרת של ה-LHA-1, כינוי של דגם ספינת הסתערויות אמפיבית זו, היא "להעמיס, להוביל ולהנחית מרכיבים של כוח נחיתה בהס"ת תערות אמפיבית על ידי מסוקים, נחתות וכלים אמפיביים, או על ידי שילוב של שיטות אלו". לצורך מימושה, שולבו בתכנונה התכור נות הטובות ביותר של כמה סוגי ספינות הסתערויות אחרות, כגון ספינת ההסתערויות האמפיבית (LPH), ספינת התובלה האמפיבית (IPD), ספינת מטען אמפיבית (LKA) וספינת מבדוק להנחתה (LSD), וכן אמצעי פיקוד ושליטה כשל ספינת הפיקוד האמפיבית (LCC). שילוב זה מאפשר לכוח-משימה אוויר-יבשתי של הנחתים, אופציות שמעולם לא נתקיימו קודם לכן בספינה אחת.

ה"טאראווה" יכולה להנחית את הנחתים על החוף באמצעות מסוקים, ולתספקם על ידי נחתות, וזאת בפרק זמן קצר ביותר. במהלך התרגילים שנעשו בספינה מאז הכנסתה לשירות, הונחתו ממנה שתי פלוגות רובאים מוגברות תוך שלוש דקות.

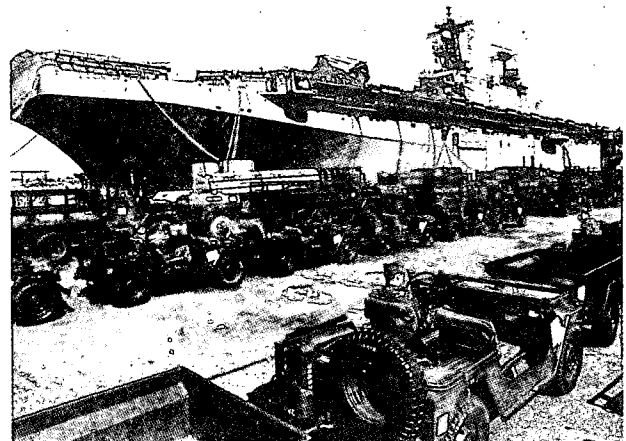
נמל שט במהירות 20 קשר

המאפיין המעניין ביותר במבנה הספינה הוא מעגן פנימי, הממוקם בחלקה האחורי של הספינה והמהווה נמל זוטא. פתח הכניסה למעגן זה נראה בבירור בירכתיה. אורכו של המעגן 268 רגל (87 מ'), רחבו 76 רגל (26 מ'), והוא משמש להעמסת נחתות וכלי-שיט אמפיביים שונים. סביב המעגן מאורגנת מערכת שיוע מטענים אוטומטית, הכוללת, בין השאר, מנופים-נעים המותקנים בתקרה.

פיקוד ושליטה

מערכת הפיקוד והשליטה של הספינה מספקת את האמצעים לשי-לוב הפעילות הפנימית בספינה עם הפעילות המבצעית בים, באויר ובמבצעי הסתערויות לחוף. המערכת מורכבת משני מחשבים: האחד מוקדש לתקשורות חוץ, והאחר למשימות מגוונות כאגירת מידע, בקרת אש של הספינה וניהול מערכת מידע משולבת ללוחמה אמפיבית טאקטית (ITAWDS — Integrated Tactical Amphibious Warfare Data System) הכוללת אגירת נתוני מודיעין, לוגיס-טיקה, כוח אדם, איכון מטרת ועוד.

את המידע האגור במחשבים ניתן להקרין על מסכי צג או להדפיס. אחד המאפיינים החשובים של מערכת הפיקוד והשליטה היא היכולת לשנות במהירות פקודות מבצע. יכולת זו באה לידי ביטוי גם בעדכון תכניות לוגיסטיות להעמסה ופריקה — וכך באים לידי מיצוי מירבי כל אמצעי הלוגיסטיקה שבספינה.

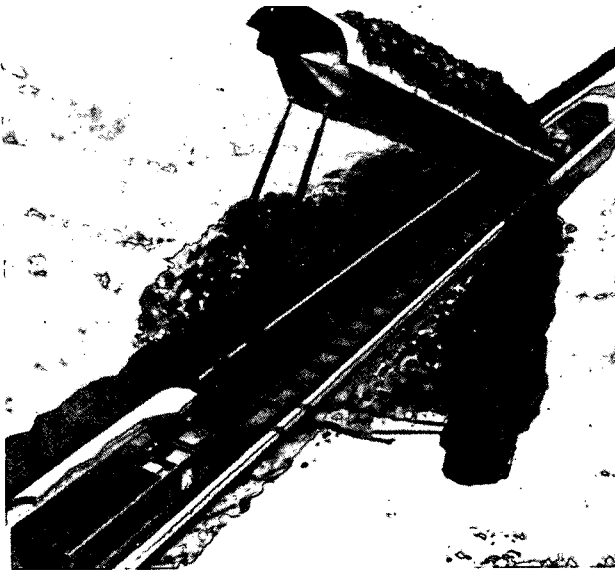
ה"טאראווה" בעת העמסת ציוד הנחתים

טילים - MX

טילים אסטרטגיים חדשים

פיתוחם של טילים סובייטיים בין-בשתיים חדשים מהדגמים SS-17, SS-18 ו-SS-19, המאופיינים בדיוק משופר ובראש-יחץ מתפצלים (MIRV) יוצר איום העלול לסכן את אמינות ההרתעה האמריקנית, המורכבת מ"משולש" (Triad) אסטרטגי הכולל טילים בליסטיים בין-בשתיים, טילים משוגרי-צוללות ומפציצים ארוכי-טווח. כתוצאה מכך, התעורר לאחרונה בארה"ב עניין רב בפיתוח טיל אסטרטגי חדש, שכינויו הזמני MX (Missile-X). הטיל החדש מיועד לענות על שתי בעיות:

א. שרידות (Survivability): מתקני-השיגור הנוכחיים, ה-סילו (Silo), הינם תת-קרקעיים ובלתי עמידים בפני פגיעה ישירה של נשק גרעיני. כמובן מהווים הם מטרת-נקודה נייחת, אשר שיפור יכולת הפגיעה של הטילים הסובייטיים יוצר לגביהם איום ישיר.

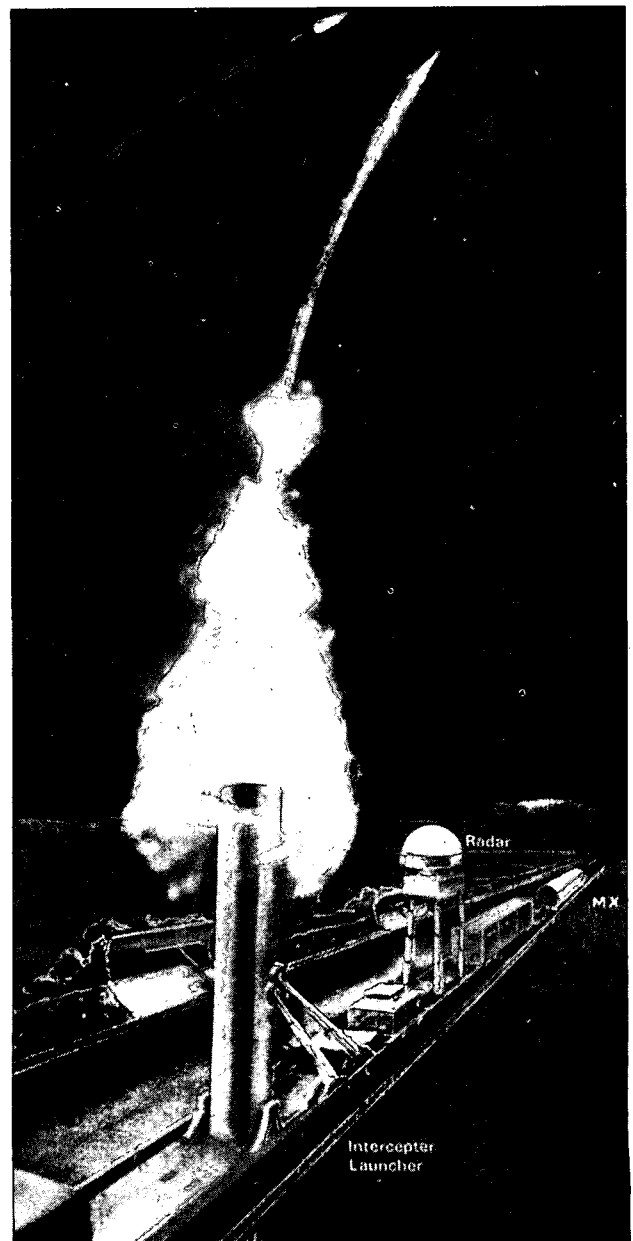
ב. משקל המטען המשתלם (Throw-Weight): כבר עתה יש לרוסים יתרון עצום בסך-כל משקל המטען המשתלם שטיליהם יכולים לשאת. אם ארה"ב רוצה לצמצם פער זה, עליה להגדיל את מספר טיליה, או לפתח טיל חדש בעל כושר נשיאת מטען נושלתם כבד יותר.

שיפור יכולת הנשיאה הינה בעיה פשוטה יותר, והיא תיפתר בעזרת ייצור טיל גדול יותר מאלה הנמצאים כיום בשירות. משקלו המ- תוכנן של ה-MX יהיה פי-ארבעה מזה של טיל ה-מינוטמן (Minuteman III), המשמש כיום כמרכיב חשוב בסד"כ הטילים האמריקניים. מרכיבים נוספים שישפרו את יכולת הנשיאה יהיו שימוש בדלק מסוג חדש, במתכות קלות ובנחירי-פליטה הניתנים להרחבה בהתאם לגובה הטיסה. ה-MX יוכל לשאת ראשי-נפץ מתפצלים רבים יותר, שיפגעו במטרותיהם ביתר דיוק, הודות למערכת הנחיה מתקדמת שתשתמש במחשב וביחידת מדידה אינרציאלית המבוססת על עקרון "הכדור הצף", המקנה לה יציבות בסביבה דינאמית. החידוש המעניין בתוכנית זו קשור בהגדלת השרידות. כדי להקשות על יכולת האויב לפגוע במתקן השיגור, מציעה התוכנית שתי אפשרויות שימוש בניידות כחלק מעמדת-השיגור:

א. חפירת מנהרה שאורכה כ-16—20 ק"מ, שבתוכה ינוע הטיל כשהוא מותקן על קרונית ניידת. המנהרה תורכב מצינור בקוטר 13 רגל שיוגן על-ידי שכבת בטון מזויין בת 15 אינץ', בעומק 5 רגל בתוך האדמה. מבחוץ לא ניתן לדעת היכן נמצא הטיל ברגע נתון, וכך קטנה אפשרותו להיפגע מטיל האויב, שכן כדי לוודא את חיסול טיל ה-MX על האויב לפגוע בכל אורך המנהרה. בעת ירי מתוכנן הטיל להגיח מן המנהרה בנקודה קבועה מראש, כשהוא "מרים", פשוטו כמשמעו, את תקרת המנהרה. (ראה צילום למעלה).

ב. הטיל ישוגר ממתקן מוגן (דגם משופר של סילו) אבל יעבור ממתקן למתקן דרך מנהרות תת-קרקעיות. עקרון איהוודאות מבחינת היריב קיים אף כאן, אם כי, בניגוד לתפיסה של המנהרה, מדובר כאן על מספר מוגדר של מטרות.

למעשה טרם התקבלה החלטה סופית לגבי התוכנית. קיימות הצעות נוספות, המנסות להשיב על כמה מהבעיות שהתעוררו סביב עקרון הניידות. האחת מנסה לבסס את מערכת המנהרות על מעגל, שבהקפו יימצאו עמדות שיגור. הטיל יונח על פלטפורמה ניידת במרכז, וישוגר (באורח אקראי) דרך אחת המנהרות לאחת העמדות. זהו תהליך אוטומטי, וככל שירבו העמדות, כך תקטן אפשרות האויב לפגוע בטיל ה-MX. הצעה אחרת מנסה לפתור את בעיית הרגע הקריטי, בו מגיח הטיל מן המנהרה, כשהוא חשוף לפגיעה מטיל אויב, באמצעות מערכת טילים-נגד-טילים, שתנוע יחד עם הטיל ותגיח יחד עמו החוצה (ראה צילום מימין).

הספר בנוי בצורה מאוזנת וניתן משקל שווה, פחות או יותר, לניתוח הצד הערבי ולניתוח העמדות הישראליות. אין שוויון בספר בצורת ההתייחסות לשני פרקים אלה. בעוד שבניתוח הצד הערבי מורגשת ההסתכלות האובייקטיבית של החוקר, הרי בניתוח הצד הישראלי מורגשת מעורבותו של הסופר כאיש פוליטי בעל דעה עצמית העומד בויכוח כמעט במרכז הזירה. בנקודות מסוימות נדמה כאילו נשמעת אף נימה אישית, וזאת ביחוד כאשר משמיע המחבר ביקורת על מבקריו מהתקופה שלפני מלחמת יום הכיפורים, כאשר חשיפת העמדה הערבית הקיצונית נחשבה לכפירה ב"רוח הזמן".

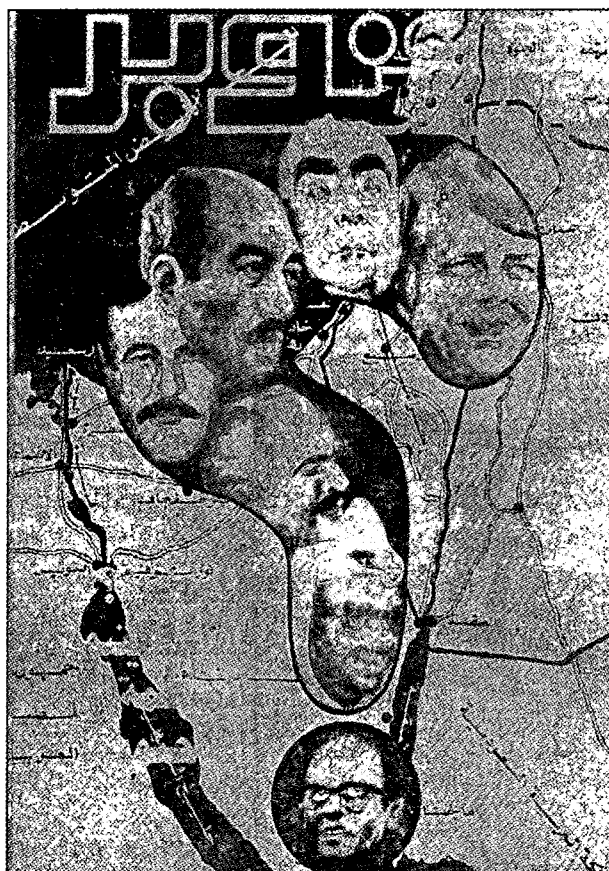
המצב בו נתונים הערבים סמוך לכתיבת הספר הוא, כפי שמוסבר בפתח-דבר: "מצב של עייפות, שבאה בעקבות המשבר הלבנוני ויש נכונות להקשיב ולדבר". עם זאת, לא מדובר בשינוי עמדות משמעותי. אמנם קצה הקרחון הדיפלומטי נראה כאילו בתהליך המסה, אך למעמקי הקרחון, של תפיסות פילוסופיות ואמונות-בסיס לא חדר עדיין החום. במצרים מבחינים אמנם עייפות מהקונפליקט ומהבעיה הפלסטינית, אך לא במקום אחר.

העמדות הערביות

הרכבי מוצא שחל אצל הערבים שינוי בצורת הטיפול במרכיבי היסוד של תכנית המדינית לחיסול ישראל. יש פחות עיסוק במטרה ויותר בתכנית הממשית. בעוד שעד 1967 עברו הערבים משלב של אמונה כי ישראל תתחלל כיוון שה"הסטוריה לא תסבול את אי הצדק" אל תפיסת נאצר הגורסת כי את ישראל יש לחסל על ידי פעולה צבאית חד פעמית, מונומנטאלית וטוטאלית, הרי אחרי מלחמת ששת הימים גאלצו לחשב דרכם מחדש נוכח הכישלון הבולט של תפיסות אלה.

שלוש גישות ערביות, או תפיסות אסטרטגיות-פוליטיות באשר לצורת המאבק נגד ישראל נתגבשו נוכח הצורך להתמודד עם "תוצאות התוקפנות" ב-1967 ואח"כ עם תוצאות מלחמת יום הכיפורים. לשלושתן מאפיינים שונים ובעיקר תפיסת המאבק נגד ישראל כתהליך שבו יש לשלב אמצעים צבאיים ואמצעים דיפלומטיים שונים. ההשקפה החדשה אינה מחייבת תהליך ממושך של הכנות מאסיביות, שתנאי להן הוא איחוד ערבי ושינוי פני החברה הערבית, אלא תובעת לחץ מתמיד בכוחות הקיימים ובפרופיל הגמור המעשי של שיתוף פעולה האפשרי כיום בין המדינות הערביות. יותר מאשר על הרס טוטאלי וחד פעמי של ישראל מדובר. על מניעת יכולת הקיום שלה לאורך זמן; הוכחה היעילות של מלחמה מוגבלת (ביום הכיפורים 1973) כשם שהוכחה חיוניותו של התהליך המדיני במאבק; בעוד שבעבר חששו הערבים מהתערבות המער-צמות, הרי עתה למדו את החיוב שבפעולתן לקיצור המלחמה והגבלתה, וביחוד למניעת ניצחון מישראל (שוב מלחמת יום הכיפורים); הוכחה יעילותה של תקיפה בשתי חזיתות נפרדות, גם ללא פיקוד משותף. זאת כדי לצמצם את יכולתה של ישראל לפעול בקווים פנימיים. כן הוכחה יעילותה של מלחמת גרילה לקיום המאבק הצבאי גם בין המלחמות ולהכבדת-יתר על ישראל.

כל שלוש הגישות הערביות החדשות מאוחדות בתביעות לנסיגת ישראל לגבולות 1967 ולהקמת מדינה פלסטינית בגדה המער-

אסטרטגיות ערביות והגבת ישראל

תא"ל אבי ליטל

על ספרו של יהושפט הרכבי*

אי אפשר לסקור ספר חדש משל פרופ' יהושפט הרכבי על הסכסוך הערבי-ישראלי מבלי לציין כי ספר כזה הוא תרומה נוספת מפרי עטו השופע של המחבר במכלול ספרות עניפה על הסכסוך. כן חשוב לציין כי מדובר בעבודה, אשר לא נכתבה תחת לחצים של מאורעות דוחקים ודרמאטיים. מאורעות כאלה התרחשו לפני כתיבת הספר ובראשם מלחמת יום הכיפורים, ושימשו לה רקע, וכאלה כבר קרו אחריה, וביחוד ביקורו ההס-טורי של סאדאת בישראל, ומשמשים לה אבן בוחן. הספר נכתב, אם כן, בנחת ובאווירת השלווה האופפת חוקר אורח באוניברסיטה אמריקנית. עם זאת, מעיד על עצמו המחבר כי גם לשם רדף אחריו הסכסוך הערבי-ישראלי בתביעה לפרשו. בחירתו הטבעית היתה לעסוק בנושאים אחרים לגמרי.

בהיותו פרי הרהורי סיכום של תקופה, מאפיינות את הספר המסקנות הרחבות והכוללות כיווני התפתחות ומשמעויות המוס-ברים בקויהם העיקריים, ללא עיסוק בקמעונים של פרטי ההתרחשות. אולי בגלל האכסניה, מתאפיינת עבודה זאת גם בגישה הסברתית לאוון האמריקנית והמערבית ובמערכת הנני-מוקים המכוונת לאינטליגנציה של ארצות אלו.

* Arab Strategies & Israel's Response. The Free Press, N.Y. 1977

פליקט דחף למודרניזציה, להחייאת החברה הערבית ולאחדותה (עמ' 66). הטאקטיקה צריכה לשקף את האסטרטגיה ועל כן ההתנגדות למדינה פלסטינית בגדה המערבית ולפתרון חלקיים אחרים מחשש "הרג המאבק". את הקונפליקט צריך להזניק כל הזמן ולהגביר את המאבק. את ההשקפה הזאת מבטאים הלאומים של חרטום והאמנה הפלסטינית.

סיכום השקפות הערבים

שלוש השקפות אלה מנוסחות כך על-ידי המחבר, אך הן אינן פרי המצאתו כי אם מציאות שחיתתה לחוקר להגדירה. מבין שלוש השקפות אלה, מקובלת הראשונה בעיקר על חוגי האי-טליגנציה ואין לה תמיכה ממסדית. התפיסה השנייה היא המקור בלת על המדינות המתונות, ובעיקר על מצרים, ואילו השלישית מקובלת על מדינות הסירוב ועל אש"ף. להשקפה הראשונה אופי אידיאולוגי בעיקר, ולאחרות אופי פוליטי. שלושתן מבטאות אינקרמנטליזם מסוג זה או אחר, אך ההבדל העיקרי הוא בין ההשקפה השנייה לשלישית. רק ההשקפה השנייה נושאת בחובה את סיכויי שינוי העמדה לחיוב בעתיד, והיא החשובה מביניהן מהבחינה הפוליטית.

התפיסות הישראליות

מול שלוש התפיסות הערביות מציג המחבר שלוש תפיסות ישראליות, אם כי בסדר אחר במקצת. מדוע דווקא שלוש? המחבר מסביר שיש כאן לא רק מציאות אלא גם נוחיות בהבהרת הדברים — המשולש מאפשר להסביר קיצוניות משני צדדים ולהציב מרכז. התפיסות הישראליות הן:

● השקפה "יונית-יונית"

השקפה זאת יוצאת מההנחה שהערבים נעשו מתונים, מנהיגיהם רוצים לחיות בשלום ואי לכך הם ויתרו על ה"מטרה הסופית" אפילו אינם מודים בכך. הצעה מצד ישראל לויתורים, לנסיגות ולהכרה בפלסטינים תביא לתגובה חוזרת ערבית-יונית. תפיסה זאת שוללת בחריפות כל מחקר החושף את הנוקשות והקיצוניות הערבית. היא שוללת את החשיבות האסטרטגית של השטחים, מוכנה לקחת סיכונים וטוענת שהמפתח נמצא בשינוי המדיניות הישראלית. היא מאשימה את ישראל בנוקשות כל עוד ננקטת המדיניות הנוכחית (בזמן כתיבת הספר). מקובל על דעה זאת שהפלסטינים מהווים עם בעל זכות למדינה, והגדה המערבית ועזה מתאימות לכך. תמיכת ישראל בהקמת מדינתם תביא את הפלסטינים לשלום עימה. מכיוון שאין ממש בלאומיות הירדנית, ממילא תיכלל גם ירדן במדינה הפלסטינית. תומכי דעה זאת מאמינים ברצון הטוב של האומות, באו"ם, בקדמה ובליברליזם. הכל מצטרף לתמונה עקבית, חד ממדית של העולם וכל אי-עקביות נראית כהונאה. בקיצור, המציאות מצטיירת לפי הדעה ולא להיפך.

● התפיסה ה"ניצית-ניצית"

זו רואה את הערבים כולם כבעלי תפיסה ניצית מקבילה, ולכן שוללת כל ויתור וביחוד נסיגה ביהודה ובשומרון שתביא לחשיפת ערי ישראל לפגיעה צבאית ישירה. לשיקולים מעשיים כאלה מתוספת היסטוריוסופיה על "זכויות היסטוריות" בארץ הקודש, והנמקה שויתור על חברון ושכם דומה לויתור על

רביית וברצועת עזה. שלושתן נוטות לתפיסה, שאין צורך לעסוק בפומבי ב"מטרה הסופית" ויש להתקדם צעד אחר צעד ובגמ"י שות טאקטית. הסתרת המטרה הסופית כבר מקובלת היום על רוב המדינות הערביות, אך הפלסטינים אינם מסוגלים להסתיר את המרצע בשק. הם עומדים איתן על יסודות האמנה הפלסטינית כפי שנוסחה ב-1968 ואשר מחצית מ-33 הסעיפים שלה עוסקים בצורה זו או אחרת ב"ביטול" ישראל. יסודות האמנה חוזקו מאוד במסמכים שונים, כמו בתכנית עשר הנקודות מיוני 1974, ובהחלטות רבאט מאוקטובר 1974 על בלעדיותו של אש"ף כמייצג הפלסטינים. כל זאת כאשר מתוך 2.9 מיליון פלסטינים כיום (1.3 מיליון ב-1947) רק חצי מיליון הם פליטים, ומצבו הכלכלי של חלק ניכר מהם הוא טוב, ו-78% מהפלסטינים יושבים בשטח המנדט הבריטי ואינם זקוקים ל"חזרה לפלסטין".

שלוש התפיסות הערביות הן:

● השקפה הגורסת חיסול ישראל ע"י תהליך של קטילה והיעלמות — ישראל תיעלם הודות להתפוררות פנימית ועל הערבים לשמש גורם חיצוני שיעליל לחץ בכיוון זה. האמצעים לכך יהיו פוליטיים וצבאיים כאחת. בהקשר לכך מקובלת ההחלטה מס' 242 של מועצת הביטחון כאמצעי לצמצום ישראל ולכן גם אין לתפיסה זאת התנגדות להסכמי ביניים, אפילו יהיו אלה הסכמים מדיניים. סירוב ישראל להצטמצם חייב בהכרח להביא את הערבים להלחם בישראל. תמיד יש למצוא נושאים להמשך הסכסוך. השקפה זאת תומכת במדינה פלסטינית בגדה המערבית וברצועת עזה וכן בהחזרת פליטים כקריש קפיצה להמשך המאבק ואמצעי לערעור שיווי המשקל הפנימי של ישראל. כתוצאה מכך ירגישו היהודים שהם יותר בטוחים מחוץ לישראל כיוון שיחלש כוחה המוסרי של המדינה ותיפסק התמיכה הבינלאומית בה. במידה רבה מאמצת השקפה זאת את גישת בורגיבה לפעול נגד ישראל צעד אחר צעד תוך אי הזכרת המטרה הסופית ובהסתמכות על החלטות או"ם משנת 1947.

● השקפה הגורסת הקטנת ישראל לממדיה הטבעיים. גישה זו מבקרת את הגישה התובעת במפגיע חיסול ישראל כפוגעת בערבים, ומתייחסת אל ישראל כעובדה המקובלת בעולם. אין היא תומכת בעמדת אש"ף, אם כי מקבלת אותו כפרשן לעמדה הפלסטינית. על ישראל, לפי תפיסה זאת, להתחזר כל מה שאינו שייך לה. בהחלטות האו"ם כבר הוסבר מה עליה להתחזר ואיזה ממדים צריכים להיות לה. בהשקפה זאת יש נכונות לקיום-בשלום עם ישראל בגבולות 1967 וזהו ההבדל העיקרי בינה לבין התפיסה הראשונה. אין קובעים צעדי המשך ואין עוסקים בחיזוי התוצאה הסופית — זוהי גישה של Open ended. מעמדה זאת אפשר לחזור לתפיסה הראשונה ועל כל פנים היא מאפשרת להתחמק מלחץ הקיצוניים בעולם הערבי. אך גישה זאת גם מאפשרת יציאה לדרך חדשה שאולי יש בה סיכוי לשלום במזרח התיכון.

● השקפה הגורסת מאבק נמשך, צבאי ופוליטי, ללא הפסק. עדיפות יש לתת למלחמה, כשבין המלחמות תופעל לוחמת-גרילה לצורך קיומו של המאבק המתמיד. אין מקום להסכמים אלא לחשיפה פוליטית. הפסקה במאבק מסוכנת לערבים, הן חיצונית והן פנימית בשל סכנת אבדן המונוטום. לכן ההתנגדות ל-242, לג'נבה ולתיווך אמריקאי. לפי השקפה זאת מהווה הקונ-

סה אינה מציעה סיסמאות. עם זאת קיים סיכוי לתפיסה כזאת לקדם את ישראל יותר מאחרות.

השוואת התפיסות הערביות והישראליות

אפשר להבחין בכמה קווי סימטריה בין התפיסות הערביות והיהודיות. לדוגמא התביעה לזכויות לאומיות; כל התפיסות הערביות הן נוקשות בדומה לתפיסה ה"ניצית-ניצית" היהודית, אך בתביעה לזכויות נוגדות, כמובן. כדוגמא שניה: התפיסה הערבית השלישית והישראלית ה"ניצית-ניצית" המזלזלות שתיהן בדעת הקהל. כמו כן התפיסה הערבית הראשונה והתפיסה ה"ניצית-יונית" אופטימיות ביחס לעתיד, אך שוב בכיוונים הפוכים, זאת מאמינה בנצחון הערבים והשניה בנצחון היהודים. הסיכוי הוא במפגש בין התפיסה הערבית השניה והתפיסה ה"ניצית-יונית" הישראלית. שתיהן דומות בגישתן הריאלית למציאות, ושתיהן מוכנות ללכת מן הטאקטי לאסטרטגי. זאת למרות ששתיהן מוכנות לחזור לנוקשות מאמצע הדרך.

הבעיה הישראלית

הדילמה הישראלית היא שכדי לסכל את האיום לקיומה, עליה להחזיק צבא בממדים ובמקומות כאלה שיעשו את חיסולה לבלתי ממשי. מצד שני, מאחר שכל הצלחה צבאית נוספת שלה נראית לערבים כאיום נוסף, היא צריכה בעצם לוותר על משהו כדי להשיג התקדמות ביחסיה עם הערבים. בתקופה החדשה הפכה דעת הקהל לכוח בעל משקל במערכת הבינ-לאומית. בטחונן של מדינות קטנות תלוי, לא פעם, במעצמות גדולות ובדעת הקהל שבהן. גם במקרה של ישראל דעת הקהל הבינלאומית וביחוד בארה"ב חשובה בשל השפעתה על התפתחות פוליטיות בעולם ובעולם הערבי. הסכמי שביתת הנשק משנת 1949 וזכותה של ישראל לפתוח במלחמת מנע ביוני 1967 הוכרו בזמנו על-ידי דעת הקהל, אולם לאחר מלחמת ששת הימים הוונחה דעת הקהל. ההחזקה בשטחים לא הוסברה כיאות, הפילוסופיה האנטישמית הערבית והכוונות להשמד את ישראל לא הודגשו. בכוונות העמוקות יותר של הערבים לא דנו ברצינות — לא במוסדות הפוליטיים הישראליים או בכנסת ולא במישור המדעי במכוני המחקר. הערבים, לעומת זאת, למדו את הלקח, החלו להתחשב ברצינות בדעת הקהל וחדלו לדבר על השמדת ישראל.

בעקבות מלחמת ששת הימים גברה בישראל הנטיה להחזיק בשטחים. בהסברה ובחקר הסכסוך, לעומת זאת, חל קיפאון שנבע, אולי, מגודל הניצחון ומהקושי להסבירו יחד עם הדרישה לשטחים. בד בבד צצו תקוות שהערבים יסלימו עם המצב הקיים לאור ההישגים הכלכליים היחסיים שהושגו בשטחים והצלחת מדיניות הגשרים הפתוחים. גם הניצים, שהיו מעוניינים להצדיק את השהיה בשטחים, וגם היונים שהיו מעוניינים להצדיק נסיגה עמוקה, נימקו עמדותיהם בריכוך עמדת הערבים ובהתבגרותם. הכל הוצג כוורוד וכל דעה מחמירה התקבלה כתסביך רדיפה וכך הונח היסוד להתעלמות מהכנות הערבים למלחמה ומאי הסכמתם לדו-קיום. הביטחון שהקנו השטחים והאשליה העצמית יצרו בחברה הישראלית את הריקבון והעיוורון שאיפשרו את מלחמת יום הכיפורים.

היום, לאחר מלחמת יום הכיפורים, יש תקווה שיחול שינוי באקלים היחסים בין ישראל לערבים בעזרת התפיסה הערבית

חיפה ועל תל-אביב, ושהערבים הם תושבים זמניים, שבאו לארץ בהיעדר בה התושבים הלגיטימיים היהודים.

מעניין שדווקא בעלי דעה זאת מציגים עצמם כתומכי זכויות האזרח של הערבים במדינת ישראל. הם טוענים שאינם חוששים מבעיות של דמוגרפיה ומרוב ערבי בעתיד. ראשית, כיוון שבעבר היה המצב גרוע עוד יותר ושנית, כיוון שהעליה שודאי תבוא, תשפר את המצב בעתיד. הם שוללים את הכינוי פלסטי-נאים כמושג השייך לתקופת המנדט הבריטי בלבד — לפני כן היתה הארץ מחולקת, ללא ישות מרכזית והתושבים השתייכו לארצות השכנות. מדינה פלסטינית בגדה המערבית תהפוך לבסיס רוסי, בעוד ששליטת ישראל בה היא שירות ישיר למערב במאבק הבין-גושי. יתרונות ישראל למערב הם גדולים ומאפשרים לה להציג תביעות לארה"ב, ביניהן התביעה להפוך את ירדן למדינה פלסטינית. השקפה זאת גורסת כי חוסר הפשרה של הערבים מביא למלחמה שבה ינסו להשמיד את ישראל, ולמלחמה זאת יש להתכונן. כלפי היונים טוענים בעלי דעה זאת כי הם משלים עצמם וכי הפער האמיתי הוא בין המתונים משני המחנות.

גם תפיסה זאת נהנית מעקביות פנימית. אפייני לה טיפוח התחושה הלאומית. היא מזיקה לתדמית ישראל ועומדת בסתירה להשקפת גורמים בין-לאומיים וביחוד לזו של ארה"ב.

● התפיסה ה"ניצית-יונית" (נתמכת ע"י הרכבי) תפיסה זאת רואה בעת ובעונה אחת את נוקשות הערבים ואת המצב הריאלי הבינלאומי. אין בתפיסה זאת עקביות ואפייני לה הפרגמטיזם. אך אי-עקביות אינטלקטואלית עדיפה על אי-התאמה למציאות. לפי תפיסה זאת הויכוח העקרוני על זכויות הפלסטינים אינו משנה דבר. חשוב מה שהפלסטינים חושבים על עצמם. מדובר, עם כן, על מאבק בין שתי גישות לאומיות צודקות ומאחר וכך, הטיפול בדברים צריך להתחיל מהטאקטיקה ולראות כיצד להגיע לאסטרטגיה. ישראל חייבת להיות גמישה ולגייס לצידה את דעת הקהל העולמית. יש להסתמך על ארה"ב למרות שארה"ב מפעילה לפעמים לחצים על ישראל. השטחים אינם משכון בדינו אלא קלף למיקוח שצריך להשתמש בו אם ניתן, ולא למסור אותו אם אין תמורה. הערבים חייבים להבין את ישראל וצרכיה לגבולות בני-הגנה ובמידה ולא יבינו יש לאחוז בשטחים וליישבם. הגישה לבעיה הטריטוריאלית צריכה להיות כדלקמן: נסיגה קטנה בעבור אי-לוחמה ונסיגה גדולה עבור שלום.

על ישראל להשליך את הכפפה לערבים. במדיניות לא תמיד הבחירה היא בין טוב לרע, אלא בין רע לרע יותר. יתרונה של גישה זאת היא בדינמיות שלה וביכולתה להתגבר על מחדלי השתיים האחרות — הויתור המסוכן והנוקשות הבלתי מתפשרת. קיים סיכוי לשיפור יחסים בעתיד ולהסדר, למרות שהדבר נראה מסובך. את הויתורים צריך לעשות על תנאי כשקנה המידה להם הוא שיפור המעמד הבינלאומי והנכונות לשלום מצד הערבים.

בקרוב בעלי תפיסה זאת אין אשליה שויתור יביא בהכרח שלום. אך יש כאן ביקורת נגד המדיניות הישראלית שאינה גמישה דייה. אין כוונה להשביע תביעות הפלסטינאים והערבים כפי שרוצה האסכולה הראשונה, ולא להחניף להם. יש כוונה להשיג ביטחון על-ידי תמיכה בינלאומית ולא על-ידי שטחים. ברור שיש קושי לתמוך בעמדה כזאת, כי המצב נראה מסובך והתפי-

סיכום ומסקנות

המחבר מודע לטענה האפשרית שספרו הוא בבחינת תרגיל אינטלקטואלי ולא ביטוי למציאות. לכך הוא עונה שחשוב לא פחות לנתח את מחשבות השחקנים בקונפליקט ולהבין את התנהגותם מאשר לעסוק במניין העובדות. עיקר מטרתו היה לחשוף את עמדות הצדדים ואת השקפותיהם על הבעיות העומדות בפניהם בעימות עם היריב, ולכן נמנע מלהתרכז בניחות מדוקדק של התפתחות הקונפליקט, ובמודע לא עסק בנושאים כבדים מאד שהשפעת ישראל עליהם קטנה, כמו, למשל, עמדת המעצמות ובעיית הנפט. הסכסוך הפך לגורם עיקרי בחייה הלאומיים של ישראל ואין אפשרות לנחש היום איך ייפתר. עובדות הנראות היום כמרכזיות יכולות להפוך לבלתי רלוונטיות, ופתרונות שיציע העתיד יכולים להיות שונים ממה שדמיונו מעלה כעת. את הסכנה הגדולה רואה הרכבי בערעור תמיכת דעת הקהל העולמית בישראל וביחוד בערעור תמיכת ארה"ב. אם תעבור ארה"ב למדיניות של הצרת צעדי ישראל, כי אז יכול להתהוות מצב שתיתן יד לתפיסה הערבית הראשונה, המתונה כביכול. ישראל תעמוד בסכנת חנק, ואז תיאלץ לענות בכל ה"ניציות" והעקשנות האפשריות כדי להבטיח את עצם קיומה.

הנושא הפלסטיני הוא מרכזי בסכסוך. כיום עסוקים הפלסטינים בהעמקת הסכסוך ובגרירת העולם הערבי להסתבכות גוברת בו, ואינם מוותרים על רעיון השמדת ישראל. יש סיכוי שייחפכו למעמסה גם על ארצות ערב, והוכחה לכך גירושם מירדן ב-1970 ומלחמת הסורים בהם בלבנון ב-1976. ניתן לקוות שהאינטרס העצמי של המדינות הערביות יגבר והפלסטינים "ימותנו" ויאלצו להסתדר במסגרת פתרון פדרטיבי עם ירדן. יתכן שהסכסוך יאריך וצריך להתכונן לאפשרות כזאת, אך העם בישראל יעמוד בכך אם יהיה בטוח שממשלתו עושה הכל כדי להביא לסיומו. ישראל תצטרך לחשב את דרכיה מחדש. עליה לקחת בחשבון שלא תמיד תיהנה מקיצוניות ערבית מסייעת ושהגדה המערבית תשאר תמיד ערבית-פלסטינית. על ישראל להכיר בכך שהיא עצמה לא תוכל לחרוג ממסגרת של מדינה קטנה יחסית. עתידה ייקבע ע"י איכות החיים בתוכה ותמיכת דעת הקהל הבינלאומית. מאלה תבוא יכולת העמידה בסכסוך ממושך ומכאן תנבע היכולת לעבור לחיים משותפים עם עמי האיזור כאשר יסתיים הסכסוך.

עד כאן דברי הרכבי וכבר היום ניתן לבחון אותם — לפחות חלקית — על רקע ההתפתחויות בתקופה האחרונה. האלמנטים הבולטים ביותר בחשיבותם הם לדעתי שניים. הראשון הוא ניתוח הסיכויים (והסיכונים) שבהשקפה הערבית השניה כזרם הפוליטי העיקרי במחשבה הערבית. הרכבי לא ניבא, אמנם, התפתחות קיצונית כזו שבה חזו עינינו לאחרונה, מאז ביקור סאדאת בישראל, אך קבע את הסיכויים הפוטנציאליים להתפתחות כזאת ואת הצורך שתתבטא באקט פוליטי פומבי וגדול. האלמנט השני הוא תביעתו של הרכבי שישראל תנצל את נתוני הזירה המזרח-תיכונית ותפעל אקטיבית לזירוז של התהליכים שלהם יש סיכוי לקדם את עניין השלום. השיטה שהוא מציע — להפגין קבל עם ועדה עמדה של נכונות ליתורים, ולהתקדם עמה בדרך הדרגתית מן המישור הטאקטי למישור האסטרטגי — גם היא יש בה משום תרומה לשכלול דרכי החשיבה והפעולה של ישראל.

השניה, וניתוח הסטורי-אנליטי יאמת זאת. יש לפעול בשני צירים במקביל — באחד לעודד את המחזיקים בתפיסה השניה לפנות לדרך השלום ומבחינה זאת מוזיק להדביק תגים לסאדאת ולומר, למשל, שכבר פנה לשלום, או להיפך, שרצונו בפתרון אינו אמיתי, ולרכוש את דעת הקהל, וביחוד בארה"ב, כדי שתשפיע על העמדה הערבית המתונה; בשני יש לחשוף בציר בור את הקיצוניות של אש"ף ולהביא לשינוי פומבי ופורמלי שישבור את חומת האיבה הערבית בכלל, והפלסטינית בפרט שהאמנה הלאומית משמשת עדיין "המסמך המחייב" לגביהם (עמ' 108).

טאקטיקה ואסטרטגיה ישראלית

לדעת הרכבי רכישת דעת הקהל דורשת מישראל ויתורים המתחייבים גם מהמסמך המוכר על העולם וגם על ישראל — החלטת מועצת הביטחון 242. הנכונות לויתורים, כולל פירוק ישובים משטחים שיפוגו, תעביר את הויכוח מעניין הנסיגה לעניין הביטחון, לצמצום הכוחות ולפיקוח משותף. הנסיגה צריכה להיות איטית משך כמה שנים ותנאי לה חייב להיות סימו של הסכסוך מבחינה פוליטית, חברתית וחינוכית.

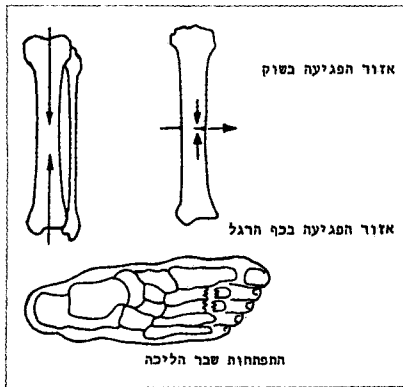
הרכבי טוען שישראל צריכה להצהיר על נכונות להכיר באש"ף ובזכויות הלגיטימיות של הפלסטינים אם אלה יכירו בלגיטימיות של ישראל. מאחר ואש"ף לא הכיר מעולם בישראל בגבול כלשהו, תביא הצהרה כזאת למאבק פנימי בתוך אש"ף ובין אש"ף למדינות ערב (עמ' 114—133). סירובה של ישראל להכיר ביישות פלסטינית בגדה המערבית רק משרת את העניין הערבי. ממילא מדינה בגדה המערבית אינה בת קיום וחייבת להיות פתוחה וקשורה לירדן, שהיא היום מדינה יציבה המשלבת את האוכלוסייה הפלסטינית שבקרבה בהצלחה ושיש לה המ- שכיות גם מעבר לחוסיין האיש. הפלסטינים לא הפילו אותה גם כשהיו בה רוב — לפני 1967 — והם עצמם הכריזו במועצה הלאומית השמינית (מרס 1971) על ירדן והגדה המערבית כעל עם אחד בטריטוריה אחת (דבר זה נמצא גם בחוקה הירדנית). אם כן, הרי הפלסטינים אינם עם בלי מולדת אלא עם הרוצה להרחיב את מולדתו. על כן פדרציה בין ירדן והגדה המערבית במסגרת מדינה אחת הוא הפתרון למולדתם בעתיד.

נכונות ישראל לויתורים אלה צריכה להשאר כמהלך טאקטי אם הערבים יתמידו בהתנגדותם להכיר בקיומה של ישראל, וכמהלך אסטרטגי אם וכאשר יהיו נכונים לשלום.

המחבר מביא גם את נימוקי המתנגדים לעמדה הנ"ל, ובעיקר את החשש שויתורים כאלה יהיו בסיס לדרישות לויתורים נוספים; שויתורים אלה יהיו הזנחת עמדות ממשיות בשטח תמורת הצהרות, ושהעיסקה שתיעשה עם גורמים שהם מתונים כרגע לא תבטיח מפני עליית גורמים קיצוניים במקומם בתאריך מאוחר יותר. לא זו בלבד, אלא שגם אותה דעת-קהל שלרכישתה ייעשו הויתורים לא תבין, אולי, אחר-כך את המשך ההתעקשות על דברים שייראו לה כ-"שוליים" או כ-"מכשולים" לאחר שהויתור הראשוני יהפוך כבר לעובדה קיימת. בכל זאת, הוא מסכם כי חרף הסכנות שכדאי לראותן בעיניים מפוכחות, הרי נכונות לויתורים היא המדיניות הטובה ביחס לכל מדיניות אחרת המוצעת כיום. התחליף הוא מלחמות שבהן אמנם תנצח ישראל, אך במחיר שיילך ויכביד עליה.

"שבר הליכה" תופעה ופתרונה

מה"ד — מחלקת כושר-קרבי

אין החייל מודע לעובדה, שהופעת כא-
בים חוזרים וגשנים בעת ההליכה בנקודות
מסוימות בעצמות כף הרגל, השוק והירך,
עלולה לסמן את תחילתה של התופעה
האמורה.

★ גורמים חיצוניים: אימונים
באיזור הררי ותנועה על כבישים מגבירים
את שכיחות שברי ההליכה. למרות שלא
נמצאה סיבה מובהקת המצביעה על חלקן
של הנעליים בתופעה זו, קיימת השערה
שנעלי עור כבדות יוצרות מעמסה לא
רצויה על כפות הרגליים, בעוד שנעליים
קלות גורמות להעברת המעמסה לעצמות
השוק.

מן הראוי להוסיף, שעקב הקושי באיבחון
מידי, במיוחד בתנאי שדה, תלויה לעתים
קרובות דחיפות הטיפול בשיקול דעתו של
המפקד או החובש בשטח, דבר הגורם
לעיכובים בטיפול והחמרת הפגיעה. במק-
רים רבים נוצר רווח זמן ניכר בין האבח-
נה ומתן הטיפול הרפואי. כתוצאה מכך
מחריף מצב השבר, והחייל עלול להיזקק
לאישפוז ממושך ובעקבות זאת לאובדן
ימים רבים של אימונים.

פתרונות רצויים

על תוכניות האימונים, שמגמתן לפתח
כושר קרבי, לשקול היטב את המאמץ ה-
נדרש ומידת עצימותו. תוכנית הנקבעת
על-פי "הרגשת" המפקד ונסיונו בעבר,
אינה עולה בקנה אחד עם צורך זה. אימו-
נים ממושכים של מסעות רגליים, ריצות
שדה ומסעי אלונקות, הם בין הגורמים
המרכזיים לשברי הליכה. חשוב ביותר
לדעת כיצד ליכון לקראתם וכיצד לדרגם,
כדי למנוע תופעות בלתי רצויות. בהקשר
לזה מן הראוי להדגיש, שהפרופיל הרפואי
של החייל לא יכול לשמש תעודת הכשר
למאמצים בתחום הכושר הגופני. פרופיל
זה יכול להצביע על היעדר מחלה, אולם

מקרי השברים 43 אחוז שברים בעצם ה-
ירך ו-32 אחוז בעצם השוק. בבסיס טירו-
נים של צבא ארה"ב, לעומת זאת, לא היו
השברים בעצמות אלה אלא 4 אחוז ו-17
אחוז מכלל השברים. מן הראוי לציין,
שהתחלואה הקשורה לשברי הליכה מופי-
עה גם בצורת צלקת גיד אכילס או בצורת
בעיות אורטופדיות באגן הירכיים ועמוד
השדרה. האבחנה נעשית בעיקר בעקבות
תלונות החייל על כאבים באיזור מסוים
של העצמות הפגיעות ביותר — עצמות
המסרק בכף הרגל וכן עצמות השוק וה-
ירך. עדות רנטגנית קיימת רק בשלב
הריפוי, כאשר נוצר האיחוי כשבועיים
לאחר תחילת הטיפול. הטיפול כולל בדרך
כלל מנוחה מוחלטת לתקופה של כ-4
שבועות עם אפשרות של גבס, וחזרה לאי-
מונים סדירים לאחר 6-8 שבועות.

קיימות השערות שונות לגבי הגורמים
לשבר הליכה:

★ עצמת המאמץ הגופני: התו-
פעה אופיינית בעיקר בחודשים הרא-
שונים של הטירונות, עם כניסת אדם לא
מאומן ובעל כושר גופני ירוד (אף אם הלה
בעל פרופיל רפואי גבוה) למסגרת אימו-
נים קשה ומאמצים כבדים בלתי מדורגים.
בנסיבות אלה קיים פער בין יכולתו של
החייל לבין עצימות המאמץ הנדרשת ממנו,
והשבר מופיע כתוצאה מהפעלת מאמץ
חוזר ונשנה על העצם, בדומה לקריעת
חוט ברזל על ידי כיפוף חוזר ונשנה.

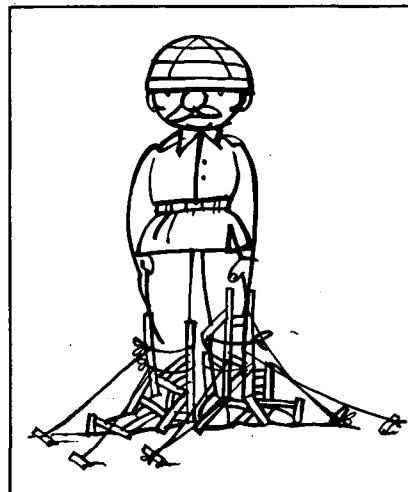
★ גורם פסיכולוגי: מרבית הח-
יילים שנפגעו בשבר הליכה היו בעלי
מוטיבציה גבוהה. השבר אירע עקב רצונם
להוכיח את כושרם, למרות המאמץ הגופני
והכאבים שהיו כרוכים בכך. במקרים אלה

בשנים האחרונות הולכת וגוברת ערנות
מפקדים בצה"ל לתופעה של שברים בעצ-
מות הגוף, הרווחת בעיקר בין חיילים
בעלי מוטיבציה גבוהה. מודעות לתופעה
זו, המכונה "שברי הליכה" או "שברי
עיפות", חשובה ביותר, שכן באמצעותה
ניתן למנוע היווצרות שברים, הן על-ידי
קביעת מערכת אימונים הדרגתית ובעלת
עצימות נאותה, והן על-ידי טיפול מתאים
בסימפטומים הראשוניים של התופעה עצמה
עם הופעתה.

"שבר הליכה" או "שבר עיפות" מוגדר
כשבר המתהווה בעצם בריאה ללא חבלה
ישירה, אלא בנסיבות של שינוי גדול ומ-
היר במאמץ המוטל על שרירי הגוף ה-
קשורים לאותה עצם. מאמץ זה גורם
להסרת האיזון בתהליך בניין העצם ול-
הגברת ההרס על הבניה. כתוצאה מכך
מתרחשת שבירה של תאי עצם בנקודה
מסוימת, המתפתחת עם המשך המאמץ
לסדק ואף לשבר שלם של העצם.

תופעה זו ידועה בעולם הרפואה מזה
עשרות בשנים. שברי עיפות בעצמות
תוארו לראשונה בצבא הגרמני בסוף ה-
מאה הקודמת. השברים הופיעו בעצמות
המסרק של כף הרגל אצל טירונים לאחר
מסעות ממושכים. מאז תוארו לראשונה,
נמצאו שברי עיפות, על-פי הספרות הר-
פואית המצויה, כמעט בכל עצם מעצמות
הגוף. רוב השברים המתוארים בספרות
אירעו בעצמות הגפיים התחתונות וב-
עיקר באימוני הטירונות. עם זאת שונה
שכיחות השברים בעצמות השונות של
הגפה התחתונה בצבאות השונים ואף בק-
רב הכוחות הלוחמים של אותה מדינה.
למשל, בבסיס של המארינס בארה"ב נמ-
צאה שכיחות של 40 אחוז מכלל השברים
בעצם העקב, בעוד שבבסיס צי המרוחק
40 מיל בלבד מבסיס זה נמצא אחוז קטן
בלבד של שברים בעצם העקב, ושברים
לרוב בעצמות המסרק.

בצה"ל נמצא אחוז גבוה יחסית של שברי
עיפות בעצמות הארוכות, דהיינו בעצם
הירך ובעצם השוק. באחד מבסיסי הטירו-
נות של יחידה נבחרת בצה"ל נתגלו מכלל

אין הוא משקף רמת כושר גופני. חיילים בעלי פרופיל זה יכולים להיות בעלי רמת כושר גופני שונה לחלוטין. כדי לסייע ליחידות השונות של צה"ל בנושא זה, הכינה מחלקת כושר-קרבי פקודת תכנון מאמצים גופניים, הכוללת "סרגל אמות מידה" לקורסי טירונים. הפקודה מיועדת למפקדי בסיסי הדרכה לטירונים, ועוסקת בתכנון מסעות וריצות במטרה לווסת באורח נכון את המאמץ הגופני. הפקודה באה לתת תשובה מיידית לתופעת שברי הליכה, ומסייעת למפקד בשמירה על בריאות חייליו תוך כדי אי-מוניהם. ביסוד פקודה זו קיימת ההנחה, שהכנה גופנית ורכישת המיומנות החיי-לית חייבים להיעשות במקביל, ובאורח זה להוות בסיס לכל אימון טקטי בשלבי השונים. כושר גופני חייב להירכש בתה-ליך מודרג, שמגמתו להביא את החייל לרמה אופטימלית, שתענה על דרישות האימון. בשל הפער הגדול הקיים בדרך כלל בין שגרת החיים האזרחית לבין זו הצבאית, מחייב המעבר המהיר של הנער מבית הספר התיכון לבסיס הטיروנות הק-פדה על התאמה זו של המאמצים הגופ-ניים. תכנון המאמץ בכל מסע רגלי מואץ, מסע אלונקות או ריצת-שדה חייב להיע-

שות תוך התחשבות במרחק שבו מבוצע המאמץ, קצב התנועה, תכיפות המאמץ, המשקל הנוסף שאותו נושא החייל ואופי פני הקרקע. כמו-כן חייב המפקד להביא בחשבון את שאר המאמצים הגופניים ה-מתבצעים על-ידי החייל בכל נושאי האי-מון, ולוודא שעקרון ההדרגתיות במאמץ נשמר גם כאן, בד בבד עם פיזור המאמץ ומתן אפשרות סבירה של מנוחה והתאור-ששות לחייל. בנוסף לתוכנית אימונים ניאותה, העשויה לשמש ערובה לביטול רוב תופעות שברי הליכה, יש להתייחס באורח נכון לתופעות הבודדות העוללות

להופיע על-אף ההקפדה על הכללים הא-מורים. התייחסות נאותה זו דורשת מתן תשומת לב של מפקדים זוטרים וחובשים לתלונות חיילים על כאבים חוזרים ונשנים בגפיים התחתונות, בעת מאמצים גופניים נמשכים. כמו-כן יש לוודא מתן זמן סביר לשינה כדי לבטל עייפות קיצונית. חוסר שינה אינו מאפשר התאוששות מספקת, ויכול לגרום בעקפיין להיווצרות שברי הליכה. מומלץ אף להתייחס ביתר תשומת לב לשלפוחיות מים הנוצרות כתוצאה מהליכה ממושכת. שלפוחיות אלה גורמות לזינוי בציר ההליכה של הרגל הנפגעת, ומכאן לעומס בלתי רגיל של העצם, או להעתקת המאמץ לרגל הבריאה, ומכאן להכפלת העומס המוטל עליה. טיפול נכון בשלפוחיות אלה מיד עם הופעתן עשוי אף הוא להביא למניעת היווצרות שברי הליכה.

לבסוף יצוין שעל התנהגות מתאימה בעת מאמצים גופניים מוגברים יש להקפיד החל מתקופת אימוני הנערים טרם גיוסם. מדריכי מסעות הגדנ"ע, תנועות הנוער ובתי הספר חייבים להיות מודעים לבעיית שברי ההליכה והדרכים למניעתה, על-מנת שיוכלו להכין את הנערים בצורה נכונה יותר לקראת גיוסם לצה"ל.

כושר גופני לפרט

עמדות וגישות אנשי קבע ומילואים

סא"ל דוד בן-אשר

נושא האימון הגופני זכה השנה להיכלל בין מגמות האימון הבסיסיות שקבע ראש מה"ד במסגרת אימוני הצבא. אין ספק שצעד כזה מדגיש את החשיבות המיוחסת לנושא זה, כחלק מהכשרת הלוחם. כמגמה כוללת, מקיף הנושא מסגרות רחבות ומוגדרות בצה"ל, ומתאים לסקטורים השונים בצבא לפי אופיים. כשעוסקים בהכללות, רואים בדרך כלל את התמונה הכוללת הרחבה, ולא מן ההכרח הוא, שתמונה זו מבהירה בדיוק את הנעשה באותו נושא בתחום הפרט. נושא האימון הגופני, אף שזכה לתמיכה ולקידום ניכרים, הוא בעצם עניינו של הפרט, וביצועו הלכה למעשה נתון להכרעתו האישית. ברשימה זו ברצוני לדון רק בהיבט האישי של נושא זה, ולא סתם בהיבט האישי אלא בנקודת השקפתם, גישותיהם ועמדותיהם של אנשים שעבורם ביצוע הפעילות הגופנית הוא וולונטרי.

אצל האדם המודרני, קיימת התייחסות מסוייגת לכל פעולה שיש בה מאמץ פיזי רב ופעילות גופנית מאומצת. אנו מבצ-

עים פעולות כאלה רק כשהן מונחות על-ידי מוטיבציות מיוחדות כגון: הצורך לבצע פקודות, ההכרה בחשיבות הפעילות הגופנית לצרכי בריאות והרגשה נאותה. או כאשר היא גורמת לנו הנאה כגון במשחקי כדור שונים. אולם מוטיבציות אלה אינן מפעילות את רוב האנשים. אין מי שכופה עליהם פעולות מאומצות. הם אינם משוכנעים בחשיבות הנושא עד כדי הפעלתו, והם גם מוצאים לעצמם תחביבים אחרים להנאתם זולת הספורט המהנה. פעילות הכושר הגופני היא איפוא, פעילות הדורשת תנאים ונסיבות מיוחדים לשם ביצועה באמת. לכל אחד מאיתנו השקפות ודעות באשר לתחומים שונים הקשורים בנושא זה, אך דעותינו סובייקטיביות. על מנת לבדוק היבטים שונים בעניין זה, ערך הענף לאימון גופני במה"ד סקר מקיף בין אנשי הקבע בצה"ל. הסקר נערך באמצעות שאלונים אישיים שנשלחו לבתיהם של אנשי הקבע. הללו נתבקשו להשיב על השאלונים ולהחזירם אלינו בדואר. מתוך כמה אלפי שאלונים הוחזרו כ-3000 ומהם עובדו לממצאים סטטיסטיים למעלה מ-2600. אפשר להניח כי למשיבים יש כנראה יחס חיובי יותר לעיסוק בספורט ולכן טרחו להשיב, אך יש לראות קביעה זו בהסתייגות לאור תשובות רבות בהן הודגש יחס בלתי אוהד לנושא מהיבטים שונים. התשובות ניתנו על-ידי אנשים בעלי דרגות שונות מסמל ועד תא"ל. בכוונתי להציג את הנתונים הסטטיסטיים, ולאחר מכן להציג נתונים דומים שנת-קבלו בסקר שנערך בקרב אנשי מילואים, לנתח את הגורמים וכן להציע פתרונות אפשריים.

פעילות גופנית לטיפול כושר-גופני

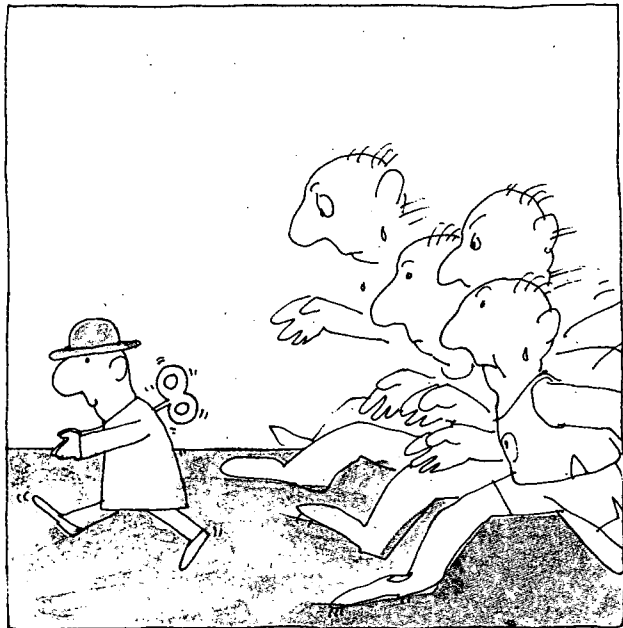
התשובות לשאלון הראו כי כמחצית המשיבים (43%) עוסקים בפעילות גופנית לפעמים. רק מיעוטם (19%) עוסקים בה באורח קבוע בעוד ש-35% אינם עוסקים כלל בפעילות גופנית. מרבית המשיבים בחיוב עוסקים בעיקר במשחקי כדור שונים ואילו היתר עוסקים במשחקי מחבט, פעילות במכוני כושר, שחיה, ריצה ועוד. יתירה מזו — מרבית המשיבים בחיוב עוסקים בספורט מזה זמן רב בעוד שהשאר החלו לעסוק בו רק לאחרונה. רוב העוסקים בספורט מקדישים לכך משכי זמן לא קבועים — חלקם שעה, חלקם כמחצית השעה ומיעוטם מספר שעות. מרביתם מקדישים זמן זה בשעות שלאחר העבודה ומיעוטם בשעות העבודה או לפנייה. שליש מבין המשיבים בחיוב עוסקים בספורט פעם או פעמיים בשבוע. מרבית האחרים עושים זאת בתדירות נמוכה יותר ורק מעטים (7%) עוסקים בספורט מדי יום ביומו. עיקר העיסוק בספורט הוא במסגרות מאורגנות, חלקן במסגרת הצבא. כמחצית העוסקים בספורט מעריכים את כושרם הגופני כבינוני, חלקם כטוב וחלקם כחלש. רק מיעוטם (2%) הגדירו את כושרם הגופני כמעולה.

ציפיות ומשאלות

האימון במסגרת מאורגנת ובהדרכה מסודרת היה הגורם עליו הצביעו מרבית המשיבים (53%) כמרכזי להגברת הפעילות הגופנית, ועל העדרו כגורם מרכזי לאי ביצוע אימון גופני (44%). כן הזכירו המשיבים גורמים נוספים, ביניהם האפשרות שצה"ל יקצה זמן לפעילות גופנית בשעות העבודה (17%), חוסר זמן לעיסוק בפעילות גופנית — 32%, חוסר כסף (20%) והעדר מתקנים מתאימים 32%. רוב המשיבים (40%) ענו כי הפעילות הרצויה להם ביותר היא משחקי כדור ואחריה התעמלות (34%) וסוגי ספורט אחרים. רובם (76%) גם מגלים עניין בצורה זו או אחרת באירועי ספורט שונים. באשר לבדיקות בריאותיות נמצא כי מרבית העוסקים בספורט אינם עוברים בדיקות רפואיות, ואינם נחונים לפיקוח רפואי.

סקר הכושר הגופני והפעילות הגופנית של אנשי המילואים

סקר זה כלל כ-700 אנשי מילואים ממרכז הארץ, בגילאים 22-46. הוא בוצע על-ידי שאלון אישי וכן על-ידי בדיקה מעבדתית של הכושר הגופני (בדיקה ארגומטרית*), בדיקה פיזיולוגית ובדיקה אנטרופומורפית (גובה, משקל, אחוז שומן). האוכלוסיה שנסקרה מהווה חתך מתאים לאוכלוסיית אנשי המילואים של צה"ל. מרבית המשתתפים בסקר (68%) השיבו כי הם מעוניינים להגביר את הפעילות הגופנית בשעות הפנאי וכרבע מהם כי אין הם מעוניינים בכך. הגורם המרכזי עליו הצביעו מרבית המשיבים כנחוצ לשם הגברת הפעילות הגופנית, היה „יותר פנאי“. הגורמים האחרים היו, לפי סדר חשיבותם, קירוב מתקנים, שיתוף חברים נוספים, ועוד. למעלה ממחצית המשיבים מעריכים כי אינם עוסקים בפעילות גופנית במידה מספקת בעוד שקרוב למחצית האחרת (41%) של

נתוני סקר גישות אנשי קבע לפעילות ספורטיבית

כאמור מצביעים נתוני הסקר על גישותיהם של אותם אנשי קבע שגילו עניין בנושא או שהשיבו על השאלון מסיבות אחרות. אך נראה כי למרות שיש עניין גם בתשובותיהם של אלה שלא השיבו ניתן לקבל תמונה על גישותיהם של אנשי הקבע לפעילות הגופנית גם מתוך הנתונים שנתקבלו. התשובות לשאלונים הראו כי כמחצית מאנשי הקבע אינם נוקטים בפעילות גופנית כלשהי לשם ביצוע עבודתם, כ-35% השיבו כי הם נוקטים בפעילות גופנית בעבודה לפעמים ורק 14% השיבו כי הם נוקטים לה בדרך כלל. באשר לתרומת הכושר הגופני בעבודה השיבו 30% כי תרומתו מעטה, 40% כי התרומה רבה ו-13% השיבו כי אין קשר בין השניים.

טבלה מס' 1 — הזמן המוקדש לפעילות גופנית בעבודה

סוג הפעילות	מספר האחוזים מכלל הזמן בעבודה
עבודה בישיבה	38
עבודה בעמידה	34
עבודה בהליכה	34
נשיאת משאות	4

טבלה מס' 2 — פעילות גופנית בשעות הפנאי

סוג הפעילות	מספר שעות ממוצע בשבוע
ענף ספורט ראשוני	0.96
ענף ספורט משני	0.18
פעילות גופנית אחרת	1.13
סה"כ	2.27

* ראה הסבר על בדיקה ארגומטרית בעמ' הבא.

כאמור, יש לו לאדם הממוצע כ-20—30 שעות פנויות בשבוע. יתכן שאנו, אנשי האימון הגופני, עומדים בתחרות תפיסת השעות הללו אצל אנשי הקבע והמילואים, בכבוד מול הליכה לקולנוע, ביקור בקונצרט, בהצגה, או קריאת ספר, אך אין ספק שאנו מובסים קשות בהתמודדות עם צפיה בטלוויזיה, הבידור המשפחתי הרגיל או סתם ביטול זמן חסר תכלית. ספק אם בחישוב סדר העדיפויות מובא בחשבון הערך של טיפוח הכושר הגופני, לעומת הערכים הללו.

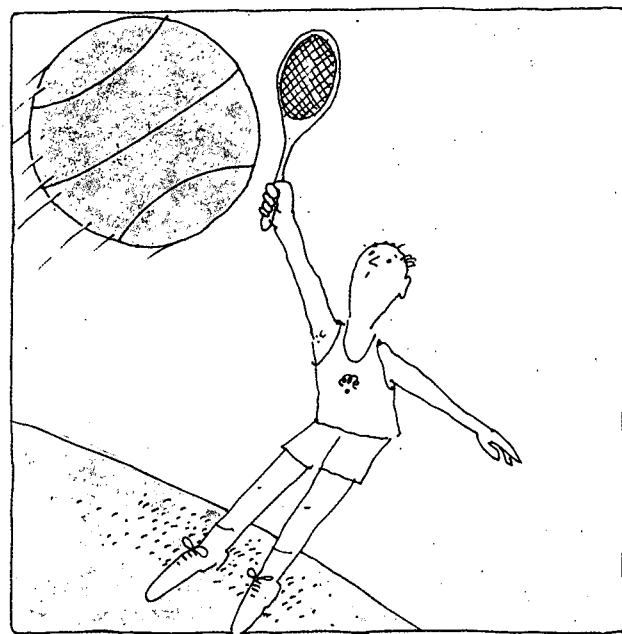
עצות מעשיות

בראשית הרשימה, העליתי שלושה גורמים המביאים לפעילות גופנית-ספורטיבית: כפיה, הכרה בחשיבות העניין וההנאה. נראה כי על מנת להגביר את הפעילות הגופנית יש לחזק שלושה גורמים אלה. יש להכתיב בצבא תוכנית אימון מחייבת, שתס- תכם במבחן כושר גופני לאיש הקבע. אי עמידה במבחן תעכב את קידומו של איש הקבע ותיטול ממנו הטבות אחרות. עמידה במבחן — תקנה זכות לתוספת במשכורת (כמו לימוד ערבית) וזכויות אחרות. קורס כשירות קרבית שהוכנס השנה, מהווה ביטוי למדיניות הכפיה החיובית לעיסוק בפעילות גופנית והוא תנאי לקידום לדרגות סרן-רס"נ. לגבי אנשי מילואים יש להג- היג מבחן כושר גופני בהגיעם לשירות מילואים פעיל עם התראה מוקדמת של מספר חדשים. עמידה במבחן תקנה לאנשי המילואים זכויות שונות. יש לעודד התארגנות וולונטרית של קבוצות ביחידות לפעילות במסגרת קבוצתית הומוגנית שכן, כאמור, על פי ממצאי הסקר מהווה המסגרת גורם חשוב ביצירת דחף לפעילות. חשוב להקים מתקנים פשוטים וללמד משחקי תחביב לפי חוברת של מה"ד ובהדרכת מדריך אימון גופני. אלה יביאו ליצירת הנאה מפעילות מאומצת. בנוסף לכל אלה יש לעודד הרשמה למועדונים אורחיים רבים איתם יש הסדרים כספיים נוחים לאנשי צה"ל, וכן לקשור את כל המשפחה או חלק ממנה לאימון הספורטיבי וליצור דפוסיים קבועים לפעילות כזו, כאירוע משפחתי. עם עידוד הפעילות הגופנית אין להזניח את הנושא הבריאותי ויש לנקוט אמצעי זהירות ולהקפיד על ביקורות התחלתיות ותוך כדי העיסוק בפעילות הגופנית, להב- טחת שמירת הבריאות בפעילות מאומצת. אך מעל לכל יש לעורר מוטיבציה, להביא את האנשים להכרה בחשיבות העניין ובהתמדה בו.

בדיקה ארגומטרית — מהי ?

בדיקה ארגומטרית היא בדיקה מעבדתית של הכושר הגופני הנעשית על-ידי תנועת רכיבה על אופניים סטטיים או על מסילה נעה. תוך כדי ביצוע המאמץ נמדדת כמות החמצן שצרך הנבדק, על-ידי איסוף האויר הנשוף למיכל והפרדתו הכימית למציאת כמות החמצן. יחד עם מדידת כמות החמצן הנצרך, מודדים גם את הדופק העולה. קיימת קור- לצייה גבוהה בין צריכת החמצן לקצב הדופק. המאמצים הניתנים לנבדק הם מוגדרים ומדויקים ביותר ונמדדים ב"ק"א/מטר/דקה.

החשובים מתייחסים למידת צריכת החמצן ולמשקל הגוף. לדוגמא: אדם בכושר נמוך מאוד מסוגל לצרוך כשני ליטר- רים חמצן לדקה, ואדם בעל כושר מצוין (כמו רץ מרתון) יכול לצרוך כ-6 ליטרים חמצן לדקה.

המשיבים מעריכים כי הם עוסקים די בפעילות גופנית. לגבי הרגלי עישון סיגריות השיבו כשליש מהעונים כי אינם מעשנים כלל. כ-23% השיבו כי הם מעשנים מעל 20 סיגריות ביום בעוד שיתר המשיבים מעשנים בין סיגריה אחת לעשרים סיגר- יות ביום. נושא נוסף שנבדק היה רמת הכושר הגופני. הבדיקה הראתה כי צריכת החמצן המירבית של משתתפי הסקר היא 2.64 מ"ל חמצן לדקה, תוצאה הזוכה בציון חלש עד מספיק.

ממצאי הסקרים — היבטים צבאיים וכלליים

ראשית מסתבר כי כשמדובר בעבודה פיזית אין הבדלים משמ- עותיים בין אנשי הקבע, לבין אורחים המשרתים במילואים. גם אלה וגם אלה, עבודתם הפיזית בדרך כלל קלה, ורק מיעוטם עובדים פיזית באופן מאומץ. הגישות הכלליות לנושא — חיוביות, אם כי נעשה למענו מעט מאוד. רוב המשיבים, אנשי צבא ואורחים, רואים בכושר גופני טוב ערובה להעלאת פוריותם בעבודה, והם מעוניינים להגביר פעילותם זו. עם זאת מסתמנת בתחום זה בעיה מרכזית והיא העדר מסגרת מתאימה. ודווקא אנשי הצבא חברותיים יותר, והבעיה המפריעה להם לעיסוק הספורטיבי, היא חוסר מסגרת מתאימה. גורם זה קיים גם אצל האורחים, אך חשיבותו פחותה. אחת ממטרות הסקר לאנשי הצבא היתה גם לבדוק את ההיבט הכספי של הבעיה. מסתבר שדווקא גורם זה לא עומד למכשלה לפעילות הגופנית. רק 20% מהמשיבים הצביעו על כך כבעיה אך יש להסתייג מכך, שכן רמת שירותים גבוהה צורכת גם השקעה כספית ניכרת, המהווה בעיה. שאלת המתקנים היא שאלה חשובה ודומיננטית. לדעת החייל, או האזרח, ניתן לעסוק בספורט רק אם עומד לרשות העוסק בספורט מתקן ברמה גבוהה, שהוא גם קרוב לביתו וגם אטרקטיבי. גבעות, חורשות, ים, סתם כבדת ארץ, אינם נחשבים אתרים נאים לפעילות הספורטיבית. הגורם המצוין כבעל משמעות מיוחדת הוא — הזמן. מסתבר, שלאורחים יש פחות זמן מאשר לחיילים. מדובר כאן, כמובן, לא על „זמן" סתם, כי אם על דרך ניצולו, ועל סדר העדיפויות.

כּוֹשֶׁר קֶרְבִי במארינס רשמי ביקור

רס"נ (מיל') ד"ר הלל רסקין *

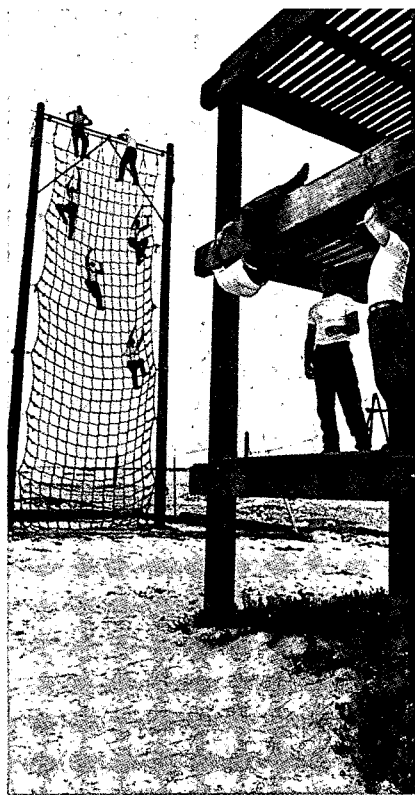
* כותב המאמר ביקר במספר זרועות של צבא ארה"ב, בתוכן יחידות המארינס, ועקב אחר תוכניות הכושר הקרבי הנהוגות שם.

חיל המארינס, הנודע בנסיונו הקרבי העשיר, מצטיין אף ביחסו המיוחד לטיפוח הכושר הגופני, המהווה בחיל זה מרכיב מרכזי בהכשרת החייל כלוחם, וזאת הפס כנושא מיר חד אשר גאוות החיל כולו מרוכזת סביבו. גישתו המיוחדת של המארינס לנושא הכושר הגופני באה לידי ביטוי בהקפדה על ביצוע פעילות גופנית יום-יומית על-ידי חיילי החיל כולו בכל הדרגים ובכל שלבי השירות, כולל אנשי שירותים. דבר זה אינו מושג רק על-ידי אכיפת הפקודה, אלא אף באמצעות יצירת מסורת ואווירה אוהדת לפעילות גופנית הנאצלת מלמעלה כלפי מטה על-ידי דוגמה אישית מראש המטה עצמו והקצונה הבכירה ועד לקצונה הזוטרה ומפקדים על כל דרגותיהם. כתוצאה מכך מושגים הישגים מערלים בכל מבחני הכושר הגופני של החייל.

המבחן הסטנדרטי בנושא כושר גופני המקובל כיום במארינס מורכב, בדומה למה שהונהג לאחרונה בצה"ל, משלושה תרגילי יסוד: א. כפיפות מרפקים בתליה על מתח.

ב. הרמות גו משכיבה לישיבה בברכיים כפופות במשך שתי דקות. ג. ריצה למרחק 3 מיליון. הישגי המבחן מותאמים לגילים שונים, ופירוט מלא שלו מופיע בפקודה מיוחדת של מטה החיל. הישגיהם הממוצעים של טירונים גברים בסוף טירונותם יוצאים מהכלל בהשוואה לכל צבא אחר. ** בעת גיוסם אין חיילי המארינס עוברים מבחן כושר גופני כלשהו, ואף לא "מבחן מדרגה" פשוט, כמקובל בבדיקות הרפואיות אצלנו. לאחר גיל 36 נדרש כל חייל וקצין לעבור אחת לשנה בדיקת אלקטרודיאגרם במנוחה, אך אין כל מבחן מאמץ. תוכנית הכושר הגופני הנרגמת בחיל מתמקדת בפיתוח מרכיבים עיקריים החיוניים לשיפור כושר הלחימה, הניתנים לפיתוח אף בתקופה קצרה תוך אימון אינטנסיבי. הללו כוללים: סיבולת דם-נשימה, סיבולת שרירים וחוזק שריריים. כמרכזן קיימת הקפדה רבה על קיום משקל מתאים.

** 97% עוברים את המבחן בהצלחה. כפיפות מרפקים בתליה על מתח — 12 (!); משכיבה לישיבה — 70; 21:30 דקות לריצת 3 מיליון.

לשאר מרכיבי הכושר הגופני אין מקדישים תשומת לב מרובה. הוא הדין, בשלב זה, גם בהתייחסות לחיילות, אשר מספרן בחיל המא-רינס הולך וגדל, וזאת למרות מר-דעות המטה לצורך בשינוי התוכנית לחיילות והתייחסותה למרכיבי גמי-שות, שיווי משקל וקואורדינציה. עיקרה של התוכנית מתרכז בהקניית "ערכת פעילות" יום-יומית, שעל כל חייל וקצין לבצעה בעצמו, אם אין התוכנית מבוצעת במסגרת יחידתית. שיגרת פעילות זו חשובה, משום שרק באמצעותה מצליחים חיילי המארינס להגיע לרמה נאותה של כושר גופני תקין בעת מילוי תפקי-דים שאינם כרוכים באימוני שדה או במסגרת קורסים. דבר זה אמור גם לגבי כל תפקידי המטה. במטה המארינס ליד הפנטגון בווישינגטון נוהגים כל קציני המטה, כולל ראש המטה עצמו, לצאת יום-יום בהפ-

סקת הצהריים לאימונים אישיים בריצה, להתעמלות עם מכשירי הת-נגדות ולמשחקי ספורט. רבים מהם מוותרים על ארוחת הצהריים לשם הורדת צריכת הקלוריות היומית במסגרת מאמצייהם לאיזון משקל. כמרכן מתנהלת פעולה נמרצת להפ-סקת העישון או להפחתתו, תופעה אשר אין לנתקה מרמה תקינה של כושר גופני.

חיילים המתגלים כבעלי כושר גופני נמוך או עודף משקל מקבלים "תר-ספת פעילות מיוחדת" לשם שיפור כושרם הגופני. תירגול נוסף זה נעשה בזמנו החופשי של החייל. במסגרת "תרגילי עייפות" מבוצעים מסעות מואצים, לחישול החייל. אלה נערכים תוך עמידה במאמצים הכרו-כים בדרגת עייפות קיצונית, לאחר תירגול בסיסי בנושא. מרחקם המי-רבי עשוי להגיע עד 25 מיל, עם 10 דקות הפסקה לשעה. בחיל המארינס קיים תקן למתקני

כושר גופני לכל יחידה. המתקנים כוללים חדרי כושר ובהם מכשירי "גלדיאטור" ומשקולות. עם זאת, מודגשת תוכנית אימונים שאיננה דורשת מתקנים כלל, כתרגילי כושר בסיסיים וריצה למרחקים ארו-כים.

חיל המארינס מציע אפוא גישה חיר-בית ביותר לפיתוח כושר גופני ולקיומו כמרכיב עיקרי בכושר הלחימה של החייל. הצלחת המא-רינס נעוצה בראש ובראשונה בגישה החיובית ובמוטיבציה הגבוהה שיצר, בכל רמות החיל, על-ידי מופת אישי של צמרת פיקודו כלפי כושר גופני, אשר הפך למקור גאווה לחיל כולו. אין ספק כי למופת האישי של צמרת פיקוד המארינס חלק ברמת ההיש-גים הגבוהה של החיל. כיום אין צורך לכפות פעילות גופנית יומית על החיילים והקצינים. זו נעשית מתוך התלהבות ומשמעת עצמית למופת.

על מאמרו של ד"ר מ. מייזל

"האולטרה סיקרט"

כתבתו המעניינת של ד"ר מתי מייזל "סיפור האניגמה" שהתפרסמה ב"מערכות" מס' 261-262, מסתיימת במסקנה כי "לראשי מדינות יש מידע והבנה רבים יותר מאשר נדמה למי שאינו בצומת הפעולות". מסקנה זו מבוססת על פרסומים של השגים מודיעיניים במלחמת העולם השנייה, שהביאו לפריטי מידע חשור-בים שלא היו ידועים להסטוריונים לפני כן. דומני, שזו מסקנה נמהרת. המחבר עצמו

סותרה בקביעותיו המצויות בכתבתו באותו עמוד, כגון, בהטילו ספק אם סטאלין יכול היה "לעכל את כל החומר הזה ולהגיע ל-החלטה רציונאלית", או בתיאור שגגל מר-של השליך לסל חומר מודיעיני רב, כולל השגי מבצע מגיק. מן העובדה שאיזה מידע נכלל בדו"ח מודיעיני אין להסיק כלל שאכן מידע זה הובא בחשבון על ידי הקברניטי, או השפיע עליו. העומס, הטרדות והחרדות של קברניטים מהווים מגבלה רצינית בקליטת מידע, אפילו מגישים להם עוזריהם את ה-חומר המודיעיני ומשמשים כ"מלצרי מודי-עין", העושים עבודה חשובה בכך שמסייעים לקברניטים בסמנם את החשוב, לפי שיפוטם, שאמנם איננו בהכרח החשוב, לפי דעתם של יצרני המודיעין. אי ניצול מידע מודיעיני אין פירושו דווקא שהנתונים נדונו על ידי הקבר-ניטים ונדחו משום איזה שיקול דעת מעמיק, אלא יכול להיות פרי המקרה או הזנחה. אפילו נמצא בדו"ח שפריט מידע מודגש ועוזרו הפנו אליו את תשומת לב הקברניטי, אין ללמוד מכך בודאות שאכן כך היה.

בתורת המינהל רווחת ההכרה בחשיבות היחסים והמבנים הבלתי פורמליים. גם את היחס בין המודיעין למקבלי ההחלטות יש לבחון לא רק בצורתו הפורמאלית, הלינא-רית, התמימה, האומרת שהמודיעין ממציא

מידע עליו בנויות החלטות הקברניטים, אלא על רקע הסכך של יחסים בלתי פורמלים מפותלים בין המודיעין למקבלי ההחלטות, שיש בהם לא רק השלמה אלא הרבה ניגודים לאטנטיים. התחלה לניתוח הגילויים הבלתי-פורמלים במודיעין מצויה בחוברתו של תומס יוז, מי ששימש ראש מחלקת המודיעין של מחלקת המדינה האמריקאית וכיום משמש נשיא קרן קרנגי*. יוז מסביר כי המדיניות מבוססת על קונצפציות יותר מאשר על מור-דיעין. הרגישות של מדיניות למידע מודיעין, המתבטאת בכנונות לשונות בהתאם למודי-עין, היא מוגבלת מאד. יותר משקובעי המדי-ניות מבקשים במודיעין נתונים לעצב מהם מדיניות, הם מחפשים במודיעין אישור ואס-מכתא למדיניות שנתבססה בדעתם. המודיעין נותן לקברניטי מה שהמודיעין סבור שהקבר-ניט צריך לדעת, שאיננו זהותי עם מה שהקברניט רוצה לדעת. המודיעין, בחששו שמא מידע שכיום נראה קל ערך יתברר כחשוב, מגדיל את כמות הדיווח, ובכך מצף את הקברניטים במודיעין, ומקטין את השפעת המודיעין על מדיניותם. יתר על כן, במודיעין יש משום "נגטיביזם" כביטוי של יוז, שכן ההודעות וההערכות שהוא ממציא יותר משהן מרחיבות את מרחב האופציות המדיניות של המדינאי הן מצירות אותו, כיוון שבמידע המודיעיני מצויים ברוב המקרים נתונים מדוע אופציות המדיניות לא תצלחנה, והדבר איננו מחבב את המודיעין על ה-קברניטים.

פרופ' יהושפט הרכבי

* Thomas L. Hughes: *The Fate of Facts in World of Men, Foreign Policy and Intelligence Making*, Headline Series No. 233, The Foreign Policy Association, N. Y. 1976.

תגובה לפרופ' הרכבי

ד"ר מתי מייזל

אין חולק על כך כי למבנים וליחסים בלתי פורמליים חשיבות רבה והשפעה רבה על דרכי פעילותה של כל מערכת קבלת החלטות. כלל זה נכון לגבי מערכת אזרחית, לגבי הדרך, בה הגיע המפקד בצבא להחלטה לתת פקודה מסוימת, ולגבי תהליך קבלת החלטות של המנהיגות הפוליטית של אומה. תודתי נתונה, לכן, לפרופ' יהושפט הרכבי על שהאיר צד זה של הפעילות המודיעינית ושל תהליך הסקת מסקנות וקבלת החלטות על סמך מידע מודיעיני והערכה של מומחי קה"ל המודיעיני.

לא היה בכוונתי להתעלם מהבעיה שהוא מעלה. נקודת המוצא של מאמרי היתה ההנחה כי המערכת המודיעינית בכללה הוקמה כדי למנוע מתהליך קבלת החלטות, שהיה מבוסס כולו על מבנים ויחסים בלתי פורמליים. המורכבות והתחכום של מערכות מודיעין הן תכונות, שמיועדות להתגבר על נטיותיהם האישיות והשקפותיהם של אנשי המודיעין. על תכונות אלה של המערכת לבטל את השפעתן של הגורם האנושי, שנחשבת מזיקה. מטרתה של המערכת המודיעינית להביא לידי כך, שהחלטותיו של הקברניט (המנהיג הפוליטי או המפקד הצבאי) תהיינה החלטות מושכלות והגיוניות, ותתבססנה על מידע נכון ועל עובדות הנוגעות לתחום פעולתו. כך יוכל הקברניט להחליט על דרכי פעולה המכוונות להשיג את מטרתו, בדרך הטובה ביותר לדעתו.

נראה לי, שאי אפשר להפריז בחשיבותו של הגורם האנושי בתהליך קבלת החלטות או מתן הפקודה. המערכת בנויה כך שכל המידע וההערכה מתנקזים אל העומד בראשה. במהלך פעולתה של המערכת, קיימים להלכה כלים שצריכים לבטל את ההשפעות האישיות, אלה אינם פועלים על העומד בראש המערכת. הוא מחליט לבד והבקרה האחת של החלטותיו הן תוצאותיהן.

המידע העומד לרשות הניצב בראש המערכת רב מן המידע, שיש לכפופים לו. הקברניט יכול להגיע למסקנות שאינן מובנות לכפופים לו, או שאינן מסתברות מן המידע שהגיע אליו מאחד מחלקי המערכת. כך, למשל, ברור שסטאלין לא יכול היה לעכל את כל המידע שזרם אליו (במשך המלחמה בגרמניה) אך היו בידיו כלים, שאיפשרו לו להתעלם מסוג מסוים של מודיעין ולהישען על מודיעין ממקור אחר: לא הדיווחים מן החזית, שנמסרו לו שלוש פעמים ביממה, היו הבסיס להחלטותיו, אלא מקורות מודיעיניים אחרים, שלא היו ידועים לשמנמקו. דווקא כדי להימנע מן הסכנה של המבנים הבלתי פורמליים (שעליהם מצביע פרופ' הרכבי), והניגודים הצפונים בהם הקים סטאלין

מערכת מורכבת מאוד. רוזבלט, נשיא ארה"ב, הגיע להחלטות חשובות רבות במהלך מלחמת העולם השנייה בלא שהתייעץ עם גופים, שהוקמו כדי להתייעץ בהם. הוא היה יכול להתנהג כך כיוון שעמדו לרשותו חלקים אחרים של המערכת, שסיפקו לו מידע והערכה שנגעו ישירות לשאלות, שהוא ראה בהן חשיבות. גנרל ג'ורג' מארשל יכול היה להימנע מקריאת כל מברקי "מאג'יק" משום שידע כי המנגנון, הפועל במערכת, שבראשה עמד, ידאג להביא לידיעתו את המברקים החשובים באמת. מונטגומרי, השתמש ב"דוחות" "אולטרה" עפ"י הבנתו ושיקוליו, ולא רק עפ"י שיקולי המערכת שסיפקה לו "דוחות" אלה.

מנהיגים ומפקדים אינם מקדישים מידה שווה של תשומת-לב לכל העניינים המובאים לפנייהם. ודאי שלא פעם דחו מידע מודיעיני או הערכה מדינית מתוך הזנחה, זלזול או שכחה. אלה הן תכונות אנושיות, ולכן הדגשתי את חשיבותו של הגורם האנושי. פרופ' הרכבי (בעקבות יוז) מדגיש כי "המדיניות מבוססת על קונספציות יותר מאשר על מודיעין". נראה לי כי יש מקום להרחיק לכת מעבר לניסוח זה ולהעמיק לחקור בשאלות אלה. המונח "קונספציה" עלול להטעות, אם לא נפרט (ולו רק ברמה) את אשר הוא מכיל. המדובר הוא במבנה אישיותו של המפקד או המנהיג, של ה"קברניט", והשאלות, שרמזתי עליהן במאמרי, יכולות להיות מופנות באותה מידה אל המפקד בשדה או אל המנהיג הלאומי. כיצד נוצרה אישיותו של המפקד, וכיצד עוצבו דעותיו והשקפותיו, הן שאלות הקובעות באיזו דרך ישתמש האיש במיומנות שרכש.

"האם המפקד בשדה (או המומחה המדעי, או הקברניט) יכול ללמוד במהלך הקרב (במהלך הניסוי המדעי, או במהלך המדיני) שלא מנסיונו האישי? האם הוא יכול לארגן מחדש את מחשבותיו? זו שאלה הנוגעת לדרכי החינוך והעיצוב של מפקדים ומנהיגים, וכן למכאניזם בו עולים ונוצרים מפקדים בצבא ומנהיגים במערכת הפוליטית. ידוע לנו כי מסגרת של פעילות מדעית, מעודדת כושר יצירתי ומקוריות, ומעוררת את איש המדע לשנות את דפוסי מחשבתו ולהתאימם לעובדות החדשות המתגלות תוך כדי הניסויים והתצפיות, שהוא עורך. האם כך הוא הדבר במערכת הצבאית, במערכת המודיעינית ובמערכת הפוליטית?

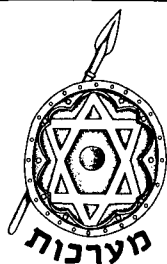
למפקד בצבא, אפילו בדרג נמוך, אין מחסור במידע מסוגים שונים. הוא רכש מיומנות ומומחיות צבאית, בפקוד על חייליו ובהפגעת הציווד שברשותו. הוא גם קיבל ידיעות והנחיות על המשימה שהוטלה עליו. למנהיג הפוליטי יש מידע רב בתחומים רבים הנוגעים לפעולתו ולסמכותו הפוליטית. השאלה הערה מדת בפני ההיסטוריון, ובפני בן-דורם של המפקד והקברניט אינה, האם יש בידם מידע ובמידה מספקת. ברור כי אם לא היה בידם מידע מספיק לא היו מגיעים לעמדה הרמה אליה הגיעו ולא היו ניצבים בפני

הצורך להחליט את ההחלטות המכריעות. השאלה היא כיצד ישתמשו במידע זה: אם תהיה להם התבונה להשתמש בו כראוי, ומהי המטרה, שכדי להגיע אליה הם צריכים להשתמש במידע שברשותם. הדבר בולט במיוחד כשהמדובר בהחלטות חשובות של המנהיגים הלאומיים בעיתות הכרעה, שכן הם נמצאים בראש המערכת והם יודעים יותר מכל אחד אפילו אינם יודעים הכל על מערכות בודדות.

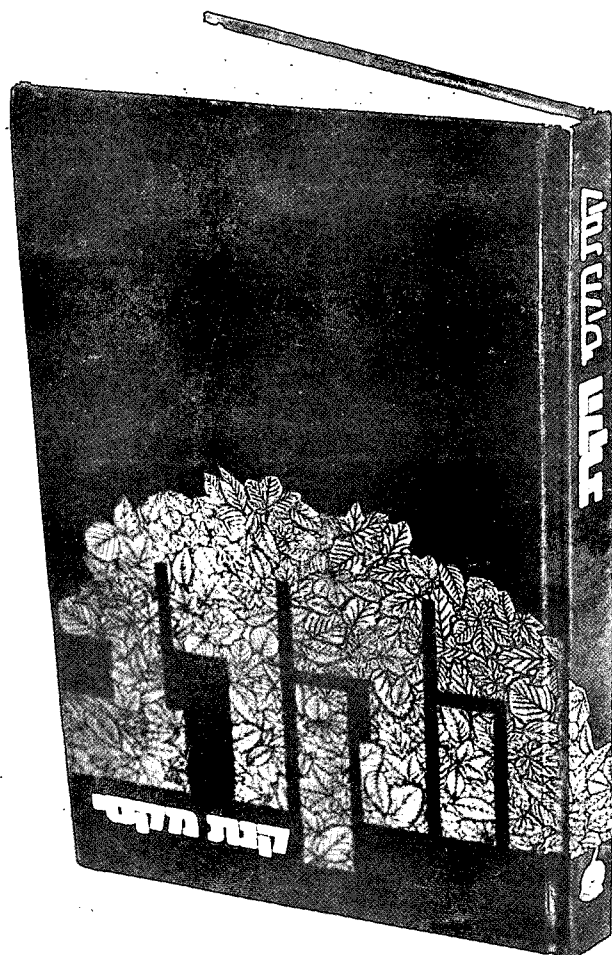
ב-1941 ידע סטאלין על הכוונות של היטלר לפלוש לבריה"מ ועל ההכנות שערך הוואר-מאכט. אולם הוא לא הגיב כפי שציפו צ'רצ'יל ורוזבלט, ואף לא כפי שציפו ראשי המודיעין של הצבא האדום. תגובותיו או חוסר תגובתו תיו של סטאלין לא נבעו מכך שלא היה בידיו מידע. הוא נהג כפי שנהג משום שכוונתו תיו היו שונות מאלה שיוחסו לו.

לעומד בראש המערכת הפוליטית הלאומית, יש מידע רב מאשר לאחרים. הוא מחליט את החלטותיו כשהוא יודע על העניין הנדון יותר מכל אדם אחר. הוא מחליט על-פי תמונת העולם שנוצרה אצלו במשך השנים בהן עוצבה אישיותו, ועל פי השקפותיו הפוליטיות והבנתו את התהליכים המתחוללים בעולם ובארצו.

אישיותו של הקברניט, השקפותיו הפוליטיות, ואף אמונתו הדתית, הם הגורמים הקובעים, יותר מכמות המידע שהגיע לידיו ומאיכותו.

הופיעו:

הקרב הוא פעילות אנושית שבה נוטלות חלק יחידות מסוגים שונים המורכבות מפרטים אנושיים. פעולתו של כל אדם בודד ושל קבוצת אנשים יוצרות את הקרב, כפי שהוא מצטייר למתבונן מהחוץ. על רקע מערכת נורמנדיה במלחמת העולם השנייה מנתח קנת מקסי את הקרב כפי שרופא מציג בעיה באנטומיה. זהו חתך לוחמת הפרט והמפקד הזוטר ברגעים של מתח, יאוש ואף התרוממות הרוח.

הפריגדיר קיש, ששילב בחייו שירות בצבא הבריטי בשתי מלחמות העולם ושירות בתנועה הציונית בארץ-ישראל בין שתיהן, הוא דמות נשכחת בהיסטוריוגרפיה הציונית. בן למשפחה יהודית-אנגלית, שהגיע לדרגת פריגדיר בצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה, הגשים הוא את החזון הציוני בקבלו אזרחות ארץ-ישראלית, בהקימו משפחה בארץ ובקבעו בה את מושבו אף לאחר שסיים למלא את תפקידו במסגרת התנועה הציונית.